వాల్మీకిచరిత్రము

రఘునాథభూపాల

ప్రణీతము.

ప్రకాశకులు:

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి.

విజయనగరము.

వెల రు. ౧-౦-౦

రావుసాహేబు, వేపకొమ్మ గురువేంకటసుబ్బయ్యగారు,

బి. ఇ. యం. ఐ. ఇ.

అధ్యక్షులు:-ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి,

విజయనగరము.

కాకినాడముద్రాక్షరశాల,

కాకినాడ.

విజ్ఞప్తి.

కం. చెప్పవలెఁ గప్పురంబులు
కుప్పలుగాఁ బోసినట్లు కుంకుమపై పై
గుప్పినక్రియ విరిపొట్లము
విప్పినగతి ఘుమ్మనం గవిత్వము సభలన్.

కం. చెవులకుఁ జవులై చల్లఁగ
గవులకుఁ దవులై సమస్తకావ్యకళా బం
ధువులై రస సింధువులై
యవురాయని కవితలవని నలరఁగవలదా !

రఘునాథ భూపాలప్రణీతమగు శ్రీవాల్మీకి చరిత్రమును మా "ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి" తృతీయగ్రంథముగ నాంధ్రలోకము నకు సమర్పించుచున్నారము.

భారతభూభాగమున శ్రీమద్రామాయణమును, తత్కథానాయకుఁడగు శ్రీరామచంద్రమూర్తిని, తన్మహాకావ్యకృతికర్తయగు నాదికవివాల్మీకిమహామునిని యెఱుంగని వారుండరనియే చెప్పవచ్చును. శ్రీరఘునాథుని పావనచరిత్రము నమరభాషయందు రచియించి, తానుతరించి, భారతీయులను తరింపజేయుచున్న యాదికవి వాల్మీకిమహామునిదివ్యచారిత్రము నాంధ్రభాషయందు హృద్యపద్యప్రబంధముగ రచియించిన తంజావూరి రఘునాథ

భూపాలు డాంధ్రకవితాప్రపంచమున తరించి, మించుటయేగాక, దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయము నుజ్జీవింపజేసి, రాజకవియై, కవిరాజై చెన్నొందెను.

ఈ రఘునాథభూపాలునిగూర్చియు, యాతని కవితా వైదుష్యమునుగూర్చియు పీఠికయందు విపులముగ వివరింపఁ బడుటచే, నిచ్చట ముచ్చటించుట పునరుక్తియగును.

ఈగ్రంథరాజమునకు, అశ్రుతపూర్వములును అభినవక ళజనహార్ద ప్రదములునగు విషయములనేర్చి కూర్చి పీఠికనువ్రాసి యిచ్చిన నిడుదవోలు వేంకటరావు బి. ఏ గారికి మాకృతజ్ఞతా వందనకుసుమసముచ్చయము నర్పించుచున్నారము.

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి,
విజయనగరం
28-6-40

ఇట్లు,
వేపకొమ్మ గురువేంకటసుబ్బయ్య
అధ్యక్షులు.

ఉపోద్ఘాతము.

ఈవాల్మీకిచరిత్రమను రసవత్ప్రబంధము తంజాపురాంధ్రవాఙ్మయమునకుఁ జెందినది. తంజాపురాంధ్రవాఙ్మయ మనఁగనే తెలుఁగువారికి విజయవిలాసకృతి, కృతికర్త చేమకూర వేంకటకవి, కృతిభర్త రఘునాథనాయకుఁడు దలఁపునకు వత్తురు. మేలిమి తెలుఁగుపలుకుబడిని వన్నెమీఱు విజయవిలాసమునుం బోని రసవత్ప్రబంధములే గాక, యాంధ్రవాఙ్మయమునకుఁ బ్రత్యేకవ్యక్తిత్వము నొడఁగూర్చిన ద్విపదలు- యక్షగాననాటకములు- గేయరచనములు- పదకవితలు- మున్నగు జాతీయవాఙ్మయశాఖ లపారముగ విలసిల్లిన తంజాపురాంధ్రవాఙ్మయ ముపలబ్ధమగునంతదనుక నాంధ్రు లెఱింగినచోఁ బ్రమోదాశ్చర్యమనస్కులు గాకమానరు. సాహితీవిషయముననే గాక చారిత్రకముగ, తంజపురాంధ్రవాఙ్మయ మధునాతనాంధ్రవాఙ్మయమున ముఖ్యఘట్టము- దక్షిణాంధ్రసారస్వతచరిత్రమునఁ దొలియధ్యాయము.

పదునాఱవశతాబ్దమధ్యమున విజయనగరసామ్రాజ్యవిచ్ఛిత్త్యనంతరమునఁజిరకాలమునుండి దాక్షిణాత్యరాజ్యములని పేరెన్నికఁగన్న పాండ్య చోళరాజ్యము లాంధ్రవాఙ్మయమునకుఁ బట్టుఁగొమ్మ లయినవి. ఆంధ్రసాహిత్యాభివృద్ధి కనుకూలము

లగుపరిస్థితు లేర్పడినకతన- తంజావూరు- మధుర- పుదుక్కోట- సేలము- కార్వేటినగరము- మైసూరు మున్నగురాజాస్థానము లాంధ్రవాఙ్మయరంగము లైనవి. అందు తొలిరంగ మగుతంజావూరిని క్రీ. శ. 1535 మొదలు క్రీ. శ. 1673 వఱకుఁ బరిపాలించిన నాయకరాజులకాలమున నాంధ్రవాఙ్మయ మెంతయేని యభివృద్ధినందినది.

తంజావూరిని నాయకరాజ్యసంస్థాపకుఁడగు చినచెవ్వప్ప నాయఁకుఁడును, ఆవెనుక నాతని కొమరుఁడు, అచ్యుతప్ప నాయకుఁడును క్రీ. శ. 1614 వఱకుఁ బరిపాలించిరి. అచ్యుతప్ప నాయఁకునివెనుక రాజ్యమునకు వచ్చినవాఁడు తంజాపురాంధ్రనాయకరాజశిరోమణి రఘునాథుఁడు.

రఘునాథనాయఁకుఁడు (1614-1633)

దక్షిణహిందూదేశసారస్వతచరిత్రమున కృష్ణదేవరాయలవెనుక రఘునాథుఁడు మిక్కిలి ప్రసిద్ధుఁడు. కృష్ణదేవరాయలవలెఁ బరాక్రమశాలియై. సంగీతసాహిత్యవిద్యావిశారదుఁడై కవిపండితపోషకుఁడై, కృతికర్తయై యాంధ్రులకుఁ జిరస్మరణీయుఁ డైన నాయకరాజు- రాయలకు నల్లసాని పెద్దన మనుచరిత్రము- రఘునాథనాయకునికి వేంకటకవి విజయవిలాసము[1]- రాయలకు

1. విజయవిలాసమను నీసభాభవనము పేరును బట్టియు, రఘునాథరాయలు నేపాళచోళగులయుద్ధమున విజయముఁ గాంచుటచేతను 'చేమకూర వేంకటకవి భావస్ఫోరకముగఁ దనకావ్యమునకు విజయవిలాస మని పేరును బెట్టియుండును. ఈభవనము రఘునాథనాయకునిచే విజయచిహ్నముగఁ గట్టింపఁబడినది.

భువనవిజయసభారంగము- రఘునాథనాయకునికి విజయభవనస భారంగము- రాయలకు తిమ్మరసుమంత్రి, రఘునాథనాయకునికి గోవిందదీక్షితుఁడు. ఇరువురు వైష్ణవమతప్రవిష్టులు- ఇరువురు నశ్వకళాశేవంతులు ఇరువురు సంగీతవిద్యారసికులు[2] చూపినకొలఁది నిట్లెన్నియేని బోలికలు గలవు- ఒక్కొక్కపుడు కృష్ణదేవరాయలే రఘునాథనాయకుఁడై జన్మించెనా యనుసందియము పొడముచుండును. విజయనగరమున కృష్ణరాయలనాఁటి వైభవము తంజాపురమున రఘునాథనాయకుని కాలమునఁ గొంత పునరుద్ధరణముఁ జెందినది.

కృష్ణదేవరాయలకాలముకన్న రఘునాథనాయకునికాలమునఁ గవయిత్రులు పెంపుఁజెందుట విశేషము- తంజాపురాంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రమునఁ గవయిత్రులకు నున్నతస్థానము గలదు. రఘునాథరాయుని కాలమున రామభద్రాంబయు, మధురవాణియు నను నిరువురు కవయిత్రులే గాక సాహిత్యవిద్యావిశారదలు పెక్కు రాస్థానమున నున్నట్లు తెలియుచున్నది. రఘునాథనాయకుఁడు సంస్కృతమునఁ గేవలకవియే గాక శాస్త్రజ్ఞుఁ

2. కృష్ణదేవరాయలు సాహిత్యవిద్యా విశారదుఁడగుటయే గాక సంగీతవిద్యాప్రియుఁడు. అభినవభరతాచార్యుఁడు; బండారులక్ష్మీనారాయణ రాయలకుఁ గృతిగా "సంగీతసూర్యోదయము" అను నైదధ్యాయముల సంగీతశాస్త్రగ్రంథము రచియించినాఁడు- అందు రాయలకాలమున సంగీతశాస్త్రజ్ఞులు పెక్కురు పేర్కొనఁబడిరి. మధ్వయతి శ్రీకృష్ణాచార్యునియొద్ద రాయలు వీణావాదనము నేర్చెను. రఘునాథనాయకుఁడు ప్రవీణుఁడగుట సార్థకమే !

డగుపండితుఁడు. రామభద్రాంబ సంస్కృతమున రఘునాథాభ్యుదయమును పండ్రెండుసర్గల మహాకావ్యమును రచియించెను. మధురవాణి యనుకవయిత్రి రఘునాథనాయకుఁడు తెలుఁగున రచియించిన రామాయణమును సంస్కృతీకరించెను.[3] ఈమె తొలిపేరు శుకవాణి యనియు, నీమెకు మధురకవిత్వము వలన మధురవాణి యనుపేరు వచ్చెననియు నామె రామాయణమునఁ జెప్పుకొన్నది.

సంస్కృతమందు రఘునాథనాయకుఁ డపారపాండితీప్రకర్ష గలిగినవాఁడనుటకు, సాహిత్యరత్నాకరకృతికర్తయగు యజ్ఞనారాయణదీక్షితుఁ డీతనిశిష్యుఁ డగుటయే చాలును. సంగీతశాస్త్రమున నూతనదృక్పథమును గల్పించి రఘునాథనాయకుఁడు సంగీతసుధ యనియు భరతసుధ యనియు రెండు గ్రంథములు వ్రాసెను. ఇందు, తొలిదానియం దపూర్వగ్రంథము లుద్ధరింపఁబడినవి. రెండవది కానవచ్చుటలేదు. మహాభారతతాత్పర్యసంగ్రహ మను నింకొక సంస్కృతగ్రంథము నీతని రచనమే. పదవాక్యప్రమాణజ్ఞుఁడై, సర్వతోముఖయాజియైన గోవిందదీక్షితుఁడును నలంకారరత్నాకరము- సాహిత్యరత్నాకర

3. తంజాపురాంధ్రనాయక రాజచరిత్రమున నిందులకు వ్యత్యస్తముగా రఘునాథరాయలు సంస్కృతమున రామాయణము రచింప మధురవాణి దానిని తెనుఁగునకుఁ బరివర్తన మొనర్చెనని చెప్పుదురు" అని యున్నది. చూ. పుట. 237. ఇది పొరపాటు. రఘునాథనాయకుఁడు తొలితెలుఁగున రచియింప మధురవాణి యా వెనుక దానిని సంస్కృతీకరించెను.

రము, రఘునాథభూపాలీయము మొదలగు గ్రంథములు రచి యించిన గోవిందదీక్షితుని కొమారుఁడు యజ్ఞనారాయణదీక్షి తుఁడును, గోవిందదీక్షితుని రెండవకుమారుఁడు వేంకటమఖియు, కమలినీకలహంసనాటిక' రుక్మిణీపరిణయము, ఆనందరాఘవము, కావ్యదర్పణము, తంత్రశిఖామణి మున్నగు పదునాలుగ్రంథ ములు రచియించిన రాజచూడామణియు, పారిజాతాపహరణ నాటకకర్త కుమారతాతాచార్యులును నీతని యాస్థానము నలం కరించిన సంస్కృతకవులు.

రఘునాథనాయకుఁ డాంధ్రమున రచియించిన గ్రంథ ములలోఁ గొన్ని వినఁబడుచున్నవి. కొన్ని కనఁబడుచున్నవి.

(1) పారిజాతాపహరణము. (2) గజేంద్రమోక్షణము (3) రుక్మిణీకృష్ణవివాహయక్షగానము. (4) జానకీపరిణయము. (5) అచ్యుతాభ్యుదయము. ఇవి వినఁబడుచున్నవి.

(1) వాల్మీకిచరిత్రము. (2) సావిత్రి. (3) నలచరిత్రము. (4) రఘునాథరామాయణము. ఇవి కనబడుచున్నవి.

పారిజాతాపహరణప్రబంధమును యామద్వయమున నత్యాశువుగ రచియించినట్లు యజ్ఞనారాయణ రాజచూడామణి దీక్షితులు చెప్పుచున్నారు. ఈరచనకు మెచ్చి రఘునాథనాయ కుని కాతనితండ్రి కనకాభిషేక మొనరించినాఁడు. మనదురదృష్ట మున నిది యలభ్య మగుచున్నది. అచ్యుతాభ్యుదయమునఁ దన తండ్రిచరిత్రమును రఘునాథుఁడు తెలిపి యుండవచ్చును. తాసీ

గ్రంథము రచియించినట్లు రఘునాథనాయకుఁడతని రామాయణమునను, నలచరిత్రమునను గూడఁ జెప్పికొనినాఁడు. ఇదియు నలభ్యమే.

కనఁబడిన గ్రంథము లన్నియు ముద్రణభాగ్యము నందినవి. వాల్మీకిచరిత్రము, తొల్లిసరస్వతీపత్రికయందుఁ జాలభాగమును నావెనుక చిత్రాడ యముద్రితాంధ్రగ్రంథసర్వస్వమున మిగిలినభాగమును ముద్రింపఁబడినది. ఇది మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధము. దీనినే సర్వాంగసుందరముగ నాంధ్రవిజ్ఞానసమితివారు యిపుడు ముద్రింపించిరి. సావిత్రి, శృంగారసావిత్రి యను పేర శృంగారగ్రంథమాలలో ముద్రింపఁబడినది. ఇదియుఁ బద్యకావ్యమే. నలచరిత్రము- చిత్రాడ శ్రీరామవిలాసగ్రంథమాలలో ముద్రితము. ఇది ద్విపదకావ్యము, ఏడాశ్వాసములు, ఎనిమిదవయాశ్వాసములోఁ గొంతభాగము గలదు. రామాయణమిపు డాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడినది. ఇది పద్యకావ్యము. నాల్గవ యాశ్వాసము కొంతభాగముమాత్రమే గలదు. ఉన్నంతవఱ కీగ్రంథముద్రణమునకుఁ బరిషత్తువారు పూనుకొనుట మిక్కిలి శ్లాఘాపాత్రము. కప్పురములు కుప్పలుగాఁ బోసినట్లు, కుంకుమ పైపైఁగుప్పినగతి విరిపొట్లము విప్పినరీతి కవితఁజెప్పిన యీకవిరాజు కవితావైశద్యమును వేఱొకచో వివరించినాఁడను. రఘునాథునియాస్థానమున నున్న తెలుఁగుకవులలోఁ దొలివాఁడు.

—: చేమకూర వేంకటరాజకవి :—

వేంకటరాజకవి కృతులు రెండు, విజయవిలాసము-సారంగధరచరిత్రము- తెలుఁగుపలుకుల యొడికమును, ప్రతిపద్యచమత్కృతియుఁదెలుపు విజయవిలాసము నెఱుఁగనివా రుండరు- ఇందలి జాతీయములకు నిప్పటికిఁ బుస్తకసహాయమక్కఱలేకుండ నర్థస్వారస్యమునుఁ దెలుపఁగలవారు పల్లెలలో నచ్చటచ్చటఁ గలరు- దీనికి క్రీ. శ. 1831 వ సంవత్సరమున నాంధ్రభాషోద్ధారకులు బ్రౌనుదొరవారు బ్రహ్మశ్రీ జూలూరు అప్పయపండితులచే టీకవ్రాయించినారు.[4] కృతిరచనాకాలము క్రీ. శ. 1615-1620 ప్రాంతమధ్యము కావచ్చును.

—: కృష్ణాధ్వరి :—

ఈతఁడు నైషధపారిజాతీయమను శ్లేషప్రబంధమును. రచియించి రఘునాథునకుఁ గృతిగా నొసంగినాఁడు. ఇది యైదాశ్వాసముల కావ్యము. రఘునాథనాయకుఁ డీకృతికి[5] ముందు, పెక్కు కృతు లందినట్లు కృష్ణాధ్వరి యిట్లు తెలుపుచున్నాఁడు.

---

4. దీనికి తరువాత వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రివారును నాంధ్రవిశారద తాపీ ధర్మారావునాయఁడుగారు వ్యాఖ్యలు వ్రాసియాంధ్రుల కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రులైనారు.

5. తంజాపురాంధ్రనాయక రాజచరిత్రమున పుట 237 లో కృష్ణయజ్వకూడా తెనుఁగున శృంగారనైషధపారిజాత మనుద్వ్యర్థికావ్యము రచియించెను. అని వ్రాయబడియున్నది. గ్రంథ నామమునం దెక్కడను ముందు శృంగారపదము గన్పట్టుటలేదు. ఇది శ్లేషకావ్యము, ద్వ్యర్థికావ్యముగాదు-దాని గద్య యిది- "ఇది శ్రీమద్రఘునాథపాలనానుభవనిష్ణాత కృష్ణాధ్వరివిరచితంబైన నైషధపారిజాతీయం బనుపుణ్యశ్లేషప్రబంధమునందు...ఆశ్వాసము"

సీ. నవరస శ్రీరఘునాథభూపాలీయ
నామభామాభీష్ట నాయకుండు
పారిజాతకథావతారికాహృదయ
కావ్యస్వయంవర వరవల్లభుండు
కల్యాణకౌముదీ కందర్పనాటక
కన్యోద్వహన బద్ధకంకణుండు
యమరుకాహంకార! హారిభంగిక
శృంగారసంజీవినీ కాముకుండు
తాళచింతామణీ వధూతత్పరుండు
మంచి జామాతరఘునాథ మనుజనేత
తెలియనైషధపారిజాతీయకృతియు
నేవ్వరక్కల చెల్లెలై మెచ్చుననుచు.

—: కవి చౌడప్ప :—

ఆంధ్రవాఙ్మయమున హాస్యరసము వెల్వరించిన కవి చౌడప్ప. రఘునాథనాయకుని యాస్థానమున నున్న ట్లీక్రిందిప ద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

క. నేరుతునని మాటాడఁగ
వారిజభవునంత వానివశమా! తంజా
వూరిరఘునాథరాయని
గా రెఱుఁగఁగఁ గుందవరపు కవిచౌడప్పా!

ఈతఁడు తెలుఁగుదేశమం దంతట ప్రఖ్యాతిఁ జెందిన చౌడప్ప శతకమే గాక, చౌడప్పసీసములను పేర ముప్పదిసీసములలోఁ జిన్న తెలుఁగు నిఘంటువును రచించినవాఁడు. ఈతఁడు కకుత్ స్థవిజయమును రచించిన మట్లు అనంతరాజాస్థానముననున్న వాఁ డగుటచేతను, అనంతరాజును, రఘునాథనాయకుఁడును సమకాలికు లగుటచే నీతఁడు రఘునాథరాయని యాస్థానములో నుండుట సమంజసముగనే యున్నది.

ఆంధ్రవాఙ్మయమునఁ గవిరాజశిఖామణి నన్నిచోడదేవుఁడును, సాహితీసమరాంగ సార్వభౌముఁడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలును, సంగీతసాహిత్య విద్యారసజ్ఞుఁడు రఘునాథనాయకుఁడును రాజకవిత్రయముగాఁ గీర్తింపదగినవారు. ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రమున ప్రత్యేకవిశిష్టత గలిగిన తంజాపురాంధ్రవాఙ్మయమునకు మూలపురుషుఁ డీరఘునాథనాయకుడే.

ఈప్రబంధమున కథావస్తువు కవితావతార ప్రథమతీర్థంబగు వాల్మీకి చరిత్రము. పరమపవిత్రమగు నారఘునాథునిచరిత్రము జగదాదిమకావ్యముగ సంస్కృతభారతిని వాల్మీకి రచియించి కవియై కీర్తినందగ, నావాల్మీకిచరిత్రమును నీరఘునాథుఁడు సహజమాధురీధురీణమగు నాంధ్రభాషలో ప్రబంధరూపమున రచియించి, రఘునాథునికే యంకితమొసంగి, కవిరాజై కవితాచరితార్థత గాంచినాఁడు. రఘునాథనాయకుఁ డీ ప్రబంధ

మును రచియించినట్లు గోవిందదీక్షితులవారు తమసాహిత్యసూధయం దిట్లు చెప్పియున్నారు.

శ్రీపారిజాతాహరణ ప్రబంధ। చిత్రంచ వాల్మీకి చరిత్రకావ్యం।
తథాచ్యుతేంద్రాభ్యుదయం గజేంద్ర।మోక్షంచరిత్రంచ నలస్య
చిత్రమ్
శ్రీరుక్మిణీ కృష్ణవివాహయక్ష । గానంప్రబంధానటనైకభేదాన్
నిర్మాయవాగ్భిర్నిపుణార్థభాగ్భి। ర్వ్యధ్వత్కవీనాంవిదధాసిహర్షమ్.

గ్రంథమున నాశ్వాసాంతగద్యలో రఘునాధునిపేరే యుండుటచేత నిది రఘునాధకృతమనియే నిస్సంశయముగఁ జెప్పనొప్పును.

వాల్మీకిచరిత్రమూలము సంస్కృతమున ధర్మఖండమున నున్నది. మరియు వాసిష్ఠరామాయణము, భక్తవిజయము మున్నగు గ్రంథములలో నీకథయున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఈరెండింటియందును కథలుకొంచెము భిన్నముగ నున్నవి. ధర్మఖండమున వాల్మీకి కిరాతకులుఁడనియు, దోపిడివృత్తిచే జీవించుచుండెననియు, సప్తర్షిదర్శనముచే రామమంత్రోపదేశమును బొంది మహర్షియై విలసిల్లెననియు కలదు. వాసిష్ఠరామాయణభక్తవిజయములలో నీతఁడు తొలుత నుత్తమబ్రాహ్మణుఁడై, యౌవనమునఁ గిరాతవనితాలోలుఁడై సాధుపురుషసందర్శనసాంగత్యములచే మహాపురుషుఁ డయ్యెననియుఁ జెప్పఁబడియున్నది.

పై రెండింటిలో [6]ధర్మఖండములోనికథనే వాల్మీకి చరిత్రమునఁ బ్రపంచితమై యున్నది. రమారమి మూఁడుపంక్తులలోఁ జెప్పఁదగిన యీకథను మూఁడాశ్వాసముల మహాప్రబంధముగా రచియించుటయే రఘునాథరాయని కవితాప్రతిభను చాటుచున్నది. వాల్మీకి చరిత్రకథాసూత్రము గమనించిన నీవిషయము మఱియు స్పష్టమగును.

ముక్తిసుందరి యౌవనమగు బదరీవనమున శౌనకాదిమహర్షులు హరిస్మరణచిత్తులై యుండ నారదుఁ డచటికి వచ్చెను. మునులు నారదుని విష్ణుకథలనుఁ దెలుపఁగోరిరి. నారదుఁడు వైకుంఠమునకుఁ బోదలంచి తనసఖుఁడగు పర్వతమునిని వారికిఁ జూపి యాతనివలన విష్ణుకథ లెఱుంగుఁడని చెప్పి వెడలిపోయెను. పర్వతుఁడు వారల కిట్లు జెప్పెను.

తెలిదీవియందు శ్రీమహావిష్ణువును సేవించి సప్తర్షులు తిరిగి వచ్చుచు సప్తద్వీపములు సప్తకుల పర్వతములు గడచి తామ్రపర్ణిఁ జేరిరి. ఆతామ్రపర్ణి చెంగటఁగల [7]'గజతీర్థము నీక్షించి,

---

6. ధర్మఖండము క్రీ.శ. 1700 సంవత్సర ప్రాంతమున గోదావరీమండల ప్రాంతవాస్తవ్యుఁ డీమురుపల్లి భవానీశంకరకవి యాంధ్రమునఁ బదియాశ్వాసముల మహాప్రబంధముగా రచియించి యున్నాడు. ఈగ్రంథమును నభినవాంధ్రభోజులు శ్రీపీఠికాపురాధీశ్వరులు క్రీ. శ. 1931 లో నచ్చువేయించి ప్రకటించిరి.

7. 'గజతీర్థమనగా గజేంద్రమోక్షణస్థలము. భాగవతగజేంద్రమోక్షణకథ సంగ్రహింపఁ బడినది.

తన్మాహాత్మ్యమెఱింగి సేతువునుఁ జూచుటకుఁ బయలువెడలిరి. సేతువునొద్ద ధనుష్కోటియందుఁ గ్రుంకి, రామలింగేశ్వరు దర్శించి మధురకేతెంచిరి. అచ్చట సోమసుందరుసేవించి యాపై శ్రీరంగపతికిఁ గైంకర్యముగావించి, తంజావూరుజేరి, దక్షిణద్వారక యగుమన్నారుగుడి వీక్షించి, కుంభకోణము, శ్రీ ముష్ణము, చిదంబరము దర్శించి, శ్రీతిరుపతి క్షేత్రమున శ్రీవేంకటేశుని సపర్యలొనర్చి శ్రీశైలముఁజేరిరి. అచ్చట మల్లికార్జునుసేవించి, వింధ్యదాటి శ్రీవారాణసీక్షేత్రమున విశ్వనాథు సంభావించు నంతలో గ్రీష్మమువచ్చెను. ఆగ్రీష్మబాధకోర్చి వారు తమసా నిమ్నగఁ జేరఁగనే యొక కిరాతుఁ డడ్డపడి వారిని హింసించెను. వారును వానికి తత్త్వబోధచేసి రామమంత్ర ముపదేశించిరి. కిరాతుఁడు బహుదీక్షతో తపముసల్ప, నా తపోభంగముసేయ నింద్రుఁడు రంభోర్వసులఁ బంపిన వారు విఫలమనోరథులై, తిరిగి పోయిరి. అప్పుడు మహర్షులరుదెంచి యాతని తపోనిష్ఠ కాశ్చర్య మనస్కులైరి. ఆతఁడు వాల్మీకముపోలె నైయుండుండి వెడలుటచే వాల్మీకి యయ్యెను. అప్పుడు శ్రీరాముఁడు ప్రత్యక్షమై తన కథను కావ్యముగాఁ జేయుమని యానతిచ్చెను. వాల్మీకి యట్లే రామాయణము రచించి యశశ్శరీరుఁడయ్యెను.

ఇందు మొదటి రెండాశ్వాసములలో క్షేత్రవర్ణనము, తృతీయాశ్వాసమున రంభోర్వశి వివాదఘట్టమున నాట్యవర్ణనము కవికల్పితములు ఈక్షేత్రములన్నింటిని రఘునాథరాయలు

సీ. పంకజబంధు బింబస్థాయి త్రైలోక్య
మంగళదాయి శ్రీరంగశాయి
సకలజనానంద సంధాయి గరుడ తు
రంగమయూయి శ్రీరంగశాయి
సహ్యకన్యాతటాంచలకులాయి ప్రపంచ
రక్షణోపాయి శ్రీరంగశాయి
అఖిలదైవత సంసదతిశాయి యగణిత
బ్రహ్మాండకాయి శ్రీరంగశాయి

నిఖిల జగదింద్ర జాలంబు నెఱపుమాయి
అచ్చులకునెల్ల మొదల నచ్చెనవ్రాయి
కొలుచువారల పాలిటి తలఁపురాయి
రావణానుజదాయి శ్రీరంగశాయి. ద్వి. ఆ.

పై పద్యమనుప్రాసఘటితమైయున్నను నిది చదివినతో డనే సంకుసాల నృసింహకవి కవికర్ణరసాయనమున నీక్రింది పద్యము స్మరణకు రాకమానదు.

సీ. అపవర్గకాంక్షచే నాకొన్నవారికి
దంగేటిజున్ను శ్రీరంగశాయి
నిర్వాణదారిద్ర్య నిర్విణ్ణుఁడగువాని
ముంగిటి శేవధి రంగశాయి

సంసార మలవిమోచనము నాకాంక్షించు
పంగువు పైగంగ రంగశాయి
పరమార్థలాభతత్పరుఁడైనవానికి
ముంగొంగు పసిఁడి శ్రీరంగశాయి
బెదరకాకఁటి యమృతంబుఁ చిదికికొనఁగ
శృంగములు లేని మొదవు శ్రీరంగశాయి
కోరువారలకోర్కు లీఁగోరివచ్చు
జంగమామర తరువు శ్రీరంగశాయి.

అచ్చటచ్చట శబ్దాలంకారములు హృదయంగమమై కవితకుఁ గణన కూర్చుచున్నవి.

క. లోపలఁ జని చని హాసినీ
లోపలకురువిందకందళోజ్జ్వల కనకా
లోపల సద్రచనాజా
లోపలలితమైన యొక్క యున్నతవేదిన్.

మ. తమసానిమ్నగదాఁటి తజ్జలసముద్యద్వాల శైవాలజా
తమసారద్యుతి తీరభూరుహ విభాఘట్టంబుతోఁగూడి సం
తమసానీకముఁబోలె నల్దెసలునిండంజూచి యాహామహా
తమసానీరము నిండెఁ జెల్లదని చింతంజాల బల్కింపుచున్.

ద్వి. ఆ.

వాల్మీకిచరిత్రము స్వతంత్రప్రబంధముగా నెన్నఁదగినది. కవితాప్రౌఢిమయందేమి, కావ్యనిర్మాణమునందేమి, కళాప్రద

ర్యనమునందేమి, ఆంధ్రప్రబంధములో నున్నతస్థానమాక్రమించు చున్నది. రసౌచిత్యవిషయమున దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమున నీ కావ్యమునకుఁ బ్రత్యేకవిశిష్టతకలదు. రఘునాథభూపాలుఁ డుప యోగించిన శబ్దజాలమాతనికి నన్నిచోడని కుమారసంభవము తోడను శ్రీకృష్ణరాయలవారి యాముక్తముత్తోడను పరిచయ మున్నట్లు తెలుపుచున్నది. తృణజ్యోతి ఓహారిసాహారిమున్నగు పదములిందులకుఁ బ్రమాణము. 'ఊగము' మున్నగు నపూ ర్వపద ప్రయోగము లిందు కానఁబడుచున్నవి. రఘునాథభూ పాలుఁడు వైష్ణవుఁడగు శ్రీరామభక్తుఁడయ్యును, పరమతసహిష్ణు తకలవాఁడు. వాల్మీకిచరిత్రమున క్షేత్రవర్ణనమున శైవక్షేత్ర ములఁ గూర్చిచేసిన ప్రశంస లాతనికిఁ బ్రాచీన శైవవాఙ్మయము నఁగల పాండిత్రిని సూచించుచున్నవి. చూడుఁడు. మధురయందలి సోమసుందరుని వర్ణనము.

సీ. మునులకందగరాని మోక్షంబు పక్షికి
దయచేసె నెవ్వాఁడు నయమొనర్ప
వివిధార్థములుగ ద్రావిడసూత్రములు సల
క్షణముగా నెవ్వాఁడు సంగ్రహించె
జంబుకంబులు తురంగంబులుగాఁ జేసి
యమ్మె నెవ్వాఁడు పాండ్యాధిపతికి
శ్రుతినిందలకుఁ దామసుల శూలవిద్ధులఁ
గావించె నెవ్వాఁడు ఘనత మెఱయఁ

దట్టిదలఁ బెట్టపట్టెడు పిట్ట్రాసంగు
ముసలియఃట్వకునై మన్నుమోసె నెవ్వఁ
డట్టి లింగస్వరూపున కఖిలపతికి
సోమసుందరునకు నీడు జోడు గలదె.

ద్వి. ఆ.

జంబుకంబులు తురంగములుగా చేయుట, పిట్టుట్వకుఁ దట్టలుమోయుట మున్నగుకథలు దాక్షిణాత్య శైవ వాఙ్మయముతోఁ బరిచయమున్నగాని సాధారణముగఁ దెలియనట్టివి. ఇట్లే తంజావూరు, అరుణాచలము, శ్రీశైలవర్ణనము రఘునాథుని పరమతసహనముఁ దెలుపుచున్నవి. మాధ్వయతియగు సుధీంద్రుఁ డీతనిచే కనకాభిషేకసత్కారముఁ గాంచినవాఁడు. ఇట్లు పరమత సహనముగలిగినవాఁడయ్యు, తన రామభక్తిని గ్రంథమునందుఁ బ్రస్ఫుటముఁ గావించినాఁడు-గజతీర్థమును వర్ణించుపట్టున భాగవతగజేంద్రమోక్షణకథను సంక్షేపముగఁ భావగర్భితముగ జెప్పియున్నాఁడు. కథయందు ప్రసక్తిలేకపోయినను, తన కాలమున తానత్యున్నత స్థితికిఁ దెచ్చిన నాట్యకళా, సంగీతకళావిశేషముల నీగ్రంథమునఁ దృతీయాశ్వాసమున వివరించినాఁడు. పుట్టతేనియపోలిక నిట్టలంపుఁ దీయఁదనముఁగలిగిన తెలుఁగు బాసయందు బుట్టఁబుట్టువు మనుగడను నీరాచకయిసరి వ్రాసి, తను గొల్చువేల్పునకు నీకబ్బపుఁగన్నెనిచ్చి యెల్లకడల నెల్లవేళలఁ దెలుఁగువారిలో నెలకొనిన పేరుగడించినాఁడు. మహాదాతయై,

శత్రుజేతయై, కృతిప్రణేతయై, శరణాగతత్రాతయై, గాంధర్వవిద్యాధిష్ఠాతయై కవిపండిత హృదయసంస్థాతయగు నీరఘునాథ భూనేతచరిత్రము బంగారునీట లిఖింపఁదగినది. రాజకవీంద్రకృతమై కవిరాజసమ్మానితమగు నీకృతిని యాంధ్రమహాజను లాదరింతురుగాత !

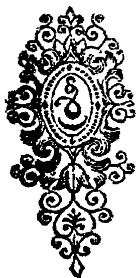
పీఠికాపురము,
విక్రమజ్యేష్ఠ }

నిడుదవోలు వేంకటరావు, బి. ఏ.

శ్రీరస్తు.

వాల్మీకి చరిత్రము.

ప్రథమాశ్వాసము.

వైదేహియురోజపూర్ణకలశీ
శృంగంబులం బల్లవ
శ్రీవిన్యాసముఁ జూపు హస్తములచేఁ
బ్రేమం బ్రకాశంబుగా
శ్రీవిద్యల్ నతకోటి కిచ్చు నలరాజీవాక్షుఁ డిక్ష్వాకువం
శావిర్భూతమహార్ఘరత్నము మదీయాభీష్టముల్ సేయుతన్.

సీ. కమలగర్భాండభాండము లఖండజ్యోతి
నెసయు బంగరుబొమ్మరిండ్లు గాఁగ
నీరేడులోకంబు లెడనెడఁ జెన్నారు
పన్నారుదొంతులభాగు గాఁగ
బ్రహ్మాదిసర్వగీర్వాణసంఘములెల్ల
నాడించు బొమ్మలజాడ గాఁగఁ
బార్వతీభారతీప్రముఖాదిశక్తులు
ప్రియమిచ్చు చెలిమికత్తియలు గాఁగ
దలఁపున జనకునింట నుదారమహిమ
బాలలీలలు సలిపె నేభామ యట్టి
రత్నగర్భయనుంగు గారాపుఁబట్టి
మమ్ముఁ జేపట్టి సుఖలీల మనుచుఁగాత.

ఉ. ఎక్కడరామకీర్తన మొకించుకరయే విననైన వేడ్కఁ దా
నక్కడవచ్చి రంజిలి కృతాంజలియై ప్రమదాశ్రుపూరముల్
పిక్కటిలంగ మైఁబులకబృందము జాదుకొనంగఁ బాడుచుణ్
జొక్కుచునాడునయ్యనిలసూనుఁ బ్రభానతభానుఁ గొల్చెదన్.

*ఉ. మోదకహస్త హస్తిముఖ మూషకవాహన యేకదంత లం
బోదర తప్తకాంచనసముజ్జ్వలవిగ్రహ బాలచంద్రశే
ఖాదృతమౌళి యంచుఁ దనునచ్చపుభక్తిఁ దలంచువారల
మోదముమీఱఁబ్రోచు గణముఖ్యనిఘ్నపతిందలంచెదన్.

చ. హరిణవిలోచనాగిరిజ యాడుదమోయని మోవిపండెముణ్
గిరిజకు నిచ్చి యచ్చోటయ కేల్దమలించుచుఁ జంద్రజూటునీ
వరయఁగ నెంతజూట వనియల్లన పన్నిదమీ ముదంబునణ్
సరసము లాడుశంకరుఁడు శబ్దవిశేషము లిచ్చుఁ గావుతన్.

చ. పరిణయవేళ నాథునికపర్దముపైఁ దెలిమించుముత్తెముల్
కరముల నించినించి యొడికంబు దగం దలఁబ్రాలువోసి యా
హరుమెయి జాఱుచో నలి సురాపగ సిగ్గున డిగ్గనంచు లోఁ
బరిహాసనం బొనర్చు నలపార్వతి మాకు శుభంబులీవుతన్.

ఉ. పంచినలీల రాగము ప్రపంచితమై చెలఁగణ్ విపంచి వా
యించి, తను స్నగించి యెలయించినప్రేయసి నల్లదించి మో
దించి ప్రవీణ వౌ దని నుతించి కవుంగిట నుంచి ప్రేమ యూ
రించి వరించి మించినవిరించి మముం గరుణించి ప్రోవుతన్.

* ఈపద్యము ప్రబంధమణిభూషణములో నుదాహరింపఁబడినది.

క. రాణించు నెపుడు నంత
ర్వాణిమనోబ్జముల వివిధవాణీకృతి నా
వీణాపుస్తకపాణిని
వాణిని ద్రుహిణముఖరంగవాణిని దలఁతున్.

క. ఆదికవుల వాల్మీకుల
వేదవ్యాసులఁ దలంచి వివిధాగమసం
వేదితఁ గట్టేడియగు కవి
తాదక్షవిలాసుఁ గాళిదాసు నుతింతున్.

క. భామహసేయుల రుద్రట
భామహభవభూతి బాణ భాసముఖకవి
గ్రామణులం గవితాబ్జన
భోమణులం దలఁచి మ్రొక్కి పూజింతు మదిన్.

ఉ. లక్షణలక్ష్యకోటి పదిలంబుగ మేటికవుల్ నుతింప శ్రీ
దక్షమసంస్కృతాంధ్రకవితాపదవిన్ వహి కెక్కి, శబ్దవై
చక్షణి మించునన్నని విశారదుఁడై తగుతిక్కయజ్వ ఘా
లేక్షణభక్తిశీలుఁ డగునెఱ్ఱయప్రెగ్గడ నేఁ దలంచెదన్.

శా. సందర్భంబు నవార్థగర్భమగుచుం జాటుక్రియన్ మించగాఁ
జిందుల్ ద్రొక్కుచు నిండియుంతటరసశ్రీమెచ్చుగొల్పంగనా
నందాంభోధితరంగముల్ వలెఁబ్రబంధంబుల్ భువిన్నిల్పిదా
నుండెల్లంబుగఁ గీర్తిగాంచి మనుశ్రీనాథున్ మదింగొల్చెదన్.

చ. తెనుఁగుతెలుంగుసంస్కృతముతీరునుగానియపప్రయోగముల్
పెనచినకబ్బముల్ సభలఁ బెద్దఱికంబుగఁ దెచ్చి పెద్దలన్
విను మనవారు నేరుపున వింతలు వింటిమి నేఁ డటంచు న
వ్విన నుతియించు నెంచు కుకవిప్రకరంబుల మెచ్చ నర్హమే?

గీ. యతియుఁ బ్రాసంబు దప్పవియంతమాత్రి
మున కె తన్నును దా మెచ్చికొనెడువానిఁ
బాటి సేతురె? రసపటిపాటిఁ దేట
మాటలఁ గవిత్వము ఘటించు మేటికవులు.

*క. చెప్పవలెఁ గప్పురంబులు
కుప్పలుగాఁ బోసినట్లు, కుంకుమ పైపై
గుప్పినక్రియ, విరిపొట్లము
విప్పినగతి ఘు మ్మనం గవిత్వము సభలన్.

క. చెవులకుఁ జవులై, చల్లఁగఁ
గవులకుఁ దవులై, సమస్త కావ్యకళాబం
ధువులై, రససింధువులై
యవురా ! యనఁ గవిత లవని నలరఁగ వలదా ?

వ. అని యిష్టదేవతాభివాదనంబును బురాతనాధునాతనసుకవి
గుణానుమోదనంబును గుకవిదురహంకృతిభేదనంబును సద
సత్కవిత్వతత్త్వానువాదనంబును గావించి, యేనొక్క కావ్యంబు
నవ్యోద్యమనవ్యార్థచమత్కారభవ్యంబును సకలవిద్వత్కవి
శ్రావ్యంబుసుంగాఁ జేయ నూహించియున్నచో నొక్కనాఁడు,

* ఈపద్యము లక్షణదీపికలో నుదాహరింపఁబడినది.

సీ. మెఱుపుపచ్చనిదట్టి యొఱపుగాఁ గటిఁ గట్టి
యపరంజిపిడి పిడియంబుఁ జెక్కి
కట్టివి ల్లొక చేతఁ బట్టి వేఱొక చేతఁ
గోలిమించిలకోరికోలఁ బూని
రాణించు గొప్పసుప్పాణిమొంటుఁలఁ దాల్చి
తరమైనబలుకెంపు తాళి వైచి
మణికిరీటముడంబు మెఱపించునొకవింత
లాగి యాలోని కుళ్ళాయి వెట్టి
యొక్కచక్కనిజవరాలు నొక్కపిన్న
వయసు రాకొమరుఁడు నిరువంకఁ గొలువ
వెడఁదకన్నులవాఁ డొక పుడమిఱేఁడు
నేఁడు నినుఁ బ్రోతు నని చాల నిలిచె మ్రోల.

క. నిలిచిన నేనును నంగము
పులకించుచు నుండ నాక్కెఁ బొంగుచు నతనిం
గలలోనన కనుఁగొని నా
కులదైవం బైన యలరఘుపతియె యనుచున్.

గీ. మేను పులకింపఁగాఁ బ్రణమిల్లి నిలిచి
యున్న ననుఁ జూచి య ప్పురుషోత్తముండు
మందహాసాంచితముఖారవిందుఁ డగుచు
వత్స! రమ్మని వత్సలత్వమునఁ బలికె.

ఉ. నీకవితావిలాసము గణింప సుధారసధారకంటె నిం
పైకనిపించు, దానఁ గృతియైనను మిక్కిలిసొంపు నింపదే
*నాకథఁ దొల్లియర్థరచనారుచి మించఁగఁ జెప్పి; తట్టివా
ల్మీకిచరిత్రముఁ నొడువు మెచ్చఁగ నీ విపు డచ్యుతాత్మజా!

క. పావన రమణీయంబగు
నా వాల్మీకులచరిత్ర మది కృపసేయన్
ఠీవి మెఱయ నీపుణ్య
ప్రావీణ్యమ యచ్యుతేంద్రరఘునాథనృపా!

క. అని యానతిచ్చి చన మే
ల్కని యే నెంతటి యనంతకరుణాఢ్యుఁడవే
యని యా రఘువల్లభునిఁ
వినుతించి ప్రభాతవేళ వేడుక మెఱయన్.

వ. కొలువు కూటంబున కేతెంచి విబుధోత్తములకుం జెప్పిన వారు నిది శోభనస్వప్నం బపారకరుణాసముద్రుం డగురామ భద్రుండు నీనిజభక్తికి మెచ్చి కృతిసేయు మని యానతిచ్చెం గావున నీకవితావిశేషంబు సకలలోకప్రసిద్ధం బగునని సంత సించి పలికిన నేను నవ్వాల్మీకిచరిత్రంబు సేయుసమకట్టి తత్ప్ర

(*) ఇతఁడు రామాయణ మనుకృతి నతిమనోహరముగా నవార్థగర్భముగా రచించియున్నాఁడు. దానినే మధురవాణి యను వేశ్యాతిలకము సంస్కృతమున ననువాదముచేసెను. దీనిలో బాలకాండమునందే 3000 పద్యములు గలవు

సాదలబ్ధం బగు కవిత్వంబు తదధీనంబుగాఁ జేయుట యుచితం
బని విచారించి యద్దేవతాసార్వభౌమునకును.

క. బర్హిణకంఠచ్ఛాయా
గర్హణచణకాయునకు, జగద్గేయునకున్,
బర్హిర్ముఖమకుటీఘటి
తార్హణచరణునకు, ఘనకృపాభరణునకున్.

క. రక్షోవక్షోఽసృగ్గ్రస
కుక్షింభర నిశితసాయకునకున్, మిథిలా
ధ్యక్షసుతానాయకునకుఁ,
ద్ర్యక్షస్తుతనామునకు, దయాధామునకున్.

క. భీషణ ఘోషణ జలనిధి
శోషణశరధారునకు, నసూయామాయా
ద్వేషణ భాషణ ఖరఖర
దూషణ పేషణపటిష్ఠదోస్సారునకున్.

క. వైదేహీ మిత్రునకున్,
సాదిత శత్రునకు, సప్తసాలమహీరు
ట్ఛేదనపటుశరునకు, హర
కోదండవిఖండనావికుంఠకరునకున్.

క. మార్తాండవంశపావన
మూర్తికి, నవహారచంద్రమోహీరలస
త్కీర్తికి, మానిమనోంత
ర్వర్తి శుభాకారునకును, రఘువీరునకున్.

వ. సమర్పితంబుగా నాయొనర్పం బూనిన వాల్మీకిచరిత్రం బను ప్రబంధరత్నంబునకుం గథాసూత్రం బెట్టి దనిన.

క. శ్రీవరచరణాంభోజ ర
జోవాసితమగుచు నలరు సుకృతి నికర సం
జీవనము పావనము బద
రీవనము విముక్తి సుందరీయావనమై.

మ. నరుఁడుం దానును గ్రీడసల్పు నెపుడున్ నారాయణుం డవ్వనిన్
వరమౌని వ్రజయాగభాగములఁ నాస్వాదించుచున్ మంత్రవా
క్పరిపూతాహుతిధూమగంధముల నాఘ్రాణించుచుం శ్రోత్రభా
సురదిగ్గామగసామగానములు వించున్ నిత్యసంతుష్టుఁడై.

సీ. ఒక్కనాఁడైనను జక్కఁగాఁ గనువిచ్చి
బెళుకుఁ జూపులఁ జూచు ప్రేమ లేక
వేడుకకైనను వెకలినవ్వులు మీఱ
నటనఁ జూపట్టఁ బల్కుటయు లేక
యుబుసుఁ బోకకునైన నుల్లంబు చల్లఁగా
గందం బలందెడు పొందు లేక
నెలకైనఁ గొంతయాఁకలి దీఱఁ గలమాన్న
కబళ మొక్కటి జిహ్వకమియ లేక

గీ. నలఁగి యెండల నెండి, వానలను దడిసి,
మోహ మనుత్రోవ యెఱుఁగక దేహమాత్ర
ధారులైనట్టి యచ్చటి తపసులెపుడు
వలవ జేయుదు రల ముక్తి లలనఁ గోరి.

చ. శమదము లైన యమ్మునుల, శాసన మెట్టిదొ గాని, కానలం
దమతమయిచ్చఁబచ్చికలు ద్రచ్చివెసం జను హోమధేను సం
ఘములకు గోపబాలకుల కైవడి నేరిమి వాలవాలదం
డముల నదల్చి తెచ్చు మగుడంబులు లచ్చటనిల్చిమచ్చికన్.

ఉ. బాలరసాలసాలముఖపాదపరాజికిఁ బూని మౌనిరా
డ్బాలికలందు సైకత ఘటంబులచే సలిలంబు వోయఁగాఁ
గాలువ దీర్చుఁ దిన్నఁగ నఖంబుల మన్నులు గీరిగీరి యా
వాలములందు నెక్కఁగఁ బ్లవంగమసంఘము లేమిచెప్పఁగన్.

మ. తుహినాహార్యగుహాగృహామరసరిత్పూరంబు లుద్యత్పలిం
దహాత్క్రోడవిభిన్నఘోణభవము ల్కాపాలికల్ దెచ్చి త
న్మహినిండించఁగ మౌనికన్యకలు ప్రేమన్ రేఁగుఁబండ్లేఱుచున్
రహిమైఁ గూడఁగ నేటి తారొడ్డుల నిండంనింతు రెంతేతమిన్.

గీ. గజము లుటజాంగణంబులఁ గరములఁ గొని
దినము నివ్వరి*యన్నులు దెచ్చివైవ
నవి కపులు గోళ్ళ నొలిచి బియ్యంబుసేయు
మునుల హావిరన్నవేళకు ననువుగాఁగ.

క. గంభీరహ్రదములలో
నంభస్సులు ముంచి యిచ్చుహస్తంబులచేఁ
గుంభీంద్రమ్ములు మునికుల
కుంభిగమన లొసఁగు నీరు కుండలనిండన్.

---

*"అన్ను" అనుటకు "అనియఁదోచినయట్టియన్నుతోడ" క్రీడాభిరామము.

క. నారాయణుండు సాక్షా
త్కారంబున నతిథివోలెఁ గ్రతుభాగంబుల్
కోరికిఁ గయికొనునఁట యట
నారయఁ దన్మునులభాగ్య మలవియె పొగడన్.

గీ. అవ్వనంబున శౌనకాద్యఖిల మునులు
మునులఁ బుణ్యవివర్తాపఘునులఁ గూడి
హరికథామృతలహరి నందంద చాల
నోలలాడుచు నుండెడు వేళయందు.

సీ. నారాయణునిదివ్య నామావళులు పల్కు
మహతిఁ దామూఁపున రహివహింపఁ
బవడంపు నునుగెంపుఁబగటు కెంజెడగుంపు
జిగియాకసపుఁ జెట్టుఁ జిగురుగోలుపఁ
గేల్దమ్మిఁ బొడముమహాత్తికపంక్తి యన నవ
స్ఫటికాక్షసరము సంభ్రమము చూపఁ
బ్రతిదినస్నానసంగతమైనగంగాంబు
పాండిమం బసఁ దనుప్రభ నెలంగ

గీ. విష్ణుభక్తులె ఘనులు భావింప ననుచు
బిరుదుపూనెనో యనఁ గుంచె కరమునందు
నమరఁగా నంత నంతరిక్షమున వచ్చె
నారదుఁడు తత్త్వబోధవిశారదుండు.

క. వచ్చిన నమ్మునులెల్లను
హెచ్చినతమితోడ నతని కెదురేగి వెసం
దెచ్చి యతి కర్ఘ్యపాద్యము
లిచ్చి యుచితపీఠి నుంచ నెలమి నతండున్.

సీ. శౌనకా సుఖమె, విశ్వామిత్ర లెస్సలా,
కణ్వ మంచిదియె, భార్గవ శుభంబె,
సుతపరిణామంబె, సుతప సంతోషంబె,
చ్యవన క్షేమమె, పరాశర శివంబె,
కపిల మంగళమె, మార్కండేయ కుశలమే,
వత్స సౌఖ్యమె, కాత్స్య యుత్సవంబె,
మాండవ్యభవ్యమే, మైత్రేయ భద్రంబె,
సుబల మేలే, వశిష్ఠ శోభనంబె,

గీ. క్రతు, భరద్వాజ, గౌతమ, కశ్య, పాత్రి
కలశసంభవ, కౌండిన్య, గర్గ, మంద
పాల, జాబాలి, రోమశప్రముఖులార!
యీర లానందముగ నున్నవారె యిచట?

క. అనుచుం గుశలప్రశ్నం
బొనరించిన మౌను లెల్ల నుల్లము లలరం
వినుతు లొనరించి సురముని
కని రిట్టులు వినయమున్ నయంబును బెరయన్.

క. నారద ! బ్రహ్మజ్ఞానవి
శారద ! శారదపయోదసన్నిభ దేహా !
సారదయా ! నిజతేజో
దూరదళితదురితభయ ! చతుర్ముఖతనయా!

క. బహుళబ్రహ్మాండంబుల
బహిరంతర్గతము లగు ప్రపంచంబుల యం
దహరహము విశృంఖలగతి
మహిమఁ జరింపుదువుగాదె మహితవిచారా !

క. కావున నీ విశ్వమునం
దీ వెఱుఁగనికథలు లేవు; ఋషికులతిలకా
భావించి చెవులు చల్లఁగ
శ్రీవిష్ణుస్మరణకథ వచింపుము మాకున్.

చ. అని యిటు లామునిప్రవరు లందఱు మోదము నిక్కనొక్కత్రి
తున మురఘుస్మరస్మరణరూపకథాశ్రవణానుషంగులై
వినుతి యొనర్ప, నాతఁ డతివిస్మయవిస్మయమానవక్త్రుఁడై
వనజదళాక్షు భక్తజనవత్సలు నెమ్మదిలోఁ దలంచుచున్.

చ. పులకలు మేనజాదుకొనఁ బొంగుచుమాటికిహర్ష బాష్పముల్
జలజలఁజిందఁగా హరితలంపునఁ జిందులుద్రొక్కఁ గొంతసే
పలయికవోలె మైమఱచి యంతటఁగన్నులువిచ్చిచూచెమా
ను లడిగినట్ల యర్థము మనోగతమాటకు నిచ్చుమెచ్చుచున్.

క. మునులార! మీర లొనరిం
చిన యీప్రశ్నము పురాణసిద్ధము శుద్ధం
బనఘ మమోఘంబు శుభం
బ నితరజనసులభ మైతిహాసిక మరయన్.

వ. అని పలికి తత్సమీపంబునఁ బర్వతుం జూపి యితండు మత్స
ఖుం డితనికి విష్ణు కథారహస్యంబులు కరతలామలకంబుగాఁ
దెలియు వినుండు నేనిదే రమావల్లభు సేవకుం బోయి వచ్చెద
నని వారల వీడుకొని నారదుం డరిగిన యనంతరంబ, శౌన
కాదు లత్యంతహర్షంబున నప్పర్వతమహర్షిం జూచి నారా
యణస్మరణమహిమానుభావంబు వివరింపుమని యడుగు
టయు నప్పర్వతుఁ డి ట్లని చెప్పందొడంగె.

గీ. మానులార! నారాయణస్మరణమహిమ
హిమకరకళాధరుం డొకయించుకంత
యెఱుఁగు నసి వింకమదియును నెఱుఁగ లేరు
బ్రహ్మాదిక్పాలసురమునిప్రవరు లెందు.

గీ. పరమమునులార! శ్రీహరిస్మరణరూప
కథ యనఁగ నామకీర్తన కథయ నామ
కీర్తనము సేయఁ జేయఁ దనూర్తియెల్ల
యుల్లమునఁ జూడఁజూడ రంజిల్లుఁగాన.

ఉ. శ్రీహరినామకీర్తన మశేషభవప్రభవాతిమోహ సం
దోహవికర్తనం బని శ్రుతుల్ మొఱవెట్టఁగ వించు వెండి సం
దేహముపోక మూఢులగతిం బెడఁబోతురు కర్మవార్ధులం
దోహరిసాహరిఁ మునుఁగి యొల్లరు దీని ప్రచింత యేమనన్.

లయగ్రాహి.

క్షేమము శ్రుతిప్రకర సీమము సమస్తగుణ
ధామము నిశాటకుల భీమము మునీంద్ర
ప్రేమము మహాముని లలామము తమోభరవి
రామము నతాళికర హేమము సదర్ధి
స్తోమము ముఖాభినవ ధూమము విశిష్టతర
హేమము కృతప్రమద భూమము శుభార్థో
ద్దామము లసద్గతికి దీమము శివాదృతవి
నామము రమాధిపతి నామము దలంపన్.

క. ఈహరినామరహస్యం
బూహింపఁగ సర్థవాదయుక్తులచే సం
దేహించు విష్ణుమార్గ
ద్రోహులకుం దెలుపవలవదు పరాకైనన్.

క. పరనిందకుల, కసూయా
పరులకు, శ్రుతివిహితకర్మపరిహారులకుఁ,
హరిచరణభక్తిరహితాం
తరంగులకు, నిది వచింపఁదగ దండ్రు బుధుల్.

క. పాషండుల, కాగమపర
దూషకులకు, నాస్తికులకు, దుష్కృతమార్గా
న్వేషకులకు, నిది చెప్పిన
దోషము గల దనుచుఁ జెప్పుదురు బుధులెల్లన్.

క. ఎవ్వరు విశుద్ధమానసు,
లెవ్వ రఖిలజీవభావహితమతి మనువా
రెవ్వరు సత్యవ్రతపరు
లవ్వారపుణ్యులకు దీని నర్థము వినఁగన్.

వ. మునులార మీర లందఱు గోవిందచరణారవిందవందనపరా యణులు నతినిశితభక్తికుఠారధారాఖండిత గ్రంథులు నూర్ధ్వ మంథులు సాత్త్వికులుం దాత్త్వికులుం గావున మీకు నీ హరినామకీర్తన మహత్త్వం బెఱింగిన మాత్రంబ వివరించెద నేతత్ప్రకాశకంబైన యొక్క యితిహాసంబు గలదు, సావ ధానమతులై వినుం డని యిట్లని చెప్పందొడంగె.

సీ. శ్రీకిఁ బుట్టినయిల్లు చింతామణికి గని
యంబుజాక్షునకు శయ్యాగృహంబు
కల్పకవనవాటికలకు నావాలంబు
పాకారిముఖులకుఁ బాకభూమి
కామధేనువులకు గాష్ఠీవ మంబుద
నివహంబునకునుఁ బానీయశాల
విశ్వంభరాదేవి వెలిపట్టుపుట్టంబు
నెలతాల్పు వేల్పున కలరుఁదోఁట

గీ. సలిలపతిబొక్కసము నదీసతులకెల్ల
నర్మసీమంబు గిరులకు వర్మ మనల
తాండవితపాండుడిండీరఖండధాళ
ధళ్యసాంద్రంబు పాలసంద్రంబు మించు.

క. ధళధళన మించు నందుం
గలితసుధాఫేనపిండఖండంబులు శ్రీ
లలనామణియూటలకై
యెలమి నునుచు వెండిబొమ్మరిండు లనంగన్.

శా. ఏయేచోటుల నిచ్చయా నచట నే యీనాముమైపాన్పుపై
శ్రీయోషాపతి యుండుఁగాక యనుచున్ శేషాహిదానంతటం
గాయవ్యూహము వన్నెనో యనఁగ శంఖశ్రేణి పాణింధమ
చ్ఛాయాచ్ఛాయతరీతినం దలరుఁ జంచల్లోలకల్లోలముల్.

ఉ. ప్రాలి జలంబుఁ గ్రోలుఘనవారిదపంక్తులలోఁ దళుక్కునం
గ్రాలుమెఱుంగుఁ దీగియలుగన్గొన నొప్పుచునుండునందు నె
క్కాలము వీచిగర్భములఁ గ్రమ్మఱఁ గ్రమ్మఱఁ బుట్టునప్సరస్
స్త్రీలన నెల్లచో నన ధరిణధురీణవిలాసమూర్తులై.

చ. ఘనబడబాగ్నికీలములఁ గ్రాఁగి యభంగతరంగకైతవం
బున వెసనింగి వెన్నొరయఁబొంగి చెలంగుబయఃప్రపూరముల్
దినదినమున్ సమాగతనదీజలయుక్తి నడంగు నందకా
క నిమిషమ్ముట్టు లున్నను జగంబుల నొక్కట నాక్రమింపదే?

ఉ. పన్నగశాయి నాభిసిత పంకరుహోపరిభాగపీఠి పై
నున్న చతుర్ముఖుండుబలెనుండుదమంచుఁదలంచియందు దా
రున్నతఫేనకూటముల నోహరిసాహరి నెక్కి తేలుచుం
జన్నపయోధరార్భకుల సారె నగున్ వరుణావరోధముల్.

క. ఆపాలకడలినడుమం
దీపించుం జగదఖండ దీపముఁ దేజో
రూపంబు నగుచు శ్వేత
ద్వీపము నానావిధోపధిదురాపంబై.

క. జ్వలదౌర్వానలశిఖలం
గలశపయోరాశి గ్రాఁగఁగా నట నడుమం
దలముగఁ బెట్టిన మీఁగడ
వలెఁ దెల్లనిదీవి ఠీవిఁ బరఁగుచునుండున్.

సీ. తరిఁగొండచేఁ ద్రచ్చుతఱిఁ దేలి యొక్కెడి
కుక్కనఁ జేరు నవనీతకూట మనఁగ
మథనపరిశ్రాంతి మైఁ జుట్టచుట్టిన
వాసుకి ఘనభోగవలయ మనఁగఁ
దరఁగల నానాఁటఁ దఱచుగా నొక్కెడఁ
దెట్టిన ముత్తెంపుఁ దెట్టువనఁగ
జలనిధిరాజు వక్షస్థలంబునఁ జాలఁ
బసమీఱు వజ్రంపుఁ బతక మనఁగ

నీరనిధికన్యకామణి నీడచూడ
నచట నిల్పిన నిద్దంపుటద్ద మనఁగ
ధవళకాంతిప్రలిప్తదిగ్దశకమగుచుఁ
దేజరిలుచుండుఁ దగుక్రేవఁ దెల్లదీవి.

ఉ. ఆ తెలిదీవి ఠీవిమెఱయన్ రయమొప్పఁ దరంగమాలికా
శీతములైన ముత్తెములు నిచ్చలుఁ బైపయి నాడు ముక్తికం
జాతదళాయతాక్షి ఘనసంభ్రమ మొప్ప ముముక్షుమాళిపైఁ
*జే తనఁ బ్రాలు వోయుగతి శీతసమీరసమీరితంబులై.

వ. అందు.

సీ. శ్రీభూమినీళావిచిత్రపాదన్యాస
ధన్యాసమానసౌధవ్రజంబు
సప్తసమస్వరోచ్చారణజ్ఞమనోజ్ఞ
కీరశారీశాలి కేలివనము
రథ్యాసహస్రతోరణబద్ధకల్పక
ప్రసవజాలసుగంధబంధురంబు
రవిసుధాంశూపాధిరహితనిత్యోజ్జ్వల
నైజతేజోభరభ్రాజితంబుఁ

---

* "చేతనఁ బ్రాలు" అనుటకు:—

కలయం గాడ్పునఁ దూలి పుష్పాడి జివిం గప్పారు మారుండు వే
డ్కల నారామరమావసంతులకుఁ గడఁకం బెండ్లి సేయించుచో
వెలయంబట్టిన యుల్లభంబు పగిదిన్ వేమారుఁ దద్భూమిపైఁ
జెలువొందించుచు రాలుఁ బుష్పవితతుల్ చేతన్బ్రాలోయనన్.

చిన్నకోట పెద్దన ప్రద్యుమ్నచరిత్రము.

జటులకరచక్రచండప్రచండశక్ర
కుముదకుముదాక్షగణపతిప్రముఖబాహు
దండపాలితమణిగణదండరుచిర
గోపురము మీఱుచుండు వైకుంఠపురము.

క. శ్రీరమణనాభికుహరస
రోరుహసద్గంధలహరి రోసి చరించున్
సారెకు నచ్చట శిశిరస
మీరము లఖిలైకసుఖము మీఱఁగ నెపుడున్.

సీ. శ్రీవత్సకౌస్తుభశ్రీలఁ బూననివారుఁ
గుదుసుఁగైదువలు సేకొననివారు
ఘనఘనాఘననిభాంగముల మించనివారు
పసిఁడిదుప్పటులఁ జొప్పడనివారు
జలజ నందక శార్ఙ్గముల ధరింపనివారు
నడుగుల మిన్నేఱు నిడనివారుఁ
గమనీయభుజచతుష్కంబుఁ దాల్పనివారుఁ
బులుఁగుగొల్లని నెక్కి పోనివారు
వెడఁదకన్నులఁ గృప యుట్టిపడఁగ నెపుడు
భక్తసంతతిఁ బ్రోవఁ బాల్పడనివారు
లేరు వెదకిన నప్పురి సారసాక్ష
సారసారూప్యములుగన్నవార కాని.

క. అంను ముకుందుండు మణిమయ
మందిరమున నుండుఁ గోటిమన్మథశోభా
కందళితరూపరేఖా
సుందరుఁ డై, రమయుఁ దాను సుఖతరలీలన్.

క. శ్రీతరుణీపతిఁ జూడఁగ
నాతెలిదీవికిని దీర్థయాత్రాపరు లై
యేతెంచిరి సత్పురుషులు
నాతతహర్షులయి లీల నట యొకవేళన్.

క. ఏతెంచి యచటి మహిమలు
చేతోమోదంబు లుల్లసిలఁ గనుఁగొనుచున్
నూతనమణిఘృణిజాత
ప్రోతం బగు హరిహజారముం జొచ్చితగన్.

మ. సరసీజాసనవాసవాదిసుమనస్సంఘంబు సన్మానులై
సొరిదిన్ మీఱాలెడు చావడు ల్గడచి మెచ్చుల్ వచ్చు గంధర్వకి
న్నరగానంబుల తానమానముల నానందంబు నొందించుచుం
దిరమై నొక్కవిలాసమందిరము గాన్పించంగనీక్షించుచున్.

క. లోపలఁ జనిచని హరి నీ
లోపలకురువిందకందళోజ్జ్వల *కనకా
లోపలసద్రచనాజా
లోపలలిత మైన యొక్కయున్నతవేదిన్.

---

* కనకాలోప=బంగారులోపములేనిది.

సీ. కౌస్తుభమణి గన్న కనకంపుబొమ్మనా
వనధికన్యక యురంబునఁ జెలంగ
విమలాదికాంతలు వెన్కఁ గంకణనిక్వ
ణము మించ వింజామరములు వీవ
నిలయు నీళయుఁ బాదనళినముల్ గుబ్బచ
న్బటువులఁ జేర్చి యందముగ నొత్తఁ
దెలిదమ్మిరేకుల తేటఁజూపఁగఁజాలు
వాలుగన్నులఁ గృపవ్రేలుచుండ

మాటికిని శేషనిశ్వాసమారుతములఁ
గుందనపుఁజేలచెఱఁగు లందందకలయ
మృదులతరభోగభాగంబుమీఁదఁ బవ్వ
ళించి, చిఱునవ్వు చెక్కుల నించువాని.

సీ. మకరతశ్యామకోమలవిగ్రహమువాని
మకరకుండలదీప్తిమహిమవాని
మకరాంకకోటిజిన్మధురరూపమువాని
మకరాకరోరుసద్మంబువాని
మకరభిచ్చక్రభీమకరాంబుజమువాని
మకరార్కదుస్సహమహమువాని
మకరందనిష్యందమానితోక్తులవాని
మకరాదివేయినామములవాని

మకరతోరణరుచిహారనికరసంభ్ర
మకరభుజమధ్యగృహారమామహితముఖ హి
మకరసదృగుద్భటజ్వలత్ప్రకృతివాని
నిందిరాపతిఁ జూచి యానంద మొంది.

గీ. మేనులెంతయుఁ బులకింప మౌను లపుడు
వినయ భయ భక్తి సంభ్రమాన్వితమనస్కు-
లగుచు, దండప్రణామంబు లాచరించి
నిలిచి యిట్లని పొగడి రస్నిలవర్ణు.

దండకము.

శ్రీభామినీ భూమి నీళా కుచాభోగభాగాతి భాస్వద్భు జామధ్యమధ్యందినార్కార్చి రాధిక్యధిక్కార్యవేలప్రభాజాల జాలంధరోడ్యాణ బంధానుసంధాన సంభేదనానందికర్మందిహృ న్మందిరోద్యన్నిధిధ్యాసనావాస నామూలకందా నమద్భక్తపాళీ ముకుందా ముంకుందా సదానంద గోవింద బృందారకశ్రేణి మాణిక్యకోటీర కోటీ రుచిస్నిగ్ధముద్ధాంఘ్రిపంకేరుహాభ్యాస మానా సమానాధికత్వస్థితిం బాయు నీమాయచందంబు డెందం బునన్ యోగిబృందంబు గానంగలే రన్న చోద్యంబు లింకేటికిం బుజ్జవం బొప్పఁగా బొజ్జలోనొక్కపజ్జం జగజ్జాలముల్ మాటి యొక్కొక్కమాఱుబ్బు మున్నీటిలోఁ జిన్నపాపండవై యుండి యుల్ వెండియున్ హేమగర్భాండభాండంబు లొండొండ నీరోమకూపంబులం దండతండంబులై కందుకంబుల్ వలె న్నిండి

యూపక్ విరాట్స్వరూపముం జుట్టియుం జోటవై వారిరాశిం ద్రయీచోరకుం జీరియుఁ, మేటితాఁబేటివై మూఁపున న్మందరగ్రావముఁ మోచియుఁ, ఘోణివై కొమ్మునం బూని యాక్షోణి రక్షించి, మాయాతిదక్షుఁ హిరణ్యాక్షు శిక్షించియుఁ సామిహర్యక్షమై నీపదాపేక్షమై యున్న ప్రహ్లాదు నాహ్లాదముం బాపు దుష్ప్రాపునానాసురాలాపు మున్మాపుదగ్రాయసోగ్రాతిజాగ్రన్నఖాగ్రంబులం జించియుం బొట్టివై, మెట్టి వైరోచనిం గిట్టియుం, భార్గవాకారముం బూని దోర్గర్వఖ్యాతి సంవర్గణోద్దంతదర్ రాచతండంబులం గండ్రగొడ్డంట ముయ్యేడుమాఱుల్ వడిం జెండియుఁ రామరూపంబునన్ నిల్చి, నీపాదసేవల్ ప్రసాదింపుమో దేవతాసార్వభౌమా! పవిత్రైకనామా! ఘనశ్యామ! శ్రీరామ! హస్తీకృతశ్రీ విహస్తేంద్రవైరీ నమస్తే హితార్థప్రదానా నమస్తే నమస్తే నమస్తే యటంచు న్నుతింపన్.

క. అమ్మునుల నుతిరవమ్ముల
నెమ్మన మలరంగ నపుడు నీరజనాభుం
డమ్మణిమయమందిరమ
ధ్యమ్మున నున్నట్లయుండి యాశ్చర్యముగన్.

సీ. బాలాతపము నింగిపైఁ బర్వుగతిఁ గటి
విలుగట్టు వన్నియవలువ వెలయ
దృక్కోణకరుణాబ్ధి కెరటమ్ములకరయు
గళమున మకరకుండలము లలర

గళశంఖమునను జొక్కపుముత్తియంబుల
లీల నక్షత్రమాలిక చెలంగఁ
బాణిపద్మంబుల రాణించు నాళంబు
లనఁగఁ గోదండసాయకము లుండ
మదివెడలి నిల్చు చంద్రబింబం బనంగ
నురమునందునఁ గౌస్తుభ మొఱపునెఱపఁ
బచ్చరామానికపుఁజిగిపగ టనంగ
నమరవారల్రమోలఁ బ్రత్యక్షమయ్యె.

క. ప్రత్యక్షంబై కనుఁగొని
ప్రత్యక్షరవిలసదమృతరసయుక్తములౌ
నత్యంతసుమధురోక్తుల
నృత్యన్మణికుండలుండయి దయం బలికెన్.

గీ. పరమపావనమైన మీ పారమార్థి
కస్తుతికి నిచ్చ మెచ్చితిఁ గలశజలధి
యందుబలె నేను మీమానసాంతరమున
నెపుడు వసియింతుఁ జనుఁడు మునీంద్రులార !

గీ. అనుచు హరి పల్కుటయు విని మునివతంసు
లద్భుతోత్కర్ష హర్షాబ్ధియందుఁ దేలి
యింతకరుణాంతరంగుఁడవే యటంచు
మఱియుమఱియును మ్రొక్కి రమామాధవునకు.

వ. ఇవ్విధంబున నమ్మహర్షులు సహస్రసహస్రం లగుచు నకారణ కరుణాపరాయణుం డగు నారాయణు సేవించి తన్మూర్తి భావించుచు నప్పాలకిడలి వెడలి తత్ప్రయోనిధి ఘటఘటాయితవర్షిష్ణు గగనతరుస్పర్ధి వేలావనమాలాప్రసవ జాల లోలంబక ప్రాలంబానుబంధి మందరగంధవహడింభ సంభ్రమవిలాసపచేళిమసస్యలోకంబగు శాకద్వీపంబునకు వచ్చి యచ్చట, నిశాట నోరుశృంగ బలభద్ర శతకేసర దేవ పాలంబు లనుపుణ్యశైలంబులు మెట్టి, యందులం బుట్టి ప్రవహించు ననఘయు నాయుర్దయు సరోంతయుఁ బంచపదియు సహస్రస్రుతియు నిర్జరస్రుతియు నను నిమ్నగలఁ దానంబులు గావించి, దధిమండల సముద్దండగండకావళిహిండనోచ్చాలితఖండ శీకరషండ తాండవ గగనపుండరీక భ్రాంతిసంబోధి యగు దధిమహాంభోధి యుత్తరించి, పంచాక్షరీప్రపంచిత పంచవదనసాక్షాత్కార నిర్వంచన పంచజనోదంచితం బగు క్రౌంచద్వీపంబునకు డిగి, తదభ్యంతరంబున వర్ధమానోప బర్హణ నందోపనందన సర్వతోభద్రాది సీమభూమీధరంబులు దర్శించుచుఁ దత్పార్శ్వంబుల నభయయు నమృతాగయు నార్యకయుఁ దీర్ఘపతియు నను నదులనాడి యనంతరంబ నిరంతరాజ్యరసచ్ఛురణ పిచ్ఛిలకుక్షిగత కులక్షితిధరాగ్రలగ్నమహీరుహ ఫలగ్రహణ వ్యోహారోహి ముహుర్ముహురుచ్ఛ్వయమాన జలమానవడింభ సందర్భావలోకన

కుతూహల పరిహాస ద్వరుణపుర తరుణీవారపూరితోభయ పారంబగుఘృతాకూపారంబుదాఁటి, యంబరచుంబి కుశస్తంభాగ్ర జాగ్రత్పత్ర కరపత్రనిర్భిన్న జలధరగర్భగళిత నిస్తుల స్థూలముక్తాఫలకలిత నిజాండసందోహ సందేహ కృతానుధావన వనతామ్రచూడ కమ్రతర నమ్రకంఠస్వరామ్రేడిత వివిధపత్రిరథజాల కోలాహల కాంతప్రాంత కాంతార దురాపంబగుకుశద్వీపంబున కేతెంచి, తదంతరంబున మందర గిరికందరామందిరుండగు నింను శేఖరుసేవించి, యా చెంగటం జతుశ్శృంగ కపిల చిత్రకూట ద్రవిణాదిధరణీధరంబు లవలోకించుచు, రసకుల్యయు మిత్రవిందయు శ్రుతివిందయు వేదగర్భయు ఘృతాచ్యుతయు మంత్రమూలయు నాదిగాఁగల మహానదులం గ్రుంకి, ముదంబుగదుర మదిరాస్పదోన్మత్తచిత్తపరస్పరస్పర్ధారంభ శుంభ దంభోమహిషనిష్ఠురశిరోఘట్టన త్రుటితపరుషపాషాణకఠినవిషమవిషాణకోణ శకలశ్రేణి పాణింధమసమయసముత్పత దుల్లుఠజ్జఠరజరఠపాఠీనపటల చటుల ప్రభాధగద్ధగితదిశావారంబగు సురాపారావారంబు నుల్లంఘించి, పల్లఱుంబొగడుచు, శాల్మలీగుల్మలీన పరిణతఫలవిశీర్ణ పలాయమాన స్థూలతరతూల ఖండపాండురాభ్రవిభ్రమాపాదిత శరత్సమయోత్సవాలోకన విజయయాత్రారంభి తత్రత్యకుంభినీధవబంధుర దుందుభిధ్వాన సంబోధిత ద్రోణక్షోణిధర గుహాకుహరనిద్రాణకంఠీరవ కంఠరవస్తంభి

తారకుంభికోపంబగు శాల్మలీద్వీపంబున కవతరించి, యూ సరస స్వరసశతశృంగవామదేవకుంద ముకుంద పుష్పవర్షాది మేదినీధరంబులు దర్శించుచు, నాదండ నుద్దండపాపచ్ఛటా చ్ఛేదనంబులు సేయునను మతియు సినీవాలియు సరస్వతియు రజనియు రాకయు నందయు నను తరంగిణుల మునింగి యుప్పొంగి నుతియించుచు, నిరంతర మధురమధురసాసార సమృద్ధివివృద్ధతర భోగజడభావసంపర్కాప నోదన శర్కరా ప్రియాత్త సంతతవ్యావర్తన చరజ్జరదజగర నికరభూరి ఫూత్కారజాత వాతోద్ధూత భూధరవ్రాత కందలితకందు కఖేలనా చకిత ఖేచరాక్షి మోదంబగు నిక్షూదంబుఁగడచి నడచి,బంధురస్కంధపటలనటజ్జటాచ్ఛటాచ్ఛాదిదిఙ్మండలా ఖండితాఖండ తాండవఖండపరశు రేఖావిడంబనడంబరాభ్రం లిహ మహోలక్షిత హిరణ్మయ ప్లక్షం బగు ప్లక్షద్వీపంబు నకువచ్చి, యచ్చోట మణికూట వజ్రకూట జ్యోతిష్మ తీంద్రసేన సువర్ణహిరణ్యష్ఠీవ మేఘమాలంబు లను సేతు శైలంబులుచూచి యరుణోదయు నాంగిరసయు సుప్రభా తయు సత్యంభరయు ననునదులం దీర్థంబులాడి, యవ్వలం గదలి, మద్యత్తిమితిమింగల ఘులీగాఢసలిలో పరిపరి ఘోక మాన జరఠగూఢపాత్రకల్పితాపూర్వ మశ్యస్థల స్థూలత రతరంగసంగనిర్నిద్రం బగు లవణసముద్రం బతిక్రమించి, మహామేరు క్షోణిధర దక్షిణతటలక్షిత జంబూవృక్షగళద

సద్వృక్షఫలప్రవాహామరుత్తరంగిణీ పంకాయమానా కలంక జాంబూనద సంపాదితాగణ్య పుణ్యాస్వరూపం బగుజంబూ-ద్వీపంబుఁ బ్రవేశించి, యంత.

సీ. మలయశైలనితంబవలయ చందనలతా
        నిలయవైభవము వర్ణించుకొనుచు
మంగళప్రస్థాభ్రభరంగలగ్నమనోజ్ఞ
        శృంగలక్షణము లీక్షించుకొనుచు
మైనాకవివిధప్రసూనవార్ధానూన
        నానాకటకకాననములు గనుచుఁ
హల్లకాచలసరోహల్లకామోద సం
        వేల్లితానిలము సేవించుకొనుచుఁ
గుతుక ముప్పొంగ మఱియుఁ ద్రికూట చిత్ర
కూట మణికూట వృషభ కాకుభ మహేంద్ర
వారిధారేంద్రకీలపర్వతములెల్ల
మెట్టి తత్పుణ్యభూములు చుట్టిచూచి.

క. చనిచని కాంచిరి విద్రుమ
వనరాగద్విగుణితాంబువర్ణము చేతం
గననొప్పు తామ్రపర్ణిఁ
వనధివరవర్ణినిఁ నవశ్రీపర్ణిన్.

గీ. కాంచి యిది పాండ్యభూపాలకాంచిత మగు
కేళిదీర్ఘిక యిది మంచికెంపురాలు

గలుగుచుండెను గని యిది కలశభవుఁడు
నిత్యసంధ్యావిధులు తీర్చు నెల వటంచు.

వ. అందు సందఱుఁ దీర్థంబు లాడి,

క. ఆ తామ్రపర్ణి చెంగట
నా తామ్రప్రచురకిసలయద్యుతి నవ సం
జా తామ్రవరణముల వి
ఖ్యాతంబై మించునట్టి గజతీర్థంబున్.

వ. కనుంగొని తత్తటంబున నిల్చి, యందఱు నానందంబు తోడ.

సీ. లాలితబాలశైవాలజాలచ్ఛాయ
నీల కాయంబు వన్నియఁ బొసంగఁ
బైనిండఁ బర్విన పద్మపరాగముల్
హాళదితాపిత చాయ ననుకరింప
నగ్రజాగ్రద్వినీలాంబుజాత శ్రేణి
చాఁపిన తొండంపు జాడ నమరఁ
బార్శ్వతటోద్దీనపక్షినాదంబులు
ఘంటాఘణాత్కార గరిమఁ బెనుప
మారుతోద్ధూతశీకరమండలంబు
ఘనపమధువిభ్రమము దెల్ప ననవరతముఁ
దనరు గజతీర్థ మనుట సార్థముగఁ జూపె
నద్భుతంబుగ నీసరోజాకరంబు.

క. అని పొగడుచు నా చెంగట
ననుపమతపమునఁ జెలంగు నాత్రేయుండర్

మునిఁగని, యాతీర్థ గరిమ
మనఘా! వివరింపు మనుడు నతఁ డిట్లనియెన్.

చ. కరిణులు గొల్వ నొక్కకరి, గాటపు వేసఁగ డొల్లి భూధరాం
తరఘనకందరాటవుల దాపుల మేఁపులు మేసి మేసి మై
బిరుసుగ నెండవేఁడిమిఁ దపింపఁగ దెప్పరమైన దప్పిచే
దిరుగుచు నెంను నీరు గలతెంకులు గానక దీనకంతమై.

క. మన్నులు రేఁగఁగ నేనుఁగు
మన్నిఁడడవిఁబడి యెండమావులు ద్రావం
గన్నఱఁ బఱచుచు నడియా
స నొన్నగులుచు వ్రాత సోలి జాలింబడుచున్.

గీ. కొన్ని పెంటియేనుఁగులుఁ దానుజోకమై
మూఁకదప్పి, దప్పిమోము లెండఁ
జల్లగాలిజాడ మెల్లన యరసి, యా
సరసి దరిని నింపు బెరసి యంత.

క. కడుపులునిండఁగ జలముల్
వడిఁ గ్రోలెం దొండములను వారక సరసిం
బుడబుడ ముంచుచుఁ బ్రక్కలఁ
గుడియెడమకుఁ జల్లికొనుచుఁ గుంభీంద్రంబుల్.

క. నిండార జలము ద్రావియు
వెండియు వెండియును గడుపు వెలితిగఁ బైపై
నొండొండ గ్రోలి జలరుహ
షండంబులతోడ గ్రీడ సల్పుచునుండన్.

క. మకరంబొక్కటి యొక్కెడఁ
గికురించుచు వాఁడికోఱలఁ గఱకులఁ బదముల్
వెకలించిన, నించుక కద
లకయుండంబట్టె బిట్టు లావడరంగన్.

ఉ. పట్టిన నగ్గజేంద్రముచు బాదములం బెకలించిచూచి, యి
ట్టట్టు చలింపరా కతిభయంబున మస్తకముం దటంబులం
గొట్టుచుఁ, గూఁత వెట్టుచు మొగంబుభయుగాంతరసీమహస్తమున్
బెట్టుచు నార్తిహారి హరిఁ జేర్కొని యుచ్చతరస్వనంబునన్.

ఉ. ఓహరి యోదయాంబునిధి యోభవబంధరుజాపహా మహా
దాహము చేత నంబువులు ద్రావఁగ నిచ్చటఁ జేరి, యీజల
గ్రాహముచేతఁ జిక్కువడి గాసిలితి న్ననుఁగావవే యాసం
దేహముగాఁగ నీవ యిటు దిక్కుసుమీ ఖగరాజవాహనా !

క. అనిపల్కెడు కరిమొఱఁదా
వినియెనొ వినలేదొ యింత విస్మయముగ నం
తన దీనభక్తరక్షణ
ఘనుఁడు మురాంతకుఁ డనంతకరుణ దలిర్పన్.

సీ. తనుబిల్చినప్పుడ వినిలోనుపడెనంచు
మకరంబు కరి రేకుమడఁచునొక్కొ
విభుఁడు గల్గిన మొఱవినఁడె లేఁడని దంతి
జడిసి ప్రాణము లేడ విడుచునొక్కొ

యార్తులరక్షింతు నని పల్కుచుండెడు
బిరుదు నేఁటికి లేక జరగునొక్కొ
యుంకించి వైచిన యురువడి నేనియుఁ
జక్రంబు వక్రంబుఁ జఱచదొక్కొ
యనుచుఁ దాక్ష్యంబు మదిమీఱి చనఁగ వాగె
నిఱికి మొత్తుచు నచ్యుతుఁ డేగుదెంచెఁ
దనదు దర్శనమును సుదర్శనము నపుడు
చక్రపదనక్రముల నొక్కసారెఁ బొందువ.

క. హరి గరుడుల రుచు లత్తఱి
సరిగా నొండొండ తీవ చాలుగఁ దగ నం
బరమున గన మెపుడును గం
ధరమణిధనువులని యాత్మఁ దలఁచిరి వేల్పుల్.

క. కరి తలఁచుట మునుపో హరి
కరితలఁ గరమిడుట మునుపొ కాదగు నని యొం
డొరులం బలుకుచుఁ దలఁచిరి
యరుదుగ సురలలికరంజితాంజలు లగుచున్.

క. చక్రపదసార్వభౌముని
యాక్రందన రవమునందు నైక్యము నొందెం
జక్రికరచక్రవిదళిత
నక్రార్తరవంబు వెఱఁగునన్ సురలుండన్.

క. హరిహస్త స్పర్శనమునఁ
గరియును గరిభావ మెడలి గంధర్వుండై
సురమార్గంబున నాథుం
బురుహాక్షుం భక్తిరక్షుఁ బొగడుచుఁ జనియెన్.

గీ. నాఁటఁ గోలెను గజతీర్థనామ మొదవె
నీసరోవరమునకు మునీంద్రులార !
యిందుఁ గ్రుంకిన జనులకు నిందుధరుని
కంటె మిక్కిలి సంపద గలుగుచుండు.

వ. అనిన విని యక్కరివరుని మహత్త్వంబు చిత్తంబుల హత్తి నృత్తంబులాడుచుండ.

సీ. పంచె మిమ్మని లక్ష్మి పంతంబుతోనన
నెద కౌస్తుభ మెడల్చి యదరవైచి
పసఁటి పాదములందుఁ బావలు గదియింపఁ
దొడిగియుఁ దొడుగక తొలఁగఁద్రోచి
కదిసి విష్వక్సేను కైదండ యొడిసియుఁ
గడువేగ మడరంగఁ గడకు నూఁకి
బరిమేని గరుడుని నురువడిమై నెక్కి
పదపదమని సారె పన్నె సోఁకి
సురలు గని మ్రొక్క యసురులు సుడిగి స్రుక్కఁ
జక్రమున నక్రశిరమును జక్కఁజేసి
హస్తమున హస్తి మస్తంబు మస్తరించి
వెలయు శ్రీహరి శుభము గావించు మాకు.

క. అని పొగడుచు నాతీర్థం
బునఁ దానములాడి వెడలి మునిశేఖరు ల
వ్వనజాక్షుభక్తరక్షణ
ఘనకథలు నుతించికొనుచుఁ గౌతుకమెసఁగన్.

మ. ఇభతీర్థంబటుదాఁటియవ్వలమునుల్ హిండత్త్విషాసాంద్రచం
ద్రభటాభంగఘటీనటాయితము లానందంబునొందింపఁగా
శుభవారిందనువుల్ దొలంచి యవలన్సొంపొందునింద్రోపల
ప్రభలన్ వెల్గెడు బాలకృష్ణు విభవభ్రాజిష్ణు సేవించుచున్.

క. సీతాపతిదోర్వైభవ
కేతువు దశవదనమదనఖేలైకకథా
హేతువు తాపసజనజీ
వాతువు సేతువును జూచువాంఛలు వెలయన్.

వ. అవ్వలనం జని రనిన విని యమ్మహర్షు లత్యంతహర్షంబునం
దరువాతివృత్తాంతంబు వివరింపు మని యడుగుటయు.

మ. భువనాపూర్ణపిచండచండదనుజాంభోజాతవేదండ దం
డవినమ్రామృతకుండ కుండలిపఖుట్స్వవైభవాఖండ ఖం
డవిధూత్తంసకకాండకాండకుహారాండద్ధామమార్తాండతాం
డవితోద్దండశిఖండిమండలవిభా డంబాంబుదోజృంభణా!

క. బంహిష్ఠనిష్ఠురాశుగ
సంహతిసంహృతనిశాటఝాటమహీభృ
త్సింహా సతతోపనిషదుప
బృంహితవేదైకమూర్తి భేదవకీర్తి.

పంచచామరము.

ఘనాఘనాభతారకప్రకాశ భక్తరంజనా
జనావనాభుజాగ్ర చక్రజర్జరత్పలాశనా
దినాధినాథయూథతేజ దిక్ప్రసిద్ధశాసనా
సనాతనాసుధామృగేంద్ర చంద్రజిద్యశోఘనా.

గద్యము.

ఇది శ్రీరామ చంద్రసాంద్రకరుణాకటాక్షలబ్ధ సిద్ధసార స్వతవిశేషనిరర్గళవాగ్వైభవాశేషసరససాహిత్యకళాభోజ సత్య సంభాషితముఖాంభోజ సకలసామ్రాజ్యధౌరేయ నిరతావారి తాన్నసత్రిసంతోషిత ప్రతిదివసపంచాశత్సహస్రభూసుర బహు వారావర్తిత మహాదానవైభవానర్తిత భాసుర నిజనామాంకి తాకళంక వస్తుసమగ్ర బహుళాగ్రహారభూషిత చోళధరామం డల నిఖిలభోగనిర్జితాఖండలసాధిత సముద్రాంతరద్వీపపరన్ళ పాలసంస్తుత ప్రతాప నేపాళభూపాలస్థాపనాచార్య కర్ణాటరా జపూజనీయ ధౌరంధర్య రామసేతుశ్రీరంగవిజయరాఘవపుర కుంభకోణాది దివ్యస్థలప్రతిష్ఠాపితరామభద్ర సర్వజనసంభావిత గాంభీర్య ముద్రావినిర్జితసముద్ర సదాశ్రితభరణదీక్షాదక్షదక్షిణ సింహాసనాధ్యక్ష రాజాధిరాజసన్నుతాసాధారణ శౌర్యదిగంత ప్రసిద్ధతరౌదార్య సుజ్ఞానజనకసతతసంసేవితజనక పోషితవిద్వత్క వియూథ భువనశోభితగుణసనాథ బలవత్పరిగృహీత సామంత

మహీకాంత విమోచనశ్లాఘనీయబాహాబల మూర్తి మాంబా గర్భశుక్తి ముక్తాఫల చిఁచెవ్వయాచ్యుతనృపాలపుత్ర సజ్జనస్తోత్ర పాత్ర రూపరేఖా విజిత కుసుమసాయక శ్రీరఘునాథనాయక ప్రణీతంబైన వాల్మీకిచరిత్రం బను మహా ప్రబంధంబు నందుఁ ప్రథమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

వాల్మీకి చరిత్రము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

కాంతాకుచభద్ర
శ్రీకాంతభుజాంతరాళ శీతలకరుణా
లోకప్లావితనత యత
సీకుసుమసమానధామ శ్రీరఘురామా!

వ. అవధరింపు మప్పర్వతుం డమ్మునుల కిట్లనియె నవ్విధంబున నమ్మునీంద్రులానందంబున.

క. దక్షిణదిగ్భాగమునఁ బ్ర
దక్షిణగతి నరిగి యరిగి దర్భశయనమున్
వీక్షించి సేతుమూలా
ధ్యక్షున్ శ్రీరాముఁ గొలిచి తద్దయు వేడ్కన్.

సీ. చక్రతీర్థంబున స్నానంబు గావించి
బేతాళవారిధి స్నాతులగుచుఁ
బాపవినాశినీ ప్లావనం బొనరించి
సీతాసరస్సునఁ జెలఁగియాడ

మంగళతీర్థసంపర్క మానందించి
యమృతవాటికను దేహములు దోలఁచి
లక్ష్మణతీర్థఖేలనమున నలరుచు
రామ తీర్థంబు పూరములఁ గ్రుంకి

శంఖచక్రజటాతీర్థ జలములందుఁ
దానములుచేసి గంధమాదనసుగంధ
మందరసుగంధవనమందమందగంధ
వాహముల దేహముల శ్రమవ్రాల్చిప్రోల.

గీ. వెండియును వారలు హనుమత్కుండమునను
బ్రహ్మకుండంబునను దీర్థరాజమైన
కోటితీర్థంబునను ధనుష్కోటియందుఁ
గ్రుంకులిడి రామలింగంబుఁ గొలిచినిలిచి.

మహాస్రగ్ధర.

చని హానుల్ కాంచిరంతన్, సరభసవిసరత్సాంద్రవీచీమరీచీ
జనితోద్దాఘాంధకారస్థగిత దళదిశాచక్రకద్యోతివిద్యో
తనకృత్పాఠీనఝాటోత్తరళతరదృగంతప్రభా......

క. ... ...
... లా
కాంచితపాఠీనఘటా
చంచల్లురవములు సారెసారెకుఁ గనుచున్.

క. ఆలంకాపాథో మ
ధ్యాలంకారప్రకారదాకారమునం
గ్రాలు నల రామసేతువు
నాలోకించుచు మునీంద్రు లతిహర్షమునన్.

చ. పరిసరవిద్రుమద్రుమవిభాపటలంబుల డంబు సల్గడం
బోరిఁబోరిఁ గప్పనొప్పె రఘుపుంగవు సేతువుచూడుమోమునీ
శ్వరకులచంద్ర! యీజలధి శైవలినీతతి యిచ్చు గెంపురా
నరిపెణ మేన నీటుగన జందెపువాటుఁగ వైచనో యనన్.

క. బిట్టురువడి నూఱేనుఁగు
లిట్టలముగఁ బోరవరుణుఁ డెప్పుడు నదుమం
గట్టించిన తెట్టన నీ
కట్ట సెలంగెడును పారికాంక్షిప్రవరా !

క. వారిధిరంగస్థలమున
జేరి తరంగమ్ములనెడు జెట్టులు పైపైఁ
బోరంగ నడుమ బలుపిరి
సారించిన సరణి సేతుసరణి చెలంగెన్.

క. ధరణీతరుణీమణికం
బరమగు నీయంబురాశి మధ్యంబున న
బ్బురపునెరిక యన సేతువు
గర మలరెడు వివిధతరునికరదంతురమై.

క. ఆలోకించితె సేతువు
నాలోకాలోకమహీధరా క్రౌంచలమా
పౌలస్త్యజయస్తంభము
ప్రాలి జలధిఁ దేలియాడు వగఁ గనుపట్టున్.

గీ. భోగికులపతిసంతతి భూమివలయ
వహనజాతపరిశ్రాంతి వదలనుదధి
పైకిఁ దేలుచుఁ దనసంధిభారమెడల
నిగడెనో యన సేతువు దగె నరేంద్ర !

ఉ. ఈవనరాశి మీఁదట శయించిన మాధవు గౌరవించి యిం
పావహిలన్ మహీమహిళ యాదటఁ జాఁచినహస్తమో యనం
గా విలసిల్లెడున్ గలితకంకణనాదము లించ రాఘవ
త్వన్నవరసేతువెంతయును గౌతుకమిచ్చు మునీంద్రచంద్రమా!

క. అనియిటులు వివిధగతులను
వననిధిఘనసేతుమహిమ వర్ణించుచు న
మ్మను లచటు గదలి బహుపు
ణ్యానదులు వనములును గాన నరయుచునుండన్.

మ. కనన వ్యోంబురరత్న మొక్కటి,వియద్గంగాతరంగానుషం
గన దన్మందరగంధవాహవిధుతాంగశ్రాంతి నృత్యద్వధూ
జనమంజీరఝుణంఝుణస్వనితచంచచ్ఛ్రదశాలావిలా
సన వేందూపలసౌధయూధరుచి సంఛన్నాగ్రదిగ్భాగమై.

క. అదిగని మధురానగరం
బిదిగోఁ దడవులకుఁ గంటి మీనాక్షీతమాలా
నవిఁగ్రుంకి సోమసుందరుఁ
బదరక సేవింపవలయుఁ బదపదఁ డనుచున్.

గీ. అరిగివారలు హేమపుష్కరిణిచెంతఁ
గాంతతరమైన నీపవనాంతరమునఁ
దనరు కర్పూరసుందరుఁ దరుణ శీత
కిరణశేఖరుఁ గని, నమస్కృతులు సేసి.

గీ. పంచశరభంగ కర్పూరపాండురాంగ,
మేరుకోదండ ధృతరమామిత్రకాండ
నాగవరహారకలధౌతనగవిహార,
నీకు మ్రొక్కెద మభవ యనింద్యవిభవ!

వ. అని సన్నుతించి వెండియుం జతుష్షష్టిలీలావినోది యగు
హాలాస్యనాథుని మహిమ భావించి.

సీ. మునులకందఁగరాని మోక్షంబు పక్షికి
దయచేసె నెవ్వాఁడు నయమెలర్ప
వివిధార్థములుగ ద్రావిడసూత్రములు సల
క్షణముగా నెవ్వాఁడు సంగ్రహించె
జంబుకంబుల దురంగంబులుగాఁ జేసి
యమ్మె నెవ్వాఁడు పాండ్యాధిపతికి

శ్రుతినిందకులఁ దామసుల శూలవిద్ధులఁ
గావించె నెవ్వాఁడు ఘనత మెఱయఁ
దట్టఁదలఁబెట్టి పట్టెఁడు పిట్టొసంగు
ముసలియవ్వకు నై మన్ను మోచె నెవ్వఁ
డట్టిలింగస్వరూపున కఖిలపతికి
సోమసుందరునకు నీడు జోడుఁగలరె.

వ. అని వర్ణించుచు నవ్వలం జనిచని.

శా. అంతం గాంచిరి వారిచూడ్కి కనవద్యప్రోద్యదుద్యానముల్
వింతల్సేయుచు నుండఁ గా నుభయకావేర్యంతరీపాంతరా
క్రాంతాశాంతవిచిత్రగోపురఘనప్రాకారసౌధావళీ
ప్రాంతప్రోతమణిప్రభోజ్జ్వలనభోరంగంబు శ్రీరంగమున్.

క. కనుఁగొని కావేరీజల
మునఁ గ్రుంకుచు వేదశృంగమును బ్రణవమయం
బును నగు రంగవిమాన
మ్మునకు నమస్కృతులు సేసి మునికులచంద్రుల్.

సీ. మంచితెమ్మెరదూది నించిన గోదుమ
వన్నెపానుపుమీఁద నున్నవాని
వలచేదలాడగా నిలిపి వామకరంబుఁ
జెఱుతొడ పైఁజాఁచి మెఱయువాని
దృక్కోణఘనఘృణామృతము మీటెడులీల
నెలనవ్వుచెక్కుల దొలఁకువానిఁ

దనపాదపద్మముల్ దప్పక సేవించు
నలవిభీషణుఁ జూచి యలరువాని
సరస వాయక జయజయశబ్దములను
మించుపంచాయుధములను నించువాని
రంగతరళితమణిభూషణాంగవిభుని
రంగవిభుఁ గాంచి చిత్త ముప్పొంగుచుండ.

క. దండము లిడి నిలిచి సము
ద్దండఘనశ్యాము రంగధాముం*బాశో
ద్దండజనకు నానాజగ
దండధురంధరు నుతించి రంచితఫణితిన్.

శా. కావేరీహృదయాభిరామపులినాకల్పాహితల్పంబునన్
శ్రీవామాక్షియు నీవు లోకములు రక్షింపంగనున్నాఁడవే
యో విశ్వంభర యో కృపాజలనిధీ యో రంగ గేహాంచితా
శ్రీవత్సస్తుతవత్స వత్సలత రంజిల్లన్ మముం బ్రోవవే.

వ. అనిమఱియు మునిపుంగవు లాభుజంగశయనుం గని యంతరం
గంబుల భక్తియుప్పొంగుచుండ.

---

* పాశోద్దండుఁడు=బ్రహ్మ. బ్రహ్మకుఁ బాశముఁ జెప్పినందునకు, "కమలజు పాశంబు గాలాపుఁగ్రాడుగాఁ గాఁగోగ్రదండంబు గడయుఁగాఁగ." కుమార. ఆశ్వా ౧౦-౧౫౨ వ పద్యము. మఱియు "వదనచతుష్క మి ల్లద, రజోగుణమిల్లద పద్మపీఠమి । ల్లద, కలహాసమిల్లద, కమండలువిల్లద, పాశరజ్జువి । ల్లద." జగన్నాథవిజయము. ఆ ౯౬౧.

చ. తలగడ బాముఁ జేర్చుకొనిదయ్యము నెయ్యమునమ్మి యేటిలో
నెలవుగ నిల్లుగట్టుకొని నీవిటులుండఁగ నోర్చు టెట్లు మా
వలనగు మానసాబ్జముల వాసము సేయు; కొఱంత లేదు నీ
యలమట దీఱెడుఁగా వినువిహంగమవాహనరంగమోహనా.

క. అన వారి ముగ్ధభక్తికి
ననయంబును నలరి రంగహరి నవ్వుచు మీ
మనసులలోనన యున్నాఁ
డను జనుఁ డని పలుక నజ్జటాధరవరులున్.

సీ. పంకజబంధుబింబస్థాయి త్రైలోక్య
మంగళదాయి శ్రీరంగశాయి
సకలజనానందసంధాయి గరుడతు
రంగమయాయి శ్రీరంగశాయి
సహ్యకన్యాతటాంచలకులాయి ప్రపంచ
రక్షణోపాయి శ్రీరంగశాయి
యఖిలదైవతసంసదతిశాయి యగణిత
బ్రహ్మాండకాయి శ్రీరంగశాయి

గీ. నిఖిలజగదింద్రజాలంబు నెఱపుమాయి
యచ్చులకునెల్ల మొదలనచ్చైనవ్రాయి
కొలుచువారలపాలిటి తలఁపురాయి
రావణానుజదాయి శ్రీరంగశాయి.

గీ. రంగనిలయోపవాసంబు రంగనాథ
చరణపంకేరుహద్వంద్వసంభజనముఁ
జంద్రపుష్కరిణీస్నానసంగతియును
గలిగె మనలకు భాగ్యంబుకతననేఁడు.

వ. అని పొగడుచు నవ్వలం గడచియంత.

సీ. ఏవీటనిరవొందు నింనుశేఖరుఁ డెప్డు
బృహదీశ్వరుం డనుపేర్పుఁ గాంచి
యేపట్టనమునకు నేలికయౌ నృసిం
హస్వామి జనకామితార్థభూమి
యేప్రోలికెలన నెప్డెలరారు నీలమే
ఘశ్యాముఁ డిందిరాకాముకుండు
నేనగరమున నిర్హేతుకదయఁబ్రోచు
నతకల్పవల్లి యానందవల్లి
యెచట విలసిల్లుఁదగ సుందరేశ్వరుండు
ప్రాంతకాంత కవేరకన్యాంబుధన్య
వివిధసస్యప్రశస్యమై వెలయుచుండు
నట్టి తంజాపురంబున కరిగి వేడ్క.

ఉ. అందలి సౌధయూథములయందము నచ్చటి కేలికావనీ
బృందముచంద మాకెలన బింకపుఁజూపులకోపులించఁగా
నింగుముఖుల్ నటించువగ లెల్లఁగనుంగొనిపొంగి యౌర! పౌ
రందరపట్టణంబె యిదిరా మవిరాజిలె నంచు నెంచుచున్.

మ. చని రమ్యాశ్రమములు నంతఁ గొంతదవ్వులన్ సాంద్రద్రుమాకీర్ణ కా
ననముల్ కొన్నిటి దాఁటి, ప్రాగ్దిశరమానాథప్రభారమ్యహా
ర్మ్యనికాయంబులఁ జూచుఁజూచుఁ గుతుకం బాదక్షిణద్వారకం
దనరన్ నిల్చిన మన్ననారువసుధాధారున్ నిరీక్షించుచున్.

క. సేవించి తద్దాకృతి మది
భావించి కరాబ్జయుగళిఫాలస్థలికిన్
రావించి మిగుల సన్నుతి
గావించి ముదశ్రుపూరకలిత నయనుఁడై.

సీ. పసిబిడ్డయైయుండి బండిరాకాసి కీ
లెడలఁదన్నినయాతఁ డితఁడు కాఁడె
కాళియభోగరంగస్థలంబునయందు
నృత్తమాడినయాతఁ డితఁడు కాఁడె
గొల్లయిల్లాండ్ర మక్కువ లెల్లఁ గొల్లాడి
యేనుగాననునాతఁ డితఁడు కాఁడె
గోధనంబుల కెల్ల గొడుగుగా గిరివ్రేల
నెత్తిపట్టినయాతఁ డితఁడు కాఁడె

గీ. యిచట సంపంగి మొగ్గ తా మెతులసిగయుఁ
జేత బెత్తంబు మొలను బసిండిపిడియ
మును సమర రాజవేషముఁ బూనియున్న
వాఁ డితనిమాయఁ దెలియంగ వశమె యొందు.

గీ. అనుచు నారాజగోపాలు నభినుతించి
మించి కమలాపురంబును గాంచి యచట
భోగరాగంబులను జాలఁబొలుపుమీఱు
త్యాగరాజుల సేవించి హర్ష మెసఁగ.

చ. అనఘరతుల్ మునీంద్రములును నావల నావలమానశీతపా
వనపవమానముల్ శ్రమజవారిహరింపఁగ వేరజాతటీ
ఘనవివిదాగ్రహారములు కౌతుకముం బచరించుచుండఁగాఁ
గని రటఁ గుంభకోణము ధగద్ధగితేందుమణిప్రఘాణమున్.

వ. కనుంగొని యచ్చట.

సీ. చక్రపాణికి నమస్కారంబు గావించి
శార్ఙ్గపాణికిఁ గరాంజలి ఘటించి
కుంభేశ్వరునకు మ్రొక్కులు గూర్చి యలసోమ
నాథుల కభివందనములు సేసి
నాగనాథునకుఁ బ్రణామంబు సవరించి
విశ్వనాథునకును వినతిసలిపి
అవిముక్తశివునకు సాష్టాంగదండంబు
లాచరించి మఱియు నచటఁగలుగు
దేవతాతతి కెల్లను భావశుద్ధి
చెలఁగుచుండ నమోవాక మలవరించి
యభ్రసభఁ జూచుకుతుక మదభ్రలీల
నలర నమ్మౌనిపుంగవులవల దాఁటి.

క. శ్రీముష్ణముఁ గాంచి తప
శ్రీమించఁగ నిత్యపుష్కరిణిఁ గ్రుంకి దయా
భూమిన్ శ్వేతవరాహ
స్వామిన్ సేవించి యవలఁ జనిచని యంతన్.

ఉ. సాంజలియై పతంజలిమహాముని రంజిలిచూడఁగా దెసల్
మంజులపాదనూపురఝుళంఝుళనధ్వని మ్రోయుచుండఁగాఁ
గెంజడ లాకసంబడరఁ గేవలతాండవమాడెఁ జిత్తభూ
భంజనుఁ డెందు వేడ్కనలభర్మసభం గని విస్మితాత్ముఁడై.

గీ. ఇందుశేఖరు సేవించి యెందుమాకు
భేదమెక్కడి దంచుఁ గాన్పించులీల
నందుఘనభోగవిభవంబు లందుచుండఁ
దిల్లగోవిందరాజులఁ దేటభక్తి.

వ. కొలిచి మఱియు నాభద్రసభాపతి విభవంబులు పరీక్షించి.

సీ. నొసలికన్ బెనుమంట మసలునో పైకన
నిడుద కెంజడగుంపు గడలుకొనఁగ
నిలమాఁదుపాదము వలగొన్న నూపురం
బొండొండశబ్దంబు లుగ్గడింప
భక్తులఁ బిలిచి సంపదలిత్తు ననుభంగి
ఢమఢమధ్వనితోడి ఢక్క మొరయ
మహాళిచందురుఁడు డాకాలియందియఁదోఁచి
నిర్ద్వంద్వభావంబు నెరయఁజేయ

హాత్తి మై యొప్పు గెంటెంబు గుత్తముగను
గదిసి రింగులువాఱంగఁ గట్టి యసుర
మట్టి నాట్యంబు సలుపు నుమాధవుండు
మాకు విభవంబు లొసఁగుచు మనుచుఁగాత.

వ. అని సన్నుతించుచు నిలింపబాలికా కేళికా భవనాయమాన మాణిక్యఖచిత చకచకిత సౌధయూథ ప్రభాడంబరం బగుచిదంబరంబుఁ గడచి యంత.

క. అరుణాచలవిభుఁ గరుణా
వరుణాలయుఁ గాంచి కాంచివరమునిఁ దేజ
స్స్ఫురణారుణమణినానా
భరణాంచితు నేకచూతపతిఁ గనుఁగొనుచున్.

చ. చనిచని కాంచి రంత హరిచందనభూరుహచారువాటికా
వని వనితాసహాయ సురవైణికతల్లజ పాణివల్లకీ
ఘననినదానుకారి మణికందరజాలముఁ బంచవర్ణ కాం
చనకలవింకచక్రవిలసద్ధ్వనిశీలము శేషశైలమున్.

వ. కనుంగొనియు వ్వేంకటమహీధరంబున విశంకటమణితటంబులం దముకుమ్రోసినగతి దుముకు నాకాశగంగాతరంగిణి నంగంబులు దోలంచి, యభంగభంగతాండవంబులం బెరయు, పాండవతీర్థంబునం దానంబులుగావించి, తటమహీరుహాకదంబక ప్రసవడంబరంబులం గదంబించు తుంబురుతీర్థంబునం గ్రుంకులిడి, మఱియు నఘాపనోదసమర్థంబు లగు ననేక

తీర్థంబు లాడుచు వచ్చి వచ్చి, మజ్జనపరమజ్జన పుష్కలా యుష్కలావిష్కారిణియుఁ బాపిజనపాపకళంకదుష్క్రియాపంకజకరణియునగు స్వామిపుష్కరిణిఁ దీర్థంబులాడి,

గీ. కువలయంబున నిదియవై కుంఠమనుచుఁ
గరముఁ జూపుచు భక్తిని గరముఁ బ్రోవ
స్వామిపుష్కరిణీ తీరభూమి నలరు
వేంకటాచలనాథు సేవించి నిలిచి.

సీ. మణికిరీటంబు సంపద లేమి యనవచ్చు
నమ్మ ముత్తియపునామమ్ము నడంబు
మందహాసంబుల యందంబు హైసరే
సరిలేదు మెడకంటసరికి నెందు
నుదరబంధము నొప్పు లోహహోహోయెచ్చుల
మెచ్చువో బంగారు పచ్చడంబు
కటిఁ బసిండి కటారి కాంతి యెంతటివింత
మంజీరముల మంజిమంబు మేలు
ఉచితశృంగార మితనికి నొప్పఁజూడఁ
డిట్టి చక్కనితండ్రి యెందేని గలఁడె
వలతు రీ వేంకటాచలవల్లభునకు
యోగిపురుషులు మదియందయునిచి చాల.

వ. ఇక్కరణి నక్కంజాక్షుని చక్కఁదనంబునకు మిక్కిలి చొక్కి మఱియును.

లయగ్రాహి.

పంకజకరాకుచ విశంకటతటీరచిత
కుంకుమపటీరరుచి సంకలితవక్షో
లంకరణకౌస్తుభశశాంకరవిలోచన ప్రి
యంకరగుణప్రకర కింకరదమర్త్యా
శంకర నుతానతశివంకర సురాహిత భ
యంకర శరాగతకళంక భువనశ్రే
మంకర మునీంద్రగణ సంకథితపావన ని
రంకుశమహామహిమ వేంకటగిరీశా !

క. సంకటము లెల్లఁ దొలఁగె వి
శంకట భవదీయవితతసతతఘనఘృణా
శంకటము గలుగమాకున్
వేంకటగిరినిలయ ! కాంతివిజిత కువలయా!

గీ అనుచు నవ్వేంకటాద్రీశు నభినుతించి
మించి యవ్వేలఁ జని మునుల్ గాంచిరంత
నంచితానందతీర్థసమర్థన సుమ
హాబలంబగునట్టి యహోబలంబు.

క. కాంచి మునిచంద్రు లచ్చటఁ
జెంచుల దొరయనఁ జెలంగి చెంచెతల కటా
క్షాంచలముల మరగిన నర
పంచానను భక్తవరదు భజియించి తగన్.

సీ. హరి యిక్కడను సామిహారమై హిరణ్యాక
  శిపుఁ జీరె ఖరనఖశిఖరములను
పక్షీంద్రుఁ డిటమున్న సాత్త్వికంబుగఁ దపం
  బొనరించి విష్ణువాహనతఁ జెందె
గంగ నిర్ఝరులు డిగ్గంగఁజేయుఁగ నిందు
  భవనాశిసింధునీ ప్రవహించె
నజ్జాక్షుఁ డిచ్చటఁ గుబ్జామ్రభూజమై
  యమృతఫలములు దీనాళికిచ్చె

ననుచు నచ్చటి మహిమంబు నభినుతించు
కొనుచు నక్కొండఁగల తీర్థకుండలములను
దానములు చేసి మీఁది నెత్తంబువెంట
నరిగి, యవ్వల నమ్ముని హర్ష మెసఁగ.

సీ. శరణిల్లు నెచటఁ గాష్ఠజ్యోతి విద్యోతి
  తారణ్యనివహమై యహరహంబు
నొనరు నెచ్చట ద్రుణజ్యోతి ఖద్యోతిత
  కీటమై ఘనగుహాగేహములను
గ్రాలు నెచ్చటఁ వాలుకాజ్యోతి సద్యోతి
  మోహితశబరసమూహమగుచు
నుండు నెచ్చట శిలాజ్యోతి యుద్యోతిత
  శృంగంబులను రత్నభంగినెపుడు

సలరు నెచట బరంజ్యోతి యతివిశుద్ధ
తరణి మణిశబ్దబిలదగద్ధగితభాగ
యోగసన్నద్ధ బహుసిద్ధ యోగిమతుల
నట్టి శ్రీపర్వతమునకు నరిగి రంత.

క. గంగాది తీర్థజలముల
నంగంబులఁ దోలఁచి మల్లికార్జునునకు నా
రంగగిరిమల్లికార్జున
రంగ త్కుసుమములఁ బూజ రచియించితగన్.

మ. కనిరంతన్ భ్రమరాంబికన్ హారిమణీకాదంబకాదంబినీ
జనిశోభానికురుంబ నంబరచరీచంచత్కరాంభోజ భా
జనవాలవ్యజనానిలాంకుర చలాంచత్కుంతలం గాంతలం
ఘనజంఘాలమృగేంద్రవాహన నహైమాద్రివేయ శాతోదరీన్.

క. కనుఁగొని సాంబశివ స్తవ
మున నమ్మకుటావబద్ధముగ్ధసుధాంశున్
వినుతించిన నాత్రిభువన
జనకుండును నద్భుతంబు సంఘటిలంగన్.

సీ. చుక్కల దొరయొకించుక నిక్క శిరసునఁ
బదినూఱుచెంగులపాగఁ జుట్టి
తఱచు వెన్నెలలీను దళుకునెమ్మోముపైఁ
దొలుపల్కులీనెడు తొడవుపెట్టి

ముగ్ధులజంక ముమ్మొన పోటుముట్టును
సరవితో రెండుహస్తములఁ బట్టి
పెళపెళమను చెఱుంగులరంగు లడరెడు
మూఁడువన్నెలపట్టు మొలను గట్టి
కేళ్లుఱుకు ముత్తియఁపుఁజాయ గిబ్బనెక్కి
చారుతరహారశృంగారహారి యగుచు
ధారుణీధరరాజనందనయుఁ దాను
నమ్మునీంద్రులమ్రోలఁ బ్రత్యక్షమయ్యె.

గీ. ఇట్లు సాక్షాత్కరించి యా ఋషులఁగాంచి
దాంతిఘనులార! మీరు వరాంతికనుతి
మెచ్చివచ్చితి నిచ్చలు నిచ్చ హెచ్చు
కోర్కెలెల్లను మీకుఁ జేకూరుఁ గాక!

గీ. ఇదియకా దెన్న నిచ్చటనెందు నెవరు
నెంతమాత్రంబు నుతియింతు రంతలోన
నేను వారి కభీష్టంబు లిత్తు వేగ
మౌనివరులార యీగిరిమహిమవలన.

వ. అని పలికి భుజంగకంకణుం డాలింగమధ్యంబునం బ్రవేశించె; నంత నక్కాంచనాచలచాపస్వరూపావలోకంబున నానందంబు నొందుచున్న యమ్మునిచంద్రులుం గుటజప్రసూనవాసితంబు లగునుటజప్రఘాణంబుల నేణీడింభంబులుసంభ్ర

మంబున నక్కడక్కడ జాతి పరికొను కామధేనూధస్యధా రాసారంబులు చవిఁగొని త్రుళ్ళగింతలిడ వానివెంబడిం బరువులిడు మునిబాలికల కేళికలు విలోకించి, తదంగణంబుల మునిగణంబుల పవిత్రపవిత్రంబుల హోమధూమంబుల నతి శ్యామాభిరామంబు లగు దరుస్తోమంబు లంబుదకదంబంబు లని మనంబులం బ్రేమయూర నాడు మయూరార్భకంబుల లోఁగొను నశ్మగర్భరశ్మిచ్ఛటాచ్ఛురితంబులగు భూములం గనుంగొనియుం గవకపత్రస్థానంబులం గొనన సీధుకానన లగు భిల్లపల్లవాధరులు భల్లంబులం బ్రేళ్ళనేసిన తమనిసువులం జూచి సంజీవకరణిం దిరుగఁ బ్రదికించి వానితోఁగూడి సంచరించు కాంచనగరుల్లక్షితంబులగు పక్షులనీక్షించియుఁ, దత్ప్రాంతంబుల నతిశాంతంబులగు శశికాంతశిలాంతరంబుల గ్రేవలం గుంభకప్రభావంబున శిలాంతరబంధులుంబోలె నిశ్చలత్వంబు నెనసిఁ భస్మితభసితోద్ధూళితాంగులగు మహాయోగుల బాగులు దర్శించియుం దత్ప్రవర్తనమహత్త్వంబు నను నందంద డెందంబున నానందించుచు.

గీ. వింధ్యభూధరమును బయల్ వెడలి యచట
నఖిల లోకైకశర్మద యైనయట్టి
నర్మదను గ్రుంకి మునిశరణ్యంబు లగుచుఁ
బొదలెడు నరణ్యములుఁ బుణ్యనదులుఁగడచి.

సీ. ప్రతివీథిసంచరత్పార్వతీచరణాంబు
జాతనూపురఝుళంఝుళరవంబు
విశ్వనాథవిహార వృషభరాజాకుంఠ
కంఠఘంటా ఘణంఘణ నినదము
పటహారవ దభంగ భాగీరథీభంగ
సంఘుఘుమంఘుమ స్వనభరంబు
రక్షాధికార భైరవభుజాస్తంభగం
భీర ఢక్కాఢఢంఢమారవంబు
సరవి నెచ్చోటమోక్షంబుజాటు సిరుల
కాపురంబగు నా కాశికాపురంబుఁ
దఱిసి మణికర్ణికాదితీర్థముల నాడి,
యుభవుసేవించి యచ్చట నలరుచుండ.

క. ఆ కాశీశ్వరు తార్తి
యైక విలోచనమునందు నెసఁగెడు సెగలే
పైకొనియె ననఁగ లోకం
బాకులపడఁ దోఁచె గ్రీష్మ మతిభీష్మంబై.

క. పటపటఁబగిలెం గుంభిని
తటతటఁబధికులమనంబు తల్లడపడియెఁ
జిటచిటనెగసెన్ దవశిఖి
కటకటగ్రీష్మం బాకింత కనఁబడునంతన్.

చ. బడి చనుదెంచుచాయ ధరఁ బాంథులతాపముదీర నక్కడ
క్కడఁ దరుజాలమూలములఁ గ్రమ్ముచునిల్వఁగ దానిఁ గ్రుచ్చుకో
వడిఁ గరపాళి యొత్తి దినవల్లభుఁ డల్లన సాఁగె నాఁగ న
య్యెడనతిదీర్ఘభావమువహించెనహంబులహోమహోగతిన్.

గీ. అట్టివేసవి బెడిదంపు నెట్టుకతన
నేల నందంద విఱిసిన నెఱియలందుఁ
దరణిపాదంబు లెడనెడఁ దవుల మెల్లఁ
దివిచికొనిపోవ దివసంబు దీర్ఘమయ్యె.

చ ఘనతరకీచకోత్కరముఖంబులఁ దద్గతభోగిఫూత్కృతుల్
దవరఁగ నూఁదియోషధికదంబకచూర్ణముఁ గూర్చి కొండలం
*గనకము సేసెఁ దత్సమయకైతవసిద్ధుఁడనంగ నెల్లెడం
గనగన మించె నెంతయు నఖండదవాగ్నిశిఖాప్రకాండముల్.

చ. ఖరకిరణోగ్రతాపమునఁ గ్రాఁగి రసాతలభూమి డాఁగి సా
గరములు నింకెనో యనుచుఁ గైకొనిచూడఁగవచ్చిపోవుచుం
దిరుగు సవిద్యుదంబుదతతిం దలపించఁగ జేసె నయ్యెడన్
ధరణిధరాగ్ర జాగ్ర దురుదావ ముఖోద్ధత కీలిధూమముల్.

---

* ఈధూమవేధిశబ్దవేధులకు:—

ధూమవేధీరసం పిష్ట్వా తేన వస్త్రం ప్రలేపయేత్ తతో జ్యోతిష్మతీ తైలే తస్యావర్తిం ప్రకల్పయేత్ । జ్వలితాం తాం తామ్రశైలే యోజయేత్పత్రతాం గతే । తద్ధూమగంధమాత్రేణ సర్వంభవతి కాంచనం । శబ్దవేధీ రసో యోఽసౌ గుళికాం తేన కారయేత్ । తత్సర్వంజాయతే స్వర్ణం శ్రుతే శబ్దే నసంశయః । పాషాణవేధకో యోఽసౌ పర్వతానపి తేనవై, వేధయేదగ్నితప్తాని సర్వంభవతి కాంచనం. అని మంథానభైరవుఁడు:—

ఉ. అబ్బలు వేసవిన్ ఘనగుహాంతరసీమల రేవగళ్లు మైఁ
బ్రబ్బెను నుబ్బ సుబ్బఱఁగఁ బాటలు దప్పి మొగంబు లెండఁగా
బెబ్బులు లొక్కపెట్ట నతిభీకరభాంకృతు లాచరించె నా
గుబ్బగఁ గొండ లెండవడఁ గ్రొంకుచుఁ గూఁతలు వెట్టెనో యనన్

క. సుడిగాలి ధూళిఁ జుట్టుచు
వడిగా నందంద తిరిగె వలయంబగుచున్
బుడమియను బరణి తెఱ తిరిఁ
గెడుకరణిం జాలె నట్టి గ్రీష్మమునందున్.

గీ. ఊష్మలత మించ నెంతయుఁ గ్రీష్మసాలి
చండమార్తాండకిరణంపు శాటి మీట
నెండమావులు గదలె నుద్దండగతుల
మృగకులంబులు గని తృష్ణఁ దగులుకొనఁగ.

క. బడిఁ బఱచు నెండమావుల
నడుమ నపుడ కాలి లోఁ గనంబడు నుద్య
ద్వడబాగ్నికీలముల గతి
గడుమించెన్ ధాతుపుష్పికానివహంబుల్.

గీ. పడగ సురటుల నప్పటప్పటికిఁ గొంత
ఘూత్కృతుల వేరి గాడ్పులు పొడముచుండ
బ్రదుకుఁ గనెఁ గాక భోగు లప్పగిదిఁ గాక
యుండెనే నట్టి వెట్టచే నుడికిపడవె?

క. ఆతఱి సలిలం బెందును
బాతాళము ద్రవ్వఁగానఁబడకుండు గతిఁ గా
భీతిల్లు యోగిజనులకు
శీతలకుంభకము గలుగ జీవన మొదవెన్.

సీ. కమ్మపిడెంపు లేఁగారంబు గలమోవి
కండచక్కెరపానకంబు లిచ్చి
చలువతావులు గుల్కు కలికి లేఁబల్కుఁ గ
ప్రంపుఁ బల్కులను గర్ణములఁ జొనిపి
జీనిపన్నీరు నించిన యట్టి కుచకుంభ
యుగళంబు నక్కున నొత్తియొత్తి
పాటల సుమసౌరభంబులు వెదజల్లు
సొగసుఁబయ్యెదకొంగు సురటివిసరి
రమణు లెంతయుఁ దమతమ రమణులకును
దాపములుపాపి రొకకొంత తపనుఁడపుడు
తనదుపంౘండుమూర్తుల నెలసినట్లు
కొండ లవియంగ గండంపు టెండగాయ.

క. ఇటు లన్వేసవి యెల్లెడఁ
జొటచొట నిప్పుకలు కలుగుచో నక్కాశీ
పుటభేదనంబు వెలువడి
యటుచనుచు మునీంద్రు లవల నవలగ్గతులన్.

మ. తమసానిమ్నగ దాఁటి తజ్జల సముద్యద్వాలశైవాల జా
త మసారద్యుతి తీరభూరుహవిభాధట్టంబు తోఁగూడి సం
తమసానీకముఁ బోలె నల్దెసలు నిండంజూచి యోహోమహా
తమసానీరము నిండెఁ జెల్లదని చింతం జాల బల్క్యెంపుచున్.

సీ. నలువంకలను డిగ్గి పలువంకలకుఁ జాఱు
కొండవంకలు కెలంకులను నిండ
నొండొండఁ దీడ్రించు నుండ్రలఁ జండ్రల
బొదిగొన్న పేకీతపొదలఁ బొదలఁ
జడలంటఁ బెరిగినఁ జాలలోయలచాయ
జాళై యల్లిన లీల సందు వెడల
నాఁగినకో.......
వలయంబుఁగొనలోనఁగలయబలసి
వెదురు ములుబూర్గు ములు రేఁగు వెలగ వేము
గలివెయుఁ జెలంగ దిగ్గజకర్ణములను
జెవుడుకొన ఝల్లికాధ్వని జిండ్రమనఁగ
జీమదూఱని యొక వనసీమఁ గాంచి.

ఆ. మానులచట వారిమార్గంబు గానక
వెదకివెదకి యల్ల విపినభూమి
పాపటయును బోలెఁ జూపట్టు నొకతప్పు
త్రోవ వెంటనంటి బోవు చవల.

స్రగ్ధర.

కనిరామాసీంద్రచంద్రుల్ ఘనరసవదసృక్స్వైరణాచుంచుపంచా
నన కోపాటోప చంచన్నఖరకులిశ భిన్నత్రుటత్కుంభిరా ట్కుం
భనివేశోన్ముక్త ముక్తాఫల సరవిసరోద్భాసి భిల్లీమతల్లీ
ధనురాస్ఫాలస్ఫురన్నిధ్వనిజనితమృగీభావనంబున్ వనంబుఁ.

క. కనుఁగొని యోహోహో! యీ
వనమహిమము లేరికైన వర్ణింపంగా
జనునే, యటంచుఁ బలుకుచుఁ
మునులందఱు నవ్వనాంతమునసంతంతన్.

సీ. తోరణంబులుగ వీథుల నారఁగట్టిన
యుప్పుగండలకు నొండొండ దిగుగు
పులుగుల తెక్కఁగొప్పులఁ జాల నెగసెడు
పసరంపుఁ బొలకంపు ముసురుకొనఁగ
బసివట్టి నలుగడఁ బఱచిన మెకముల
పచ్చితోళ్ళను బండ్లఁ గ్రుచ్చిపెఱుకు
బలుజాగిలంబుల భౌభౌ రవంబులఁ
గొంకి పంకములోన ఘూర్ణిరించి
పరువులిడు నూరపందుల ముఱికిగవులు
చేప తట్టలఁ గదురుతోఁ జెనసిచుట్టఁ
గూఁతవెట్టిన జనుల వాకొలుపఁజేయ
భయముగొల్పెడు నొకబోయపల్లె గాంచి.

క. చుట్టును బసరపుటెమ్ముల
తెట్టెలుఁజూచినను మదికి దిగులయ్యెడు హా
కట్టిఁడిదైవం బిచ్చటి
కెట్టు మనలఁ దెచ్చె దాఁటుటెట్లొకొ యనుచున్.

క. చండాలవాటికయు నిటు
లుండును యీరోఁత గన్న నొక్కటఁ బ్రేవుల్
గుండెలు నిలువక వాంతికి
నొండరిగెడు కర్మఫల మహో యిటు లుండెన్.

క. నెఱి చెదర కిరాతుల ముం
దఱనైనం బోవవచ్చు దయమాలిన యి
క్కఱకుఁగిరాతుల ముందఱ
వెఱవక చనఁ బోల దిచట వెఱ వెయ్యదియో.

గీ. అనుచుఁ గరములు మొగముల కడ్డమిడుచుఁ
గోసినటువలె మనసున రోసిరోసి
వ్రాసి యుమియుచు సుడియు దుర్గంధమునకు
నాసికలుమూసికొనుచు సన్యాసివరులు.

చ. మిడిమిడియెండ కొట్టునను మేనులు పెట్లుచునుండ నేలపై
నడుగుల దమ్ము కుమ్ముపలె నంటుకొనన్ వడిఘర్మతోయముల్
జడిగొనఁ గా జటల్ గడవసంబులు మోవఁగ లేకపోవ న
వ్వేడనొకబోయదాయవలెనెక్కడనుండియొయద్భుతంబుగన్.

క. బడి నేఁగుదెంచి యుఋముని
పిడుగుంబలె నిప్పు లురులు బెడిదపుఁజూపుల్
గడలను జడిగొనఁ గడువడిఁ
బొడమెడు తర్జనల నడవిపులుగులు బెగడన్.

చ. కటకటయించు నీలుబలు కాసెయు నల్లని మేనుఁ జిమ్మఁజీ
కటి ఘటియింపఁ జేత విలుఁ గైకొని మేఘపుఁబిల్లవోలె న
ట్టిట్టు శరపంజ్తులడ్డముగ నేయుచు డాయుచు వచ్చివచ్చి యా
జ్జటికులసార్వభౌములను సాఁగఁగ నీ కరికట్టి నిల్చుచున్.

క. నిలునిలువుఁడు మీ చేతం
గలసొమ్ముల నెల్ల నిచ్చి కదలుఁడు నాతోఁ
జలపట్టిన మిము నందఱఁ
బలుచట్టులమీఁదనుతికి పారన్వైతున్.

గీ. అనిన నమ్మానులడిఁకిన నటు కిరాతు
బులుకుపులుకునఁ గనుఁగొని పలుకకున్న
బెదుసుఁజూపిన గాని యేయుడుగ గుడును,
బాఁపనపిసాచులకు భీతిదోఁపదనుచు.

సీ. తోలుదొ_ల్తఁ గుప్పె గోలలు గొన్ని పై నేసి
యవినెట్టుపడిపోవ నొడు గఱచి
గన్నెరాకుములుకుల్ గొన్ని నూటిగఁ బన్ని
యవిపైకిఁ దేల నహంకరించి

యీ రేఁడుచిలుకుల గోరులంటఁగఁ జెంది
యునియు వస్త్రైనవో సదరిపదరి
పారావతమ్ములు పదియైన నిగిడించి
యుడియును దప్పిపో నాగ్రహించి
యిన్ని నాళ్ళకు నాచేత యేటుదప్పె
నౌర ! యీజడదారుల కంపతప్పు
గలదు గాఁబోలు ననుచును గరకు చుఱుకుఁ
జూపు లదరంగ నటువాని చుట్టువారి.

సీ. జడలచుట్ట కుదిర్చి మెడలపై మోచేత
గుప్పుగుప్పున సారె గుమికిగుమికి
కక్షపాలలుచించి రక్షకేలను ముంచి
జడియంగ మొగములఁ జల్లిచల్లి
సలిలంబు గళగళ తలలమీఁదటఁ బోసి
బుఱ్ఱకాయల నెత్తి పొడిచిపొడిచి
కడవసంబుల రెమ్మ పెడమర్లుగాఁజుట్టి
కూనుమోనడిపీపుఁ గొట్టికొట్టి
యిట్లుబాధించి శోధించి యెందు నొక్క
పచ్చపై కంబుగాన కప్పచ్చిబోయె
నేఁటి తెరవాటు పసలేక దాటిపోయె
ననుచు వెసవారి పినమాని యవలికేఁగె.

గీ. వింటికొప్పునఁ జేయూది విస్సఁబోయి
యుసురుసురటంచుఁ గలఁగుచున్నవాని
చంద మీక్షించి యప్పు డాశాంతమతులు
మునులు పలికిరి చేసాఁచి మనికితమున.

గీ. తాపసుల మమ్ముఁ బసులచందమునఁ గొట్టఁ
జేతు లెట్లాడె నిదియేమి చేటునీకుఁ
ఘాతకుఁడుఁగాఁగ నెన్నాళ్లు బ్రతికె దీవు
రాతఁ జేసిరె యోరి! కిరాత నిన్ను.

క. ఇటమునుపు నీవుచేసిన
పటుసాహసములకు నెల్ల ఫలమగు నో యీ!
జటివరుల నిటులఁ గొట్టితి
కటకట! యిఁకనైన దురితగతి మానవుగా.

క. ప్రాయము జలకల్లోల
ప్రాయము కాయంబు నస్థిరం బిందులకై
రోయక దురితమెతపమని
పాయక చేసెదవు నిందపరఁగఁ బుళిందా.

వ. అనిన నాలుబ్ధకుం డతిశుద్ధస్వభావుల సల్లాపయోగంబున నుల్లంబునం గొంత శాంతి పల్లవింప వారల కిట్లనియె.

గీ. కోలదపసులార యాలిబిడ్డలకుఁగా
గాఁకనావటించ గాన విడిసి

విల్లు సంకకోల లెల్లను కొని
యున్న నాకుఁ బాప మెందవు లెట్లు ?

వ. అనిననత్తాకసాస్త్రుఁడు లెస్లైన వీని ననుగ్రహింపవలయు నని మఱియు నిట్లనిరి.

క. ఓరోరి నీవుచేసిన
ఘోరపుఁబాపములు నీవుఁగొడుకులు నాలుం
జేరఁ బడి పంచుకొందురో
వారికిఁ బని లేక నీక వచ్చునో చెపుమా.

క. అన విని వారి ముఖాలో
కనమున జ్ఞానంబు పొడమఁగా శబరుం డో
మునులార ! యిత్తెఱం గా
లిని బిడ్డల నొబ్బనం దెలిసి యేవత్తుఁ.

క. అదె వల్లె దవ్వ లేదిటు
కదలకుఁ డేవచ్చుదనుకఁ గాదని యవలం
గదలిన నాలాగు నెఱుం
గుదు రే కదయుంచుఁ బలికి గొబ్బున జనియెఁ.

మ. చనిమార్గంబున నేణవర్గముల నేఁచం బోక లక్షించి ప
క్షినికాయంబులఁ గొట్టఁగోరక మదిం జింతాభరం బెంతయుం
ఘనమై యెక్కఁగఁ బక్కణంబునకువేగంబోయియేచక్కఁ జ
క్కని తాటి టికి నేఁగి వేకమగుకాఁకఁ వెచ్చగానూర్చుచుఁ.

క. విలునమ్ములు నటువైచుచు
సలసత నొక జింకతోలునందునఁ గూర్చుం
డిల వ్రాయుచుఁ దనపాపముఁ
దలపోయుచు నెమ్మనమునఁ దల్లడపడుమన్.

చ. కుదురుగ జంగసాఁచి చనుగుబ్బలు మీటుగఁ బొటుటాకుఁ బ
య్యెద పొదలంగ నెన్నుదు రొకింత చెమర్పఁగ మేచకాళి నే
ర్పుదొరలఁ బాడి చందనపుఁ గోలున నేనుఁగుఁ గొమ్ము గోఁకటన్
బ్రిదిలెడు కొప్పుతో నెగరు బిమ్మ ముగుప్పని జపిరి యాంగనన్.

క. రావే యనిపిలిచిన నది
వేవేగన్ వదలు కొప్పు విప్పను జన్నుం
గ్రేవల వలఁగొను కెంపుం
దావడముల యొప్పుఁ జొప్పొదవఁ జనుదెంచెన్.

వ. ఇట్లు చనుదెంచిన యయ్యంగనం గనుంగొని యక్కిరాతుండు

క. ఓపడఁతి ! త్రానొనర్చిన స్త ?
పాపంబులు దలఁప నీకుఁ బనిగలదో నా ల?
కేపనియొ కాక చెఱిసగ
మైపరఁగునొ నాకుఁ దాఁచ కంతయుఁ జెపుమా.

క. అనవిని యచ్చెలి నగుచు
న్వినుమా నాయక! తలఁప నాకు నీదగు పాపం
బునకుఁ బనిలేదు నీప్రా
పున నెంతయుఁ గుడిచి కట్టి పొసఁగుట కన్నన్.

చ. తవుల వారికెవ్వరికతంబున నీవెర వప్పుదీసి తె
త్తువో కొని తెత్తువో తెరువుదోఁచుచుఁ దెత్తువో జూదమాడి తె
త్తువో చని తెత్తువో యదియుదోసమొ పుణ్యమొ నాకు నేటికో
తవతవ నీవు దెచ్చినవి డాఁచక వండఁగఁ బాడి నిచ్చలున్.

క. అనవిని మనస్సు చివుకురు
మనఁ గొడుకులఁ బిలిచి యట్ల యడిగిన వారుం
జనని పలికినటు పల్కిన
విని యచ్చెరు వంది చాల వెడవెడ నగుచున్.

గీ. మోసపోయితి నిన్నాళ్ళు నాసఁదగిలి
యాలుబిడ్డలఁ దానఁ జుట్టా లటంగ
నెవ్వ రెవ్వారలే యూరికేదిత్రోవ
వీరి కేఁబాటువడుటెల్ల వృథయయనుచు.

క. దోసమునకుఁ బనిలేదట
నాసొమ్ములు వీరికిం దినంబని గలదే?
రోసితి సంసారముఁ దెగఁ
గోసితి మొదలంట బందుగుల తగులెల్లన్.

వ. అనితలంచి యన్నిషాదుండు సన్న్యస్తసమస్తసంసారుండగుచు నానాసుకృతవాసనావిలసితంబగు ననూనజ్ఞానామృతాపాదనంబున మోదంబు నొందుచుఁ బుత్రమిత్రకళత్రాది సంగమంబు తొఱంగి, క్రిమ్మఱ నమ్మునులపాలికిం జని యందంద వందనంబులు గావించి యంజలిపుటఘటితనిటలతటుం

దగుచుఁ దచ్చరణరేణుసంస్పర్శనంబునం బాటిల్లు వాక్పాటవంబున నోమునీంద్రులారా! సకలకలికర్శనంబగు మీసందర్శనంబునం గృతార్థుండనైతి; నాజననంబు సఫలంబయ్యె; నాజవంజవభంజన స్వాంతశాంతంబగు నొక్కమంత్రంబు నాకుపదేశింపుఁడనుచు సంతసంబునం బునఃపునఃప్రణామంబులాచరించిన, నవ్వాచంయములు న్వనేచరుని సమీచీనధీచాతుర్యంబునకు నాశ్చర్యంబు నొందుచు మున్ను వీఁడెన్నితపంబులు సలిపెనో యాబవికుండయ్యు సత్కర్మంబు పాటింపం దలంచె నెంతటి ధన్యుఁడని సంతసించి, సర్వవర్ణసాధారణంబును నిఖిలమంత్రఫలదంబును లోకాపారదోషరహితంబును దేశకాలనియమానుపేతంబును సత్యకామంబును శుచిత్వాభిరామంబును మనసార్వభౌమంబును నగు రామనామంబు కాని వీనిం బవిత్రుం జేయు వేఱొక యుపాయంబు లేదనియు నేతాదృశులకుఁ బ్రతిలోమంబుగా నుపదేశింపవలయు నని విచారించి యారండ నొక్కతీర్థకుండంబున నక్కిరాతు సుస్నాతుఁ గావించి సంభావించి.

శం. కిరాత రాఁ దలంపు హత్తి కేవలంబు భక్తిమై
మరామరా యటంచుఁ బల్కు మా యనుగ్రహంబునన్
బరాకు రాదటంచు రామమంత్రమిచ్చి యంతటన్
ధరాధరాధిభూవిభూతి దర్శనాభిలాషులై.

క. చని రవ్వాల నమ్మునులును
వనచరుఁడును వారి బుద్ధివదలక మదిలో
ననుదినము కందమూలా
శన మొనరించుచును నితరసంగరహితుఁడై.

సీ. నుదుటజేగురుబొట్టు పదనింకఁ గాదని
తులసిమృత్తిక నూర్ధ్వతిలకమిడియె
సెలసువిల్లువహించు కెలసంబుగాదని
వేణుకుండిక యొండుపాణిఁబూనె
సొగసునున్న నికోర సిగసూటిగాదని
నిడుదపెన్నెరులెల్ల జడలుదాల్చె
*నిండుగాటపుసీలి దిండుగాదని కటిఁ
బలుచనినారచీరలుధరించె
దినము తమసాతరంగిణీ తీర్థమునను
స్నానమొనరించి యత్యంత శాంతిమెఱయ
మౌను లుపదేశమిచ్చిన మంత్రమెపుడుఁ
దపముసేయుచు నక్కిరాతప్రభుండు.

క. ఈసరణి వాఁడు సకల
వ్యాసంగము మాని మౌనివర్తన నుండన్
వేసటచే వీఁ డెక్కుడఁ
గాసింబడె ననుచు వానికలవారెల్లన్.

---

* నీలిదిండు "పాయిదలనీలిదిండొలికి బూడిదమూండులబంతి" ద ౫-౫ (తాళపత్రప్రతి.)

క. చెట్టుల పుట్టల గట్టుల
చుట్టుల సందండ వెదకి సొలయుచు నొకచో
నట్టడవిలోనఁ గదలక
చట్టుంబలె నున్నవాని చందముఁ గనుచున్.

క. నట్టడవిఁ జట్టుకొఱకై
కట్టెమటన్ మనము నిలువఁ గా జూచెఁదు తా
నిట్టిటు బాఁపనదయ్యము
వట్టెనో యీరావినుండి బాపురె! వీనిన్

క. ఇయ్యఁడవి వీని నేబలు
దయ్యంబులు వ్రేసెనోకో? తరలకయుండన్
డయ్యుఁ డొకింతయు మనతోఁ
గుయ్యనఁ నొల్లండు కన్నుఁగొన తెలివంగన్.

సీ. నెమ్మిసించెపుదండ గ్రిమ్మి చుట్టెకుకొప్పు
జడలుదాల్చుట కిట్లు గడలుకొనెన?
పచ్చికస్తురిబొట్టు పసమీఱు నెన్నొసల్
సుద్దరేకలచుక్క దిద్దఁబడెన?
తడవిల్లొకప్పుడు విడువవి చేతుల
మోముచూపెడునట్టి మట్టినెనె?
యడవిలోఁ గడువడి యుడుఁగని యడుగులు
గదలక యీచాయఁ గుదురుకొనెన?

యకట చెడి వీని నెవ్వఁడో యంకకాఁడు
తప్పనుద్దుల బుద్ధులు తగులుకొలిపి
బోయజాతికి వెలిగాఁగఁ బాయఁజేసి
నాలుబిడ్డలు మనుమలు నలియఁజేసె.

వ. అనివానిం జేరుకొని యందఱు మఱియు నిట్లనిరి.

ఉ. దాయలుగూడి యెవ్వరు వితా నినుమాతలఁగాకయుండ ని
మ్మాయలు పన్ని రింతచలమా తలమానిసి వింటవింట నీ
వేయఁగ నేరవో మలల నేయెకలం దిరుగాడ నేరవో
బోయతనంబు నీటఁడిన పోయెఁగదా మగవాసి వమ్మగఁ॥

క. సాము దిగవిడిచి యొడలిటు
సాముగ నట్టెటవి నిదుర సవిమాని యయో
జాము దిగఁగాళ్ళు నెసిమిది
జాములు నిటులుండ మనను జాతికిఁ దగునే.

సీ. కన్నులుదెఱవని గండభేరుండంపు
నిసువుల నెవ్వరునెత్తురరయ
నేనుంగుతల పాలసెవ్వరు దెత్తురు
పెంచినసింగంపు పిల్లలకుచు
కవిసినదొడ్డిలోఁ గాఁడెనుపోటుల
దట్టించి యెవ్వారు గట్టఁగలరు
పులులకూనలకు రేపును మాపుఁ దగునట్టి
మేపులెవ్వరు దెచ్చి మేపువారు

ఇంటనీవటు లేకున్న నిట్టిపనులు
కుఱుచబుడుతలచేనొనె? కొలమువారు
చాలనెగ్గింప నామముచాతినుమట
నుదుటుతనమెల్లమాని యిట్లుండఁదగునె

ఉ. కానకు నేఁగి వింతరుచిగల్గిన పిట్టలుఁ జెట్టు జున్నులున్
దేనెలు చారపప్పులును దెచ్చుఁగదా యిఁకనంచు గూళ్ళలో
గూనలు వోసి నీకొఱకుఁ గుఱ్ఱలు నీచనుదెంచుత్రోవఁ జూ
పానఁగ నిల్తురయ్యెడలు హా! మముఁబోంట్లకుఁజూడవచ్చునే.

క. గువ్వకఱకుట్లు మెకముల
క్రొవ్వుల బొరుగులును గునుకుగుము లేయుటయు
న్నివ్వరికూడును నింటం
బువ్వంబునఁ గూడఁ గట్లు పొక్కుండగునే.

ఉ. బోయమిటారిగుబ్బెతలు పున్నమవెన్నెల బైట నీపయిం
జాయనిబాతి కిన్నరలు మాటికి మీటుచు నీప్రతాపమున్
హాయని చొక్కిపాడ వినవా కనవా మనవారిఁబాసి నీ
వీయెడ నొంటినుండఁ దగవే తగవే చనుదెమ్ము వీటికిన్.

సీ. కులుకుగుబ్బలతోనె కురువిందపేరులు
గునియుచుఁ బెనఁగొని గొడ్డిఁజూప
దంతంపుఁగమ్మల తళుకులుపలచని
చెక్కుటద్దంబులఁ జికిలిసేయఁ

బగడలరతనాలు బవిరులు పికిలి పూ
దండకొండొండఁ గై దండమొసఁగఁ
గదలుఁగొప్పనఁజుట్టుఁ జెదరిపారెడు మల్లె
మొగ్గలు తెలినిగ్గు మ్రుగ్గులిడఁగ
నడవిదడవిల్లుఁ గైకొనియమ్ముఁ దొడిగి
పొంచి మైవంచి నినురెచ్చరించి మంచి
మెకముఁబడనేసి నిచ్చలు మెచ్చఁజేయు
నట్టి నాయకురాలిఁ బాయంగఁదగునె.

సీ. దుప్పులఁబడనేసి యుప్పుఁగండలుచేసి
చప్పరింపుచునుండుఁ జవులుమఱచి
మదహస్తినదలించి యదిహత్తిరాఁబొంచి
యెదనాటుకొననేయు నేటుఁదుడిచి
పచ్చికస్తురిమేన హెచ్చివాసనలీన
రంగులేయుచునుండు రహిఁదొఱంచి
మింటిమ్రాకులనంటియంటి మ్రాకులువ్రాకి
జుంటితేనెలుగ్రోలు సొంపుమాని
నారచీరలుగట్టి యన్నంబుదట్టి
గాలిమెసవుచు నాతిపై బాళిలేక
జపము వ్రేళ్ళను నెన్నుచు జాతివిడిచి
బాపలనుగూడియుండుట బాతియగునె ?

ద్వితీయాశ్వాసము.

గీ. తెల్లవారిన గుండగ్గి కోళ్ల లేల
నీళ్ళమునుఁగుచు నోడలెల్లఁ దెల్లఁబాఱెఁజూ
నిట్టుపాసంబులనుగూడి నెవ్వఁదోడరు
వెడగుబాపన తగులునఁబడితివేల ?

క. పతిచెడ్డ బీదబాపని
గతి నిట్లుండంగఁదగునె ? కటకట మది ! నీ
వెతనెంచవు మనకులమగు
మతమెంచ పాకింతరాతమలిచిరో ? నిన్నున్.

వ. అని యివ్విధంబున నావ్యాధులెల్ల మహావ్యాధులుంబోలె బాధింపఁ జయ్యన సాధారణాగాధ బోధైకనిధానుండగు శబరనాథుండును.

క. కనుఁదెఱచి నవ్వి యేమియుఁ
బనిలేదని ముందుమీరు పలికితి రిపుడే
పని కిటువచ్చితి రిందఱుఁ
జనుఁదెలుఁగుదు మీదుమాయ జరగునె ? యింకన్.

గీ. తండ్రి రాముఁడు జనకజ తల్లియెల్ల
బంధులును నాకు నాస్వామిభక్తులెన్న
నింతవాఁడను నాకిందు నెదురుగలదె ?
సకలజగములు నేలుదు సుకరముగను.

క. మీ రెవ్వరు ? మే మెవ్వరు ?
నేరము లెంచక చనుండు నిలువక యెటకే
శ్రీరఘుపతియే నాకు న
కారణ బంధుండు గురుఁడు గణుతింపంగన్.

క. కటకట ! జననంబులు వే
రఁట గుణకర్మాదికంబు లక్షణంబులు వే
రఁట చనియెడుత్రోవలు వే
రఁట యిది యటుమటిపుఁగూట మనికనవలదా.

క. సతు లెవ్వరు సుతు లెవ్వరు
హితు లెవ్వా రేటివఱద నెందేనొకచో
జతగూడిన కాష్ఠంబుల
గతి నించుక గూడివిచ్చి కదలుదు రవలన్.

క. అనియాశ విరుగనాడిన
విని యందఱుఁ జనిరి ఱాతవేసినగతి న
వ్వనచరుఁడు నంత నంత
ర్ఘనతరబోధావధాన రంజితుఁడగుచున్.

సీ. సరసిజాకరముల సరసిపద్మాక్షముల్
పరిపక్వముగ నేరుపటిచి తెచ్చి
పురుషయోగ్యములైన పూసలువరికించి
ముఖములుముఖముల మొనయఁజేసి

పరభాగములతో నపరభాగములనుంచి
నడుమ మేరువుగ రెండిటి యమర్చి
యంతరంబునగ్రంథు లనురసూత్రంబున
నాటమెన్మిదియుఁ బొందువడగ్రుచ్చి
యట్టియక్షసరంబుఁ జేబట్టి తనకు
మారుతిచ్చిన యదిగాక మానసమున
దలఁచి యంగుష్ఠికాద్యంగుళులనుఁమేరు
పదముదాఁటక త్రిప్పి జపంబుఁజేసె.

సీ. దినము మరామరా యని పల్కునంతంత
యని రామనామ పర్యాయమయ్యె
నారామనామ జపానుభావంబున
నంతర్ముఖతఁజూడ నల్లనల్ల
నల్లని మొగులొండు నానాఁటఁగనుపించె
నదియుఁ గోదండకాండాంకితమగు
సగుణభావముఁజెందె సగుణరూపంబెల్ల
రూపింపనిర్గుణ రూపమగుచుఁ
గోటిరవిచంద్ర తేజమై కొమరుమిగిలి
నట్టి తేజంబునందును నంతరంగ
మిట్టుచలింప నీయక గట్టిగాఁగఁ
బూదెగఱగినగతి నేకముగ ఘటించె.

క. అత్తేజంబున నెంతయుఁ
జిత్తమలయ నంతఁ గాయసిద్ధిమెఱయుఁగా
హృత్తామరసమె సూచుచు
నుత్తమయోగుల నుతింపనుండె నచలుఁడై.

వ. అనిచెప్పిన విని యమ్మునిపుంగవులనంతరకథావృత్తాంతం బడుగుటయును.

శా. ఉద్దండానలచండకోపన సుబాహూచ్చండదోర్దండభూ
భృద్దంభోళిశిలీముఖక్షుభిత మారీచజ్వలద్ధామ వి
ద్యుద్దామస్ఫురదాశుగా కులిత పాథోరాశి గర్వోచ్ఛ్రయా
యుద్దామద్యుమణిద్యుతిప్రతినిధి ప్రోద్యత్ప్రతాపోదయా.

క. సుగ్రీవ భరణగుణ సా
మగ్రీ హారదంతతాంత మానితకీర్తీ!
విగ్రీకృతశూర్పణఖా
వ్యగ్రీభవ దమరవైరి వారణహరణా!

మాలిని.

చిరమునీశ హృదయదేశ చిత్ప్రకాశరూప వి
స్ఫురణగణ్య జనశరణ్య భువనపుణ్యశోభనా
కరవిహార యమృతహార కలితసారకీర్తి సం
భరణలోల దిగధిపాల భణితశీల ఖేలనా!

—: గద్య. :—

ఇది శ్రీరామచంద్రసాంద్ర కరుణాకటాక్షలబ్ధ సిద్ధసార స్వతవిశేష, నిరర్గళ వాగ్వైభవాశేష సరససాహిత్యకళాభోజ; సత్యసంభూషిత ముఖాంభోజ, సకలసామ్రాజ్యధౌరేయ, నిత్య వితీర్ణిధారారాధేయ, నిరతావారితాన్నసత్రసంతోషితప్రతిదివస పంచాశత్సహస్రభూసుర, బహువారావర్తిత మహాదానవైభవా వర్తిత కీర్తిభాసుర, నిజనామాంకితాకలంకవస్తుసమగ్ర బహుళా, గ్రహారభూషిత,చోళధారామండల నిఖిలభోగవిభవనిర్జితాఖండ, లసాధీతసముద్రాంతరద్వీప పరనృపాలసంస్తుతప్రతాప, నేపాళ భూపాలస్థాపనాచార్య, కర్ణాటరాజపూజనీయధౌరంధర్య, రామ సేతు శ్రీరంగవిజయరాఘవపుర కుంభకోణాది దివ్యస్థలప్రతిష్ఠాపి త రామభద్రసర్వజనసంభావిత, గాంభీర్యముద్రావినిర్జిత సముద్ర సదాశ్రితభరణ దీక్షాదక్ష దక్షిణసింహాసనాధ్యక్ష, రాజాధిరాజ సన్నుతాసాధారణశౌర్య దిగంతప్రసిద్ధతౌదార్య సుజ్ఞానజనక సతతసంసేవితజనక పోషితవిద్వత్కవియూథ, భువనశోభితగుణస నాథ, బలవత్పరిపంథిగృహీత సామంతమహీకాంత విమోచనశ్లా ఘనీయబాహాబల, మూర్తిమాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల, చినచెవ్వ నృపాలపుత్ర, సజ్జనస్తోత్రపాత్ర, రూపరేఖావిజితకుసుమసాయక

సకలధర్మసంధాయక, రఘునాథనాయకప్రణీతంబైన వాల్మీకిచరిత్రంబను మహాప్రబంధంబునందు

ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

వాల్మీకి చరిత్రము.

తృతీయాశ్వాసము.

శ్రీ జనక నందనావ
క్షోజప్రవిలిప్తమసృణఘుసృణక్షోద
భ్రాజిత బాహాభ్యంతర
రాజ నయకలాకలాప రఘుకులదీపా !

వ. అవధరింపు మప్పూర్వతుం డమ్మునుల కిట్లనియె. నవ్విధంబున నాశబరనాథుండు.

క. బాలునిలీల న్మత్తుని
పోలిక నితరంబు బుద్ధిఁ బొడమక యతఁ డు
ద్వేలాత్మానందస్థిర
శీలుండై ఘోరతపము సేయుచు నుండెన్.

క. అతని శిరంబున నీవృతి
హతపటురవవహ్నిజాల మద్భుతధూమ
ప్రతతులతో నుత్థితమై
యతక్కితోపప్లవంబు నడరం జేసెన్.

చ. ఉగమున నంబరుంచుఁ జను లుల్లను లంగడుఁదల్లడంబులం
బొగులఁగఁగొన్ని దిక్కులఁ గపోతకపోతసమూహధూమ్రమై
పొగయుచుఁగొన్ని దిక్కులఁ బభూతశిఖావయమంటుమింటిపై
నెగయుచు నన్నిలోకములు నేర్చెఁ దదీయశపాగ్ని మిక్కిలిన్.

క. గుజగుజలాడుచు వెడలిరి
గజగజ వడఁకుచును మౌని గంధర్వాదుల్
నిజవసతులు తద్ధూమ
ధ్వజకీలవ్రజము లన్ని వంకలఁబర్వన్.

క. ఇక్కరణిఁ దత్తపోరణిఁ
బిక్కటిలిన వహ్ని లోకభీకరమగుచుక్
గ్రక్కున దివికెక్కిన మదిఁ
బొక్కి పురందరుఁడు బ్రహ్మపుత్త్రునితోడక్.

ఉ. చిత్తజవైరి ఫాలశిఖచే జగమెల్లను వెచ్చఁ జూచెనో?
యిత్తెఱఁగంటి పట్టమున కేనిటు లుండక యుండ నెవ్వఁడే
నెత్తులు వెట్టెనో మఱియు నేకతమో వివరింపు మయ్య నా!
కిత్తెఱఁ గంతయుం గృతిరమేశ్వరనందన! బ్రహ్మనందనా.

చ. అన విని నారదుండు మది నారసి యిట్లనె నోసురేంద్ర! భూ
మిని దమసానదీతటిసమిద్ధవిశుద్ధగుణప్రసిద్ధుఁడౌ
వనచరుఁ డొక్కరుండు రఘువల్లభుఁగూర్చితపంబు సేయుచుం
డ నతని వేఁడి మిట్లు భువనంబులఁబొక్కగఁజేసె నెంతయున్.

వ. అక్కిరాతవరుం డనారతసీతారమణస్మరణప్రభావంబునం జెందిఁ యనిందితాచారుం డగుచుఁ నరవిందభవాదిపదంబు లతితుచ్ఛంబులుగా నెఱింగి యితరేచ్ఛఁ దొఱంగిఁ స్వచ్ఛత రస్వచ్ఛంద పరమానందభాగ్యంబును, సకలచ్ఛందోభిధే యంబును, మునిభాగధేయంబును, భక్తజనవిధేయంబును, రామనామధేయంబును, నగు నొక్కనామధేయంబు నిరం తరధ్యానంబనితలంపుచున్న వాఁడతనివలన నీకు భయంబు లేదు పురందరా! అని పిలిచి డెందంబునఁ జేయిడి సుఖం బునుండు మనిన నొక్కింత ప్రసన్నముఖుం డగుచు శత మఖుం డమ్మునిశేఖరుం గనుంగొని.

సీ. నముచిజంభవిజృంభణము చించి మించిన
కతలు వ్రాసిన భిత్తికలు సెలంగ
సంతానమంజరీసంతానములు గూర్చి
కనుపట్టు పట్టు మేల్కట్టులమర
గంధర్వభామినీగాంధర్వసంగతి
ఘుమ్మను పసిఁడిటంకులు వొసంగ
కడలలోకములు నిల్కడలు గన్గొన, వచ్చు
రమణీయమణిజాలకములు దనర
నిర్మలప్రభ మీఱు సుధర్మయందుఁ
జుట్టు నుచితాసనంబుల సురలు మునులుఁ
గ్రమ్మకొని కొల్వఘనవై భవమ్ము మెఱయ
సింహకొలువున నుండియాఖండలుండు.

ఉ. కిన్నెలపంతువో నొక యగారములో రతనాలమేడయో
రన్నుగ కెంపుటంచు నెలతాళ మెఱుంగుటరుంగుమీఁదఁ దా
నన్నులకూఁబటుంచును మనోహరలీలల నెత్త మాడితే
పన్నిదమంచుఁ బంతములు పల్కుచుచుండెను రంభఁ జూచుచున్.

గీ. నిండుకొలువుండి యమరవిభుండు నిన్నుఁ
బిలిచి తెమ్మనె రమ్మని పలుక రంభ
రమణుకై దండగొని యొయ్యారంబుమీఱ
జగతి వ్రేల్మిడిగై సేసి సఖులు గొలువ.

సీ. మురుము త్తియపుతీవ పనిపట్టు కనపట్టు
పట్టుచన్కట్టు సంభ్రమముఁ జూప
నిండు చందురుకావి నెరికెచే రంగారు
కడవన్నె బంగారు కాసెయొసఁగ
వలిచుట్టి ఫ్రూదంత వెలిచుట్టు గననొప్పు
కప్పు చిప్పిలు సామకొప్పు దనర
ఝుళ ఝుళంఝుళనాద హాళ హాళితంబైన
బిరుదు వజ్రపు జల్లి పెండెమమర
మాటికిని మ్రోల జముడింఢిమంబు మొరయ
రయము భయమును నయమును బ్రియము నమర
నమరవల్లభు కొలువున కరుగుదెంచె
రంభ సన్నుత నాట్యసంరంభయగుచు.

వ. ఇట్లరుగుదెంచి.

క. అమరీ జనకర చాలిత
చమరీ వాలా నిలాభి చంచల దలక
భ్రమరీ సంయుతుఁడై వి
భ్రమ రీతిచెలంగ హరి విరాజిలుచుండన్.

క. కనుఁగొని సమ్ముఖమునకుం
జన కటులేతెంచి వచ్చి సవినయ గతులన్
మును లోచన రుచి వీచిక
ల నీలములు వడసి చుట్టులన్ వైచితగన్.

క. కర కంకణ నిక్వణములు
బెరయఁగఁ దగమ్రొక్కి లేచి పిఱిఁదికిఁజని ని
ర్జరవల్లభు ముందఱఁ జం
దురుకావి చెఱంగుకప్పుతో నటునిల్చెన్.

క. నిలిచినఁ గనుఁగొని సురపతి
పలికెం గమలాస్యలాస్య పరిచితి నీకుం
దులలే రెచ్చట నచ్చర
చెలువలలో నిది జగత్ప్రసిద్ధము సుమ్మా.

క. అటుఁగన ఘనకార్యమ్మొ
క్కటి గలిగిన దిపుడు నీవు గడగి మనోభూ
పటుశరలక్షణమగు నీ
కటాక్షవీక్షణముచేత గాఁజేయదగున్.

చ. అన విని రంభ జంభరిపునాననముం గని స్వామి ! నన్నుఁజే
సిన బహుమాన మేమనుచుఁ జెప్పఁగ నవ్వి సమస్త దిక్పతుల్
విని మదిమెచ్చిరయ్య పదివేలువిధంబుల నట్టి నన్ను నీ
సొనరఁగ దిట్టినట్టి యలయూర్వశి గర్వము నొంచిరందఱున్.

క. మొన్నటి యుత్సాహము నే
డున్నం దని నీప్రతాపమూఁతగఁ గొనియే
నెన్నంగఁ గార్యములు కను
సన్ననె ఘటియింపలేనె ? జగములుమెచ్చన్.

గీ. అన్న మీరునాకునున్నించియిచ్చిన,
బిరుదుఁ బూసియమరులరుదుపడఁగ
కేళిలోనఁ జొచ్చియేరాఁగ నూర్వశి
యుర్వశిథిలభావగర్వయగుచు.

క. బిరుదెవ్వఁడిచ్చెరే యా
దొరకు నీకు నిఁక గీర్తిదొరకుంగద ! నా
సరిపాత్రివె నీకెక్కడి
బిరుదని మెచ్చుకొని నన్నుఁ బేర్కొని తిట్టెన్.

గీ. కొలువులో బిరుదుఁ గాసెను నిలిచి లాస్య
కళలఁగలమేలుచూపంగవలయుఁగాక
వాకలదటంచు నెన్నెనివదరుచుండ
శిక్షఁజేయకయుంట యుపేక్షగాదె ?

చ. భయమతియాడెవెంజియు సభన్నినుభంగమొనర్తు నీపయిన్
దయగల యట్టి యర్థపతి నందనుడుం దలవంచ నంచులోఁ
బ్రియపడి యిండ్లనున్నదొరబిడ్డల నాడుదు రేఁసురేంద్ర! యా
పయిమతియేమివచ్చునో యపాయము సేరఁగరాదుపిమ్మటన్.

గీ. కలవి లేనివి దొరసమ్ముఖమునఁ గలద
టంచు బలుకంగ వచ్చునె ? యమరనాథ !
హరిణియనియెడు తామరసాక్షి సాక్షి
నిలిచియున్నది యదియెల్లఁ దెలిసికొనుచు.

క. లాలించి స్వామిబిరుదులు
పాలించితి రనుచు నపుడె వదరక యుంటిన్
వాళించి విడుతుగర్వము
చాలించి సనంగదాని సరివారు నగన్.

క. అని యిట్లు రంభ యూర్వసి
దనునాడిన పలుకులెల్లఁ దప్పక యుండన్
మునుకొని చెప్పినదంతయు
విని వెడవెడనవ్వి యమరవిభుఁ డవ్వేళన్.

క. ఔరా ! యూర్వశి గర్వము
బీరము రంభకునుమెచ్చి బిరుదిచ్చుటయే
నేరమె విద్యలు దెలియన్
నేరమె తనయాటనేర్పు నేఁడేర్పరుతున్.

వ. అని పలికి యూర్వశిని చటికిఁ దోడ్కొని రమ్మని వేత్రహస్తులం బనుప వారునుం జనిఁ యొక్కహాఁసిలసౌధవీధికాంతరాళం బగు శ్రమకూటంబున నచ్చరచెలుల కూటంబునకు నొజ్జయై నటనపాటవంబులు గరపు నత్తెఱవం గనుంగొని నేఁడు నిండోలగంబై యాఖండలుండు వృత్తప్రసంగంబు సేయుచు నిన్ను బిలువనంపెనని న మ్మత్తకాశినియు నాననంబు ప్రకాశించ నేఁడు రంభాగర్వభంగంబును నేఁడు మదీయనాట్యవిజృంభణంబును నేర్పడుఁగదా యనుచును గైసేసి యుల్లంబున.

సీ. వలరాజు మదదంతి తలమాళిగయనంగఁ
గలికిచన్నులఁ బట్టుకంచెలలర
రతిచేతిజీనిసురఁటి యానిదియనంగఁ
గళుకుబంగరుప్రాఁత కాసెమెఱయ
శృంగారఫణిఫణా భంగిఁదాయెతుచుట్లఁ
గప్పుమీఱెడుసాము కొప్పుదనర
నంఘ్రిపద్మముచుట్టు నతివలయంబుగా
నీలాలసరపణుల్ నీటుసూపఁ
బసిఁడితీఁగెకునార్చిన పటికవోలెఁ
జిటులుగందంబు నెమ్మేన జిగిదొలంక
నృత్తవేషంబు మిక్కిలి బిత్తరింప
వచ్చెనూర్వశి సకియ లిర్వంకఁగొలువ.

ఉ. వచ్చిజోహారుసేసి నిలువన్ సురనాథుఁడు చూచి రంభతో
మచ్చరమేటికిన్ ? బిరుదుమాటలకుం బనియేమి ? నీకు నీ
పెచ్చులువల్కనేల నినుఁబెంచినతంద్రికిఁ గీర్తిఁ మిక్కిలిం
దెచ్చితి విద్యగల్గుటకుఁ దిట్టుటయే ఫల మింతచాలదే.

క. అని యిటునింద్రుఁడుఁ పలికిన
విని యూర్వశి కేలుమొగిచి వినయంబున నో
ఘనవాహన; యెదురాడం
జనవైనను విన్నవింతు సర్వజ్ఞనిధీ.

క. ఇన్నాళ్ళునన్ను మిక్కిలి
మన్ననఁగావించి చాల మంచిన నీవే
కన్నడుగుసేసితేమని
విన్నపమొనరింతు నీకు విబుధాధిపతీ !

క. నాకాధిప; యిటురంభన్
నాకుం బ్రతిసేయుటకు మనంబలరెఁ దగున్
లోకమునరెండుగల్గినఁ
గా కరయఁగ నొకటిమేలు గానందగునే.

ఉ. ఏలినవారుమెచ్చి బిరుదిచ్చినవార్తలు విన్నదాననై
తాళితిఁగాక తాబిరుదుఁదాల్చితినంచు వహించెనొక్క నా
వేళనెయందఱుంగనఁగవే బిరుదుల్ తెగఁగోసి దానిచే
వ్రాలఁగనీడిపించికొని వత్తుఁజుమీ యిటకున్ సురోత్తమా.

సీ. శివుఁడొక్కనాఁడు దేశికిమెచ్చి వాకిచ్చెఁ
బెద్దవజ్రపుఁగుచ్చు బిరుదురవిక
నాతండ్రి హరి యభినయము మేలనియిచ్చె
హరిసీలముల కడియాలజోడు
చతురాననుఁడు సరస్వతియు గానము మెచ్చి
మొసఁగిరంచలయంచుఁ బసిఁడికాసె
విత్తాధిపతి తాళవిజ్ఞానమరసి ప్రే
మఁ జెలంగి యుభయచామరములిచ్చె
నెన్ని యేనియుఁ గలవని యెన్నిచూడఁ
బెట్టెఁ బెట్టెఁడుబిరుదులు గట్టిపెట్టి
యున్నయవి వానినేఁజూడ నొక్కనాఁడు
బిరుదు లేటికి విద్యయే బిరుదు గాదొ.

గీ. నాట్యసంగీతకళల నెన్నంగనన్ను
రంభవోలుట యెంతదూరంబుదలఁప
దేవకులనాథ ! నాయొద్దదిద్దువడిన
పొలఁతియెన్నటికిని నన్నుఁ బోలగలదె.

గీ. తారతమ్య మెఱుంగని వారివద్ద
నుండుకంటెను నడవులఁ గొండలందు
నాకునలములు దిని యల్ల హరునినైన
మురహరునినైనఁ గొల్చుట ముఖ్యవృత్తి.

క. వాసవ! నాట్యంబున
వాసిమొఱింగియును నన్ను వంచనచేతన్
గాసింబడఁజేసిన నది
నీసర్వజ్ఞతకె కొఱఁత నిలుచుంజుమ్మీ.

క. ఇదె దట్టిగట్టుకొని మీ
యెదుట న్నిలిచితిమి నేఁడ యుద్ధతమును గోం
తఁదడవు మానాట్యంబులు
పదరక వీక్షించి వాసి పరికింపుఁడొగిన్.

వ. అనియివ్విధంబున నూర్వశి సుపర్వసింహాసనాధ్యక్షు సమక్షమంబున నధిక్షేపంబులుపలికి. యంతనిలువక యాతంతకుం బ్రబలు నలుక నొక్కింతయు నళుకక పట్టునలంబునందిట్టుచుం బట్టుకుబుసంబు పస్కాన నీడ్చినవేళ ధారాళస్వేదకణజాలంబునం బరింగితంబగుచుం గురంగమదరంగతిలకంబుఁ గరఁగింప హృదయకుహరంబు వెడలి యూడుకోపభుజంగంబు తెఱంగునఁ గీలుజడ యిట్టట్టుచలింప నిలింపవల్లభుంజూడకయుఁ జూడఁగనద్రిత్న రుచిరంఛోళికలు వియత్తలంబునం దెరలెత్తఁ దత్తరంబునఁ దలయూఁపుచు సువర్ణకర్ణతాటంకసంకలితారుణమణిప్రభాడంబరంబులు ప్రతిబింబించిన చందంబునం జెందిరంబుఁజిలికినపోలికఁ గపోలఫలకంబులు జేవురింపఁ గెంపుగదుఱు లోచనంబులం జురచురంజూచుచుఁ గుచచూచుకంబులపయిఁ గొట్టువడినహారమౌక్తికదట్టంబులు

చుట్టును మిట్టిపడ దీనిఁ గొట్టించకయుంటినేని హరిపట్టినే యని దట్టించి కరంబుననురంబుఁ దట్టితట్టి చెఱంగురంగునీలంపుఁ గుచ్చులు విచ్చలవిడిం జెదరి పరవంబదరి పదరింఖన్మణిపుంఖితసింహముఖబిరుదనూపురంబులు బిట్టు మొరయ రయంబడర నడుగులుదాఁటింపుచు విద్యావిశేషంబు చాటింపుచు నెడనెడంజగడంపుజడదారి దనదారింజూపువరపి యొక్కింతపక్కి లెగయంజొక్కినగుచుఁ గుక్కిళ్ళుమిగుచు మెడనిక్కించి కుంచెసారించునెపంబుననెచ్చరింప మిగుల మచ్చరింపుచు సంరంభంబున రంభంగదిసి యిట్లనియె.

చ. హరిహయుఁడిచ్చినం బిరుదులంచుటపాడియె నీకురంభసా
సరిగనదేశి శుద్ధబహుచారుల నాడఁగలావెయంచు వే
సరిగమెఱుంగుటంచు వగచందురుకావి మెఱుంగురంగుబం
గరునునుగొంగుపట్టి సురకాంతలచెంతనె పంతమాడుచున్.

క. పట్టినరంభయుఁ జేయట
దట్టివడిం దగులుదట్టి తళుకుబెళుకు లి
ట్టట్టుమెఱుఁగుల తెఱంగునఁ
జుట్టున్వలగొనఁగఁ దిరిగి సురపతితోడన్.

ఉ. దేవరయాజ్ఞ కేవెఱచితిన్ సురనాయక ! కొంగువట్టిన
న్నావల నొక్కయింతి నిలయంబునకుం జనఁజాలునయ్య!లో
చేవడ నిప్పుడూర్వశినిఁ జేయని యందఱనవ్వఁ జేయ నే
కావరమింకె నింక ననుఁగావుమటంచును బల్కెఁబల్కఁగన్.

చ. అనవిని యూర్వశీరమణి యాననమింత చెమర్ప వాలుఁగం
గొనలను గెంపుడాల్ని గుడ గుబ్బమెఱుంగుమిటారి చన్నుల
ల్లనఁజలియింప నూర్పులు దళంబుగ వెంకిఁగ్రమ్మనయ్యనం
గుని నునువాడిపువ్వుఁ బరిగోలవిధంబున వల్కెఁబల్కెఁగన్.

గీ. వేయుగన్నులుగలిగిన వేల్పుఱేఁడు
తరముగనేర కిత్తరి బిరుదులిచ్చె
రంభ వాడాడు నిట్టి సంరంభమునను
జణుఁగుగనియిచ్చె యూర్వశిసుద్దులెల్ల.

క. నాజనకుఁడు హరితత్కృప
నీజగదండమున వెలయు నిందులనొకచోఁ
దేజరిలు నొక్కెడొరచేఁ
బూజగొనిన నీదుగర్వమున కెనగలదా.

వ. అనిన రంభ రోషవిజృంభణాసూచకలోచనకోణాంకురిత
శోణప్రభాప్రమేషిత కర్ణతాటంకరత్నప్రభాకంబరయనుచు
నిట్లనియె.

క. హరి మన్ననగలదంచును
గరువంబునఁబలికెదీవు కనుగానక యీ
హరిమన్నన నాకుంగల
దరయఁగ నీమహిమలెల్ల నమరులెఱుఁగరా.

క. ఇతఁడింద్రుఁ డతఁడుపేంద్రుం
డితనికి నతనికినివాసి యెఱుఁగఁగరాదే

పితృభక్తి నెద్దియేనియు
నతిశయముగఁబలికె దిది యహంకృతియనరే.

సీ. ఆదితాళము ద్వితీయకమంతరక్రీడ
జయమంగళమ్మును జంపెలీల
చాచపుటంబు చచ్చత్పుటంబును షట్పి
తాపుత్రకంబు విద్యాధరంబు
రతిహంసలీల శ్రీరంగంబురంగంబు
కంకాళఖండకా కాథములును
కోకిలప్రియము విలోకితంబు కుడుక్క
డెంకి త్రిభంగి మట్టెగవిజయము
నందినందన జయసింహానందనములు
మొదలుగాఁగలతాళముల్ మొనసినున్న
గూడికవచట్టముగఁ గొనియాడితేని
బిరుదులివియిత్తునీకు నెగిరుదటంచు.

ఉ. బేరణి, తండలాస్యమును, బెక్కణి, కుండలి, నాఁజతుర్విధో
దారములైననాట్యముల యందము నెల్ల నెఱింగియందు నే
పారుచునుండ ముందు విధులాఱునసై తగునంగహారముల్
రా రసభావదృష్టులలరన్ నటియించెదె మాటలేటికిన్.

వ. అనిన నూర్వశి గర్వసింధుబంధురతరంగాయిత భ్రూభంగయా
గుచు నిట్లనియె.

క. నలినాక్షుఁ డుపేంద్రుండై
బలినడఁగ స్వర్గమర్త్యపాతాళంబుల్
గొలువఁడె పాదత్రయి నా
యలఘునుహిమ మెవరికై నకలవశఁగలదే.

సీ. సంయుతా సంయుత సంజీవహస్తముల్
పదమూఁడు నొక యిరువదియునాల్గు
త్రింశద్గణంబున నృత్తహస్తంబులు
నై నవక్షుంబులు నైదుఘటలు
స్కంధంబులాఱును గంధరల్తొమ్మిది
జానువు లేదు పార్శ్వంబు లేదు
నుత్తమాంగంబు లేకోనవింశతిదశ
బాహుల్ త్రికుక్షులుఁ బదము లాఱు
స్థాయిదృష్టులెనిమిది సంచారిభావ
దృష్టులిరువది రసదృష్టులెనిమిదియును
బొంకముగఁజూపి వింతకోపులు సెలంగ
నాడఁగలిగినఁ గలహించఁ బాడినీకు.

ఉ. అప్పుడె యేల యిప్పుడును నాఁగకమానగుగొంగు వట్టెదే?
యిప్పురుహూతు ముందఱనె యిందఱుచూడఁగనీవుచూచెదే
జెప్పఁగనేల యేమనినఁ జెల్లదె విద్యలుగల్గువారికిం
దప్పక యాడుచాలు నెక తాత్మియ యొక్కటివింతకోపులన్.

క. ఆఘము నీబిగువులు వో
నాఘము పలుకులకు నేమి యది గాకున్నన్
బాఘము చదువుము మిన్నక
కూఘనె యిటువంటిబిరుదుగొన వేమందున్.

క. అనవినిరంభ విజృంభణ
మొనరంగాఁబలికె నలుక మూర్వశియూ సా!
నినువంటి మచ్చెకంటికి
ననువగునే యిట్టులాడి యాడించుకొనన్.

వ. అని యిట్లు వెండియు నొండొరులమీఱుచు సాటికిం బోటికిఁ బాటిల్లు రోసంబున నెసనెస హాసంబులడర మణికంకణ ఝుణఝుణరణితంబులు బెరయ రయంబునం గరంబులు ద్రిప్పుచు సూక్ష్మకటాక్షవీక్షణంబులం గప్పుచు నుక్తిప్రత్యుక్తి చమత్కారంబులు మీఱ పనూంకారంబున.

క. మానిని యేకాశీతి
స్థానంబుల మెఱసి నిలిచి దశమండలముల్
పూని నటియించు మెచ్చెద
మానసమున నీరసంబు మానకయున్నన్.

క. కరణములు నూటమొనిమిది
వరుసంగొనునీకు మెచ్చి వరమిచ్చెద నా
సరిఁగొంతవత్తువని స
త్కరణంబులు గలుగనిపుడ తగసభలోనన్.

సీ. కడఁగి షట్త్రింశదుత్ప్లుతకరణములును
హావణుగమకించి యెనుబదియాఱుగగన
భూమిచారులు గలుగు నేర్పులును మెఱసి,
శ్రమమమరనిల్పియున్న నాసాటివత్తు.

గీ. అబలయాంగికవాచికాహార్యసాత్త్వి
కములనంగమించు నభినయక్రమములమర
సమరవిభుమీఁది దరువులహారువుల్ల
సరసముగఁ గొను విరసంపుసరణులెల్ల.

ఉ. ఇచ్చుట నేల యిద్దఱము నిప్పుడ యేఁగి సభాంతరంబులన్
మెచ్చులుదెత్తుపుడ్కల మేల్ప్రకటించుచు నింటఁ గెల్చి యా
రచ్చను గెల్వఁగావలయు రట్టిడినా దిటువంటి సుద్దులే
నిచ్చనఁగాని యింకఁ జలియించునె రంభ యు దంభయుక్తులన్.

సీ. జలధిభంగముతోడి జనియించినట్టినీ
కే భంగమునకు నింకేలతలఁక
జలనిధిశాయికి జనియించినప్పుడే
భంగంబు నీకుఁ జొప్పడకయున్నె
దళమెత్తియాడిన తలవంచెదవు నీవు
రంభ యిందులకు సంరంభమేల
దళమైనవిద్యయందము చూపకుండినఁ
దలవంపు నీకెపో తలిరుఁబోఁడి

యర్థపతిపట్టిఁ జేపట్టినట్టికతన
నిట్టిగర్వంబు పుట్టెనో యిదిసహజమొ
యర్థవంతునివిద్యయే యతిశయించు
నర్థమూలంబు జగమెల్ల ననఁగవినవె ?

సీ. దారుసంజీవని చారుసంగీత వి
ద్యకునుండ నీగాన మలరఁగలదె ?
కనకాంగి క్రమమెచేకొనియుండ నామ్రోల
నీయభినయమింక నిలువఁగలదె?
పుంజికస్థలశబ్దముల పుంజిగనుపించు
టకె పూన నీపల్కు ప్రకటమగునె?
క్రతుశుల్కదేశినిల్కడల కేవనిపల్కు
నీయాటపరిపాటి నెగడఁగలదె ?

వెండియొక్కొకవిద్యకే వేఱువేఱ
రచ్చకెక్కినయచ్చరల్ మచ్చరించి
యుచ్చరించినమాత్ర నీ యొచ్చెమెంచ
హెచ్చియుండంగ నీగర్వ మెంతగలదు.

క. అచ్చరలు నేఁడు క్రొత్తగ
వచ్చిరొ ? నావిద్యఁ గలుగువగలెల్లను వా
రిచ్చల నిచ్చలు మెచ్చరొ ?
మచ్చరమింతేల తేలమాటాడుదురే.

క. అనియిట్లు రంభయూర్వశి
యును గలహించంగ నింద్రుఁ డోహో ! నిలురం
భ నిలువు మూర్వశియని వా
రిని వారించుచును డగ్గరికిఁ బిల్చి తగన్.

క. చెలులార ! మీకువిద్యా
విలసనములమహిమ నేఁడు వింతగఁజూడన్
వలెనె కిరీటము వెట్టిన
తలకున్నల్లుడుగఁబోవఁ దగునే యొందున్.

ఉ. మానినులార! మీనటన మార్గములందుఁ బరస్పరాధిక
న్యూనత లెంచ శేఁడు హరియుం దమసాతటినిప్పు డుగ్రతం
బూనితపంబుసల్పెడుఁ దపోధనశేఖరుఁ డొక్కరుండు మీ
మీ నిపుణత్వము ల్దెలియ మేకొని యమ్మునిఁ లోనుజేసినన్.

సీ. లోచూపుమఱలించి లోచనంబులువిచ్చి
సోగమీమొగము లే చూచుచుండ
మంత్రస్మరణమాని మానంబుదిగఁద్రోచి
యలరి మీతోడనె పలుకుచుండ
బద్మాసనమువీడి భావస్థిరతఁబాసి
మఱఁగి మీవెంటనె తిరుగుచుండ
నసశసస్థితిడించి యసిలపూరణరోసి
మీఁదిచ్చుఫలము లే మెసవుచుండ

నలమహామునిధామది యలరుటంప
సోనలనుముంచి తత్తపస్స్ఫురితతాప
మెల్లఁబో మెల్లనే యలయించి మీరు
చన్నుఁగొండలపైనుండఁ బన్నవలయు.

క. ఇద్దఱిలోపల నెవ్వతె
దద్దరిలక యతనిధైర్యధనముఁగొనెడు నా
ముద్దియకే యీబిరుదుల
పద్దులుదగు నిదినిజంబు భామినులారా !

చ. అని సురనాథుఁ డాచెలులకప్పుడు కల్పకసంభవంబులౌ
ఘనమణిభూషణంబులును గాంచనచంద్రకితాంచలంబులై
కననగుచంద్రకావి నుచుగావులుఁగొమ్మని యిచ్చి వేగ బో
మ్మనిన కరాబ్జముల్మొగిచియచ్చరనెచ్చెలులిచ్చమెచ్చఁగన్.

సీ. చెఱకువిల్లసదని వెఱకుమా యీకొమ్మ
బొమవింటవలిమాఱ్పె మోతుగాని
కాలంబుగాదని కళవళపడకుమీ
కలికిపాటలఁజూచి నిలుతుగాని
యెదఁగంటుననుగుంది యెదవడకుండుమీ
సఖిమోముచాయనే చనుదుఁగాని
గందపుఁగొండపై బొంకులేదనకుమీ
చెలియూర్పునెత్తావిఁ బొలుతుగాని

మదనమాధవ శశధర మలయపవన
యనుచుగతిఁజూపి శుకపికహంసభృంగ
కేకులకు నతిపల్కులు గీతినడయు
చూపుఁగురులును బలభేది చూపినను.

గీ. ఇంతమాత్రంబు మీ రానతిచ్చినపుడె
యెంతయుఁగుండెఁ? యాపాని యేమియైన
నేమి నీకృపగల్గిన స్వామి యెట్టి
కార్యమైనను సాధింపఁగలము సుమ్ము.

క. మందమరు దిందుమాధవ
కందర్పాదులను దోడుగా నిడుకొని సం
క్రందన కదలెద మేమిదె
మందాకినిదాఁటి నేఁడె మహిమండలికిన్.

క. అనియనిపించుకొని సురాం
గన లమ్మునినెమ్మనంబు గరఁగించుటకున్
గనుసన్నలనె యుపాయము,
లనువుగ నూహింపుమని ప్రయాణోన్ముఖలై.

సీ. పుంజకస్థలయలంబు సమనోరమ హేమ
దారు సంజీవనిచారునేత్ర
కనకాంగి ధాన్యమాలినివపుస్మతి శుచి
స్మిత సులోచననీల మిత్రకేళి

దేవివిద్యుద్వర్ణ దివ్యతిలోత్తమ
చిత్రసేనఘృతాచి చిత్రరేఖ
జలజాస్యమేనక శశిరేఖగోపాలి
ప్రహ్లాదవిశ్వాచి పంచమాళ
లలితక్రతుశుల్క కర్పూరతిలకహారిణి
మొదలుగాఁగల యచ్చరముదితలెల్ల
నొనరఁ దముగొల్వ రంభయు నూర్వశియును
నందనవనంబునకునేఁగి యందు నిల్చి.

క. మందారకల్పతరు హరి
చందన సంతానపారిజాతంబులచేఁ
బొందుగభూలోకంబున
కుం దగిన సువస్తుతతులుఁ గొనుచున్ వేడ్కన్.

క. నందనము వెడలిపయనఁపు
టందము గజవాదిపూఁత లలఁది తొడవులం
గుందనఁపుటంచువగజిలు
గుం దెలిసాలియలు జారుఁగొప్పులు నొప్పన్.

చ. నడచిరి యంత రంభభవనంబున నుండెమసోమయాజు లె
క్కుడుతమిఁబాయలేమివడిఁగూడఁగరండిటు వాజపేయు లె
క్కిడిపయనంబువచ్చె మనకర్మము లీగతినుండె నేఁటికిన్
జడిసెదు పౌండరీకులని సారెకుఁబల్కుచు నెండకల్కుచున్.

క. పెంజెమటజార దోవతి
పింజెలుమాటికిని గాళ్ళఁజెనఁగొనఁ గడుపుల్
గుంజెలువెట్టఁగ వేలుపు
లంజలఁగూడంగఁజని హాళాహాళి మొఱయన్.

సీ. రత్నకంబళమతి రాత్రులుఁగొంచురా
సర్వతోముఖులు వేసరఁగనేల ?
తాళవృతంబు మాపాలిది చయనులు
జగడంబులాడక చనుఁడుకడకుఁ
గపురంపుఁబెట్టె మీకెట్టడయెఱుఁగరా ?
సత్రయాజులకింత చలముగలదె ?
ముత్యాలచౌకట్ల మూటమామోపౌట
తెలియదే ? వాజపేయులకు నెపుడు
నాఁడెక్రతువులు రామార్పణముగఁజేయ
కుని కిమేపాటు వాటిల్లె మనలకనుచు
సొరిదిఁ జనువెంచుయజ్వలజూచి నవ్వి
యవ్విబుధకామినులు వారి ననిపి యచట.

క. తగువారివెంటరమ్మని
గగనంబున నడచి రింద్రుమఘునసౌధంబున్
మగుడిమగుడిచూచుచు న
మ్మగువలుమఱి వారెనంటి మార్గమునంమున్.

ఉ. పట్టుగుడారముల్ చికిలి బంగరుబ్రాతల చిక్కుబీగపుం
బెట్టెలుఁ బచ్చతాపలకపీటలు మేలివకాసుకుట్టుమేల్
కట్టులు గ్రొత్తనెత్తపలకల్ తెరలుం బిక దారిఁబారువా
బిట్టలగూండ్లుఁగ్రొమ్మెఱుఁగుబిందెలుఁగొండఱు తెచ్చిరయ్యెడన్.

సీ. దంటనీలంపు చిక్కంటలు దంతంపు
దువ్వెన లుంకుమ పువ్వుఁబజపు
సకినలమంచముల్ చౌకంపుఁబొంబట్టు
బటువులురాచిల్క పంజరములు
పరిమళంబులయుబ్బ బరిణలు చంద్రకాం
తపుఁగోరలు విరికుందనపుగిండ్లు
నిలువుటద్దములు వీణియలు దండియలును
దాళము ల్వేణువాద్యము లురుమలు
నారజంబులు ముఖవీణలానకములు
మద్దెల లుపాంగములు స్వరమండలములు
మొదలుగాఁగల సాధనంబులు ధరించి
కొంద ఱరిగిరి వెనువెంటఁగూడి యపుడు.

సీ. భృంగంబ! చెలిచూపు బెళుకులో నిలువుమీ!
మొక్కలంబుననొంటి మొక్కపోక
చిలుకచిలుకలకొల్కి పలుకులో మెలఁగుమీ!
నీరంబునను జెలి! బీరువోక

యంచయంచితయాన! యమునలోననువుమిా!
బింకంపుననుమడం బింకిపోక
కోయిలకలకంఠి! కుత్తుకై యుండుమిా!
మోడితోఁజని మొగమోడిపోక
ననుచు బలములమున్నుగా ననిచి తనకు
వెన్నుఁబలమయి మాధవ విధుసమీరు
లంటివడవంగఁ గదలెఁ బూవింటిజోదు
దండనుద్దండ పుండ్రకోదండుఁ డగుచు.

ఉ. ఇక్కరణింబురందర పురేంద్రముఖుల్ చనికాంచిరెంతయుం
జక్కనిచాయ నుల్లసితసారసహంసరథాంగభృంగ స
మ్యక్కలనాద మేదురనిరంతరతుంగతరంగఘోషముల్
దిక్కులనిండఁ బాండురుచిఁదేరు సురాపగ వేడుకల్గగన్.

గీ. కాంచిరంభోర్వశులు మదిఁగౌతుకమున
విష్ణుపదియన నీనది వెలయుఁజూచె
యిందుకుల్యాల సాఫల్యమొందు మనదు
నందనంబును దీనికి వందనంబు.

వ. అని నమస్కరించి వెండియు నయ్యండజయాన లొండొరు
లంగనుఁగొని.

ఉ. కన్నెమిటారి బేడిసలు కన్నులచెన్ను వహింపజక్కవల్
చన్నులచంద మొప్ప జలజాతపరాగము హత్తి ప్రత్తిపూ

వన్నియలీలనొప్పఁ గనులారవిలాసిని వోలె నందమై
యున్నది యిన్న దీమణితిలోత్తమచూచి తె? యెంతయొప్పెడున్.

క. అభ్రకరిజలములోపల
నభ్రమువుండాను గ్రీడలాడెఁగంటే?
విభ్రమమున నిచటే మ
త్తభ్రమరములల్లగండ తలముల నిండన్.

చ. పగడపుఁజాయముక్కులును బాదయుగంబులుఁ బైఁడిరెక్కలున్
జిగినునుసోగవెన్నెలలఁ జిమ్మెడుమేనులు మించనంచలీ
గగనతరంగిణీవికచకాంచనకంజ వనీగృహంబులన్
సొగసి, రమింపుచున్నయవి చూచి తె? చారుచకోరలోచనా.

క. అనితన్మహీమముఁ బొగడుచుఁ
జనిచని తమసాతటంబు చాయనె గగనం
బుననుండి డిగిరినిర్జర
వనితలవనితలము నవయువద్యుతిగ్రమ్మన్.

సీ. జలదకదంబముల్ చంద్రబింబంబులు
శరభముల్ విద్రుమసముదయములు
శంఖసంఘములుగాంచనలతావలయముల్
చక్రవాకంబులు జలరుహములు
మెఱుఁగుఁదీగియలుఁ గ్రొమ్మించుమానికములు
నావర్తములు సైకతావళులును
కరికరంబులు బాలకమఠముల్ మౌక్తిక
పాళికల్నవ్యప్రవాళములును

గగన జలనిధిలోనుండి కలసిమొక్క
పరియతొరిగెనో యనఁగఁజూపరకుఁదోఁచెఁ
గాంతతరలీల గీర్వాణకాంతలెల్ల
లీవిమెఱయంగ నవనికి డిగ్గునపుడు.

సీ. వియదంబునిధినుండి వెడలివచ్చిననేక
లావణ్యమయమాయ లక్ష్ములనఁగ
బ్రహ్మాండఖనిఁబుట్టి పఱతెంచుజీవ క
ళాకలితమణిశలాక లనఁగ
జలదబృందంబులోపలనుండి దిగువకే
తెంచు కారుమెఱుంగుఁదీఁగె లనఁగ
మిన్నేటినుండి భూమికి వ్రాలు గన్నెప్రా
యఁపుమేలిపసిఁడి రాయంచలనఁగఁ
జూడఁదగియామరుల్లోకసుదతు లవని
కవతరింపునఁ దమసాతటాంచలమున
నిలిచి తమతమసారస్యములుసెలంగ
మెలఁగుచుండంగఁ బరిచారకులు గడంగి.

క. అమ్మానితపమొనర్చువ
నమ్మునకుం గట్టెమురఁగనందగుబయలన్
గ్రమ్మకొని పొదలువకుళకు
లమ్ముల ఘుమ్మను సమస్థలంబున నొకచోన్.

చ. సమముగమిట్టపల్లములు చక్కఁగఁజేయుచుఁ జుట్టి నీరువా
టముఁగని నాల్గువంకల గుడారములెత్తిరి చీనిపట్టు ప
గ్గములు బిగించి గూటములుఁగట్టినరాతులగూర్చిముందటం
గొమరగు పైఁడితీవ పనికుట్టుల చప్పరముల్ చెలంగఁగన్.

ఉ. అక్కడి చాయరంభయును నాత్మసఖీమణులెల్లఁ గొల్వఁగా
ఱెక్కసలాడు రాచిలుక ఱెక్కపుమేలిగుడారునందు సొం
పెక్కవసించె నూర్వశియు నిష్టవయస్యలఁగూడిగండుమీన్
ఱెక్కియపుంగుడారమునఁనిల్చెఁబథశ్రమముల్ దొలంగఁగన్.

ఉ. అంతట నంశుమంతుఁ డపరాంబుధిఁజేరె శకుంతసంతతుల్
బంతులుగట్టిగూళ్ళకెగఁ బాఱఁగ సాగె దిగంతసీమలన్
సంతమసంబు పేరె జలజంబులు దారె రథాంగపంక్తికిన్
గంతులు దీఱె నుత్పలవనంబుల నాడఁగఁ జేరె భృంగముల్.

సీ. గగనాంబునిధిలోనఁ గనుపించుమౌక్తిక
నికరంబులనఁగఁ దారకలు నిక్కెఁ
దారకాంగనలెల్లఁ దమినాడుకుందకం
దుకము చందమునఁ జంద్రుండు దోఁచె
చంద్రుఁగన్గొని పాలసంద్రంబుపై కుబ్బి
నిండెనాఁ బండువెన్నెలలుగాసె
వెన్నెలబైట గర్వించి పంచశరుండు
కలువతూపులను లక్ష్యంబులేసె

గలువతూపులమర్మము గాడబెదరి
పదరిమొత్తనితలిరాకుఁ బాన్పులందు
బల్లవులఁ గౌఁగిలించిరి పల్లవోష్ఠు
లలఁతి తెమ్మెరనెమ్మెని యలఁతదీర్ప.

చ. నిలిచినతేటవెన్నెలలనీడలు చూచు మగట్టి వెన్నెలల్
జిలుగుమెఱుంగు ముక్కుతుదఁజించి మెసంగుచుదప్పిగప్పినం
బలుచనితియ్యవెన్నెలల బానము సేయుచుఁ బ్రేమడాయుచున్
మెలకువమించనయ్యెడ రమించఁదొడంగెఁ జకోరదంపతుల్

క. ఇమ్మాడ్కి జనానందక
రమ్ముగ వెన్నెలలుగాయ రంభోర్వశులున్
గుమ్మతగుడారములకడ
ఘుమ్మను కపురంపుజగతిఁ గూర్చుండి తగన్.

గీ. దండియలు మీటి రహిఁగానదంతిచెలఁగ
నింద్రుమీఁదటిపదము లెన్నేని వింత
వర్ణములఁబాడి యుత్పలవాసితంబు
లైనగంధోదములు గ్రోలి హాళిదేలి.

ఉ. చొక్కుచునచ్చటన్ మదముసొంపునసోలుచునుండియంతటం
జక్కనిపైఁడితీవపని చప్పరమంచములన్ వసించి రిం
పెక్కఁగ నూడిగంపు జెలు లివ్వల నవ్వలఁ గంకణధ్వనుల్
పిక్కటిలంగఁ దాళగతి లీలలుహత్తి పదంబు లొత్తఁగన్.

సీ. ఇటులవ్వధూటులు పటగృహంబులలోనఁ
బవళించివమానితపంబుఁ జెలుప
నెద్దియుపాయంబొ? యద్దివ్యసభయందు
మనలకుఁ గీర్తిగల్గునొకొ? యింక
ననిపల్కుచొక్కింత కనుమూసిరో మూయ
రో యంతలనె తూర్పువనువేఁగుఁ
జుక్కగన్పించె నల్దిక్కులు దెలుపెక్క
నరుణోదయంబయ్యె నిరులువిరిసెఁ
గుక్కుటంబులు "గొక్కొరో కో"యటంచు
మ్రోసెఁబక్షులకలకలంబులు చెలంగె
వనజములుమెల్ల ముకుళభావములువదలెఁ
గవలెఁదమజోడుగూడెఁ జక్కవలు వేడ్క.

క. ఉదయించె సూర్యుఁడంతట
నుదయాహార్యంబునెల్ల నుగ్రసహస్రా
భ్యుదితారుణరుచిమేలిమి
యుదిరి పసిఁడికొండ పగిది నుండంజేయన్.

వ. ఆసమయంబున.

క. ఉప్పవడంబై వేలుపుఁ
గప్పురగంధులును వేడ్కఁగై సేయుచు నేఁ
డప్పరమపావనియుండెడు
చొప్పరయుదమనుచు నడుచుచును దమలోనన్.

క. గ్రక్కునఁ జనరాజపటికిఁ
జక్కఁగఁ గుసుమాపచయ మిషంబున సొంపుల్
నిక్కఁగఁబోయి యతనిం
జొక్కింతము మానులింత సులభులె? తలఁపన్.

క. అని పల్కుచుండిరంతను
మునుపె వసంతుండు పికసమూహము పొగడన్
మనసిజుఁడు నెగడ మలయప
వనసహితుండగుచు నచటి వనముల నిల్చెన్.

సీ. మోదుగుల్చిగిరించె గేదఁగుల్చనలొత్తెఁ
గురువిందములుఁ గలిగొట్లుఁబూచె
మల్లియల్ గొనసాగె మొల్లమొగ్గలువైచె
మావులు గ్రోవులు దావి నెసఁగె
బొగడ పుష్పాడిరాల్చెఁ బొన్న తేటలఁబొల్చె
నిమ్మయు గోఁగుఁదేనియలు గురిసె
సంపెఁగ ల్వికసించె జాదు ల్మదాళించె
గోరంట తిలకంబు గుత్తులెత్తె

వావిలియుఁ బ్రేంకణంబును వంజులంబుఁ
గడిమి చెట్టులు నలరె నవ్వృతువసంత
సన్నిధి విశేషమున వనస్థలమునందు
భువియు దివియును ఘుమ్మని పొదలుచుండ.

వ. ఇవ్విధంబున వసంతంబు శుకపిక శిలీముఖ ముఖరితాఖిల దిగంతంబగుచు విజృంభించుచుండ.

ఉ. చందురు కావిపావడల జాజు పిఱుందులఁ జిందుద్రొక్కఁగా
గందుపిసాళి వాళియలుగట్టి కదంబపుఁ బూఁత తావికిం
జెందిన తేఁటిదాఁటులనఁ జెన్నగు కీలుజడల్ నటింపనా
సుందరు లందఱున్ వనము సొచ్చి చలన్మణినూపురంబుగన్.

ఉ. కేరుచు నవ్వధూమణులు కేళివనిన్ విహరించి కొందఱం
జేరుచుఁ గన్నెగేదఁగులఁ జీరుచుఁ బూబొదరిండ్లు వేడుకన్
దూరుచు రాని నెచ్చెలుల దూరుచుఁ గమ్మని పువ్వుతోఁట్లలోఁ
గూరుచు సారసౌరభముఁ గూరుచుచల్లనిగాడ్పుఁ గోరుచున్.

రగడ.

నిచ్చ నిచ్చగ నలరుదండలు నిండ నిండ యనంగుఁ జెలులకు
విచ్చ విచ్చన విడివిరుల్ గురువింద విందొనరించె నలులకుఁ
గలికి కలికిలతలను దుమ్మెద గంతు గంతులు చూడుమాటికిఁ
జిలుక చిలుకల కొల్కిపలుకులఁ జిక్కఁ జిక్కులఁ బెట్టనేటికిఁ
గంతు కంతుకము లనఁదగునిది గాదె గాదెకు మిగులు గుత్తువె
చెలియ చెలియల నీకు నేనన జిర జిరఁగదిలి చెంత వత్తురె
చిలువ చిలువ మరందరసముల జెట్టిచెట్టల విద్య మెత్తురె.
కన్నె కన్నెర చేయనేటికి గానఁగా నవమల్లి మొగడలు
నన్ను నన్నన నీకుదగునటె నవ్వ నవ్వల లేవెపొగడలు
మోదు మోదుగ పువ్వు రెచ్చెను మున్ను మున్నర కైకముచ్చిరి

జేసు లేమండఁగ ముదిసికిని లేమ లేముఖు పాట వచ్చిని
దాడి దాడిమములకుఁ బెట్టెను తరుణి తరుణిమ గర్వమెంతన
సిడ సీసలు నింకెఁ బ్రేమము నిక్క నిక్కడ నిల్తమింతన
కంటు కంటు యొనర్చునిది శుభ కాంతి కాంతికి లతికజాతికి
నంటునంటునఁ బుష్పకుల నదినానవానఁగఁ జేసెనాతికిఁ
హాళిహాలి కుచంబులంటిన నాతినాతిశనాన దిట్టెను
బాలిబాలిక పుష్పలేదని పల్కఁబల్కుదు గోవుకట్టెను
కలికి కలికుచ యీపునెమ్మనిఁ గమ్మగమ్మని వాను వెట్టను
దళవుదళముగ రాతిసరిపౌచ దండదండను నికుమెట్టను
యుప్పయుప్పటి కింపునింపెఁను నింగునింగుని భాస్యవిల్తమె
యప్ప యప్పరువంపు మొగ్గల యూసయూసతి నల్లఁదెల్తమె
చామచామనమేని యాచెలి జడనుజడను వడంగ బ్రేసెను
రామరామ మరందఘనసును రాజరాజిల నదియకోసెను
మాదిమాది ఫలంబుతెగదిటు మలయుములయజగంధి ముందఱ
ననలననలస గతులఁగోసి చనంగనంగన యిపుడు వచ్చెను
మనముమనమున నెపుడునీచెలి మాటమాటగనిటులు హెచ్చెను
చాలుచాలునగంటి మీరల సరసనరసము లాడఁగూడదు
మేలుమేలుపడెన్ లతాంతము మీఁదమీఁదటి యెత్తుమూడకు
లలన లలనద పుష్పగుచ్ఛల లామలామజ్జిగముగంటిరె
యలికియలికి లతాంగిక్రొవ్విరి నంటనంట పొసంగనింటిరె
వామవామగతిం జెఁకిమురు వంకవంకటు చూపుచింతలు

యేమయేమనవచ్చు నెచ్చెలి కీరకీరము నియ్యముచ్చట
రాలరాలఁగ రుల్వొలివిసిగ రాఁగరాఁగత మేమియింతలు
యరసియరసి కతాతటస్థలి యందయందఱు వలయుఁ జేరఁగ
సరసిసరసిజములును గొనుఁడు వసంతసంతత కేళిమీఱఁగ.

క. అనివనిలో విహరింపుచుఁ
జనిచని చంద్రముఖు లిష్టసఖు లిరుగడలం
గనిమనికొలువఁగ నట య
మ్మునియునికికి నేఁగి యతనిముందఱ వేట్కన్.

ఉ. తేనియ క్రొన్నన ల్పసిమి తియ్యని తియ్యని పండ్లుజాలఁగా
గానుకగాఁగనుంచి పదకంజములం బ్రణమిల్లి లేచి యో
మౌనివరేణ్య? పుణ్యమహిమన్ మిముఁగన్గొనఁగల్గెసత్కృపా
నూనకటాక్షవీక్షణము నూనఁగఁజేయుము మమ్ము నిత్తఱిన్.

క. అనిపలికి యతఁ డొకింతయుఁ
గనుదెఱవక వలుకకున్నఁ గని యందఱునె
మ్మనమున నచ్చెరువందుచు
మునుపెన్నఁడు గానమిట్టి ముని జగములలోన్.

క. గట్టిగను మూఁగదయ్యము
వట్టిఁదో కాక చెట్టో బలురాచట్టో
యిట్టులు మనమిందఱమును
జట్టుంబిలువఁగ నొకింత చూడకయున్నే.

సీ. హరినీలములతోడ సరిసేయఁ దగుచుండు
కప్పుఁదేరెడు నునుఁగొప్పుకొప్పు
మీఁటేరుపడి మాచి కోటీరువెట్టిన
మురువుమాపట్టెడు ముక్కుటెక్కు
పాలుగారుచుఁ జంద్రు మేలుగానఁగనొప్పు
మోహనంబగు నగుమోముగోము
వాటమౌ రత్నకవాటమౌ నిదియనఁ
జాల శోభిలెడి వక్షంబుడంబు
తళుకుబంగరుముప్పిలి తరఁటుమోలె
నున్నయది మేను చూడంగ మున్నితండు
విటుఁడయిచరించి కొన్నాళ్లనెకుకఁదపసి
యయ్యెఁగా కిట్టి యందమెందైనఁగలదె.

క. కనమే బిరాననల్వా
రినపచ్చనియొడలు జేగురించిన జడలుం
బెనువంక మెడలుగల య
మ్మునిజడలున్ సొంపులెడల ముల్లోకములన్.

క, యువతులసంగతులం గల
చవులెఱుఁగఁడు పుట్టుమొదలు సత్యముగాదే
నవలాలచూపుదలలన్
దవులనివాఁడుం గలాఁడె ధైర్యముతోడన్.

వ. అని యొండొరులు పెక్కువిధంబులం బలుకుచుండ రంభ యిట్లె నియె.

క. మద్దైలసద్దున నీతని
నిద్దురమబ్బెల్లఁబోవ నేర్పుమెఱయ నే
నిద్దముగ దేశిఁ గొంరియెద
నొద్దికగానుండుఁడనుచు నొనరిచి సఖులన్.

క. బంగరుకాసెయు ముత్తెపు
రంగుల చనుకట్టుఁబూని రంభ మిగుల మై
సింగారము వెలయఁగ ముని
పుంగవు నెదుటన్ మెఱుంగుపోలిక నిలిచెన్.

క. నిలిచి యటునడిచి పుష్పాం
జలిచేసి యసంయుతములు సంయుతహస్తం
బులుచూపి పసిఁడి గజ్జెలఁ
జెలఁగెడు చరణములు రవళిసేయుచు వేట్కన్.

సీ. తరుణీమణి యొకర్తు తంబురా మొరయించ
వెలఁదియొక్కతె ముఖవీణెయూఁద
సరసిజాక్షి యొకర్తు స్వరమండలము వాఁచ
బోఁటియొక్కతె దండమీటిపాడ
విమలాంగి యొకర్తు వీణియపలికించఁ
గలికి యొక్కతె యుపాంగంబుపూనఁ
గిసలయాధర యొకర్తు కిన్నరమీటంగ
లోలలోచన యొకర్తు తాళమొత్త

మఱియుఁగొండఱు సుదతులు మద్దెలయును
నాదజము మొదలైన వాద్యములువట్టి
శ్రుతులుఘుమ్మని హావణించె నతివదేశి
నృత్తవైఖరిచూపె మునీంద్రు నెదుట.

గీ. ఇటుల మిగుల నేర్పు ఘటియిల్లఁజూపి
నృత్యగీతవాద్య నిపుణమార్గ
పటిమచెవిటిమ్రోలఁ బాడినసంకునా
ఫలములేకపోవ బదరిరంభ.

సీ. ఒకకోపుచాలదే శుకవామదేవుల
కైనను దపము వాయంగఁజేయ
నొకచూపుచాలదే సకలదేవతలను
మోహామహాంబుధి మునుఁగఁజేయ
నొకపాటచాలదే యుర్విలోశైల సం
ఘములు నీరుగఁ గరఁగంగఁజేయ
నొకమాటచాలదే యుల్లోలకల్లోల
ముగఁ దేనెవంకలు నిగుడఁజేయ
బూనియిటువంటిబిరుదు కోపులును బెళుకుఁ
జూపులును వింతపాటలు సొగసుమాట
లు రహినెన్నిచూపిన మదిగరఁగదయ్యొ
దయ్యొ మేమనిపుట్టించె నయ్యొ వీని.

వ. అని మఱియు ననేక ప్రకారంబులఁ బలుకుచుఁ దమనటన
చాతుర్యంబున నతిధైర్యంబునుఁ దన విలాస భావంబున
నతిజడభావంబును దేజస్తిమిర సంపర్కంబు నుంబోలెనొ
క్కంతి యలంబొందు వడకయున్న డెందంబునం గలంగుచు.

సీ. చిన్నబోయి రంభ చెక్కిటఁ జేయిడి
యున్న జూచియంత నూర్వశియును
నేనొకింత దడవుగానంబుచే మాని
మనసు గరతు ననుచు ననుచు వేశ్య.

చ. సరిగ మెఱుంగుఁ జంటకుబుసంబునఁ జన్గవపిక్కటిల్ల మే
ల్తరమగు కావిపింజియపదంబులఁ జిందులు ద్రొక్క బచ్చక
ప్పురమున హెచ్చుకుంకుమపుఁబూఁతసుగంధముచోడుముట్టఁగ్రొ
వ్విరిసరులన్ సిరుల్దొలకు వేణిచలింపఁగ వచ్చి యచ్చటన్.

క. మునికట్టెదుర నొయ్యారము
దనరఁగఁ గూర్చుండి యొక్కతరుణీమణిఁగ
న్గొనివీణియఁ దెమ్మని చ
క్కనిపలుకులఁ దేనెలొలుకఁగాఁ బలుకుటయున్.

సీ. తళుకు నీలపు దట్టములువోలె నీటలు
గానంగఁ దగు గుబ్బకాయలమర
రతనాల పూసల రాజిల్లెడు సిరాజి
పగడంపు మెట్టులజిగి దొలంకఁ

ప్రచుర రాగ లతాంకురములు ప్రాకినలీల
మెఱుఁగారు తంత్రులు మీటుచూప
ఘుమఘుమ ధ్వని నించు క్రొవ్విన యపరాజి
కళుకుల యసుల వెుఖకుదకర
జీవ రత్నంపు మేరువు చికిలి కెంపు
బిరడలును గరుడ పచ్చల కడివెజీవి
ప్రాత పా‍ ‍ ‍ంబ్బు గవిసెనరాణ దనరు
వీణె యొకయింతి యిచ్చెను వెలఁది యెదుట.

వ. ఇట్లు తెచ్చిన పడంచికి నమస్కరించి పాణి యుగంబునఁ
గైకొని.

సీ. గవిసెన సడలించి కరపంకజద్యుతి
గడలు కోఁజీని పావడలు దుడిచి
బలితంపు మెఱుఁగు గుబ్బలమీఁదఁ దీర్చిఘు
మ్మన నఖంబుల శ్రుతులంటిమీటి
జవ్వాదిఁ బదనిచ్చి సారణుల్పొరించి
సరసతబిరడలు చక్కనొత్తి
మంద్రమధ్యమ తార మహిమమీఱంగఁ ద్రి
స్థానంబులును ముట్టి తాళగతుల
నతులకంకణ ఝణఝణత్కృతులు సెలఁగ
మాయుకేయన రాగములాలాపములును
గీతములు ప్రబంధములు రక్తిఁగనుపించ
వీణెమీటెను నాసీలవేణి యపుడు.

మ. లలనారత్నము గానమాధురికి శైలంబుల్గరంగెన్ మృగం
బులు మేపుల్విడి చూచుచుండె నచల న్మూర్ధాగ్రకర్ణంబులై
చెలఁగెన్ బక్షిగణంబు మ్రోడులుచిగిర్చెన్ మానిడెందంబుని
శ్చలభావంబున నంతకంతకుఁగడున్ సంధించెఁగాఠిన్యమున్.

క. అదిగని యూర్వశినవ్వుచు
నదిరామదిఱాయివంటి దనియెడు పలుకుం
జెదరె నుపాయనమొక్కటి
వెదకవలయు వీనిమదికి విశ్వములోనన్.

శా. ఔరారాగము బాపురేయొదుగురాయంబుల్ బళీస్థాయిసం
చారీప్రాపులు లెస్స కంపితములైచాగో హహా మేలమ్మ య
య్యారే మీటుకొలంబుపాడఁదగునాహారక్తియంచున్ సభా
స్తారుల్లేరిటమెచ్చ నీజడుఁడు మెచ్చున్ నేర్చునే గానమున్.

క. అనిపొక్కిలికి రంభం
గనుఁగొని మనతగవుఁదీర్చెఁగా మునితపమే
ఘనులతపంబులు చెఱుపం
బనిచిన నీకెఁ జనఁగవలదు పదివేలైనన్.

క. అప్పయుఁజెల్లెలు బలెమన
మెప్పుడు నీకెఁగూడియుంద మిద్దఱమును సొం
పొప్పనని వారు పాళియ
మప్పుడెమొత్తివడి నరిగి రమరావతికిన్.

వ. ఇవ్విధంబున రంభోర్వశులు తమ యఖర్వగర్వాంధకారంబు మునిలోకబాంధవు తేజఃప్రభావంబున దూరంబగుటయు నిర్విణ్ణహృదయలై సువర్వరాజధానికిం జనిన యనంతరంబ యనంతశాంతగుణమణిఘృణిభూత తపోధనుండగు నాఘనుం డచ్చటికి నాయచ్చరముచ్చికంటులు వచ్చుట పోవుట తెలియం గక యభంగధ్యాననిష్ఠాగరిష్ఠుండై చెలంగుచుండె.

సీ. సంచారమాచెంత నించుకంతయు లేమిఁ
            జెదలుఁ బ్రువ్వులు నేల మెదలఁదొడఁగె
జెదలుఁ బ్రువ్వులతనిఁ గొదుగఁ బుట్టలు వెట్టె
            బుట్టఁ గ్రోవులలోనఁ బుట్టెఁ జెట్లు
చెట్లమూదేఁ బ్రవేశించి నాల్కలు గ్రోయు
            పెనుబాములను దీఁగెలును బెనంగె
దీఁగెలంతంతట దిరిగి గూఁడులు గట్టె
            గూఁడులలోనఁ బక్షులు సెలంగె
నంతరాంతరములయందు దంతిసింహ
శరభశార్దూలసింహంబు లిరవుకొనియె
బార్థివకళేబరంబు లోపల వెలుంగు
నంతరాత్మయుఁ బలె నతఁడందునుండె.

క. అట సప్తర్షులు హిమవ
త్కటకవినోదములుచూచి క్రమ్మఱి తమపా
తటమునకువచ్చి యచ్చట
నటు నిటుఁ గనుఁగొనుచు వారలందఱుఁ దమలోన్.

ఉ. శుష్కవనంబు మున్నిచటఁ జూడఁగ నేఁడిదె వింతవింతలై
పుష్కరిణీరసార్ద్ర కణపూరిత శీతలవాతపోతకా
విష్కృతపుష్పనిష్పతదవేల రసాల మరందకందళీ
పుష్కరనిర్ఝరుల్మిగులఁ బొల్పువహించె మనోహరంబులై.

సీ. ముందుకొరెందలేకందు మొందునునెందు
నల్లొనేరేడు లెన్నియల్లుకొనియె
మున్నుసన్నపుటీఁత ముగ్గులీచెంగట
సురపొన్నగుంపము ల్జొంపమయ్యెఁ
దొల్లియంతటదంతె దొంతరలీచెంతఁ
దీయమామిడులెన్ని మూయవెరిగె
మునుముమ్మరపుఁదుమ్మె మనుగంపులీవంక
బలువేరుపనసలు బలిసెఁజాల
నాలుబులుతువులఁబుష్పంబు లలరుచున్న
వెంతవింతలు మనము నేడేడులయ్యె
హిమగిరికిఁబోయి యింతలో నెన్నిపుట్టె
దేశకాలవిశేషము దెలియ వశమె.

సీ. పులుమేపులునుమాని పులులపీపులుమెట్టి
గునిసియాడెడు లేటి కొదమలిచట
దమినీలకంఠకంఠముల హారంబుల
బాగుజూపెడుఁ గోడెనాగులీడ

సింగంపుఁగూనలఁ జేపట్టియాడుచు
నున్నవియేనుంగు గున్నలిందు
ముంగిసల్ మూషికంబులు నొక్కదిక్కునఁ
జెన్నాడుచున్నవి చెంతఁగూడి
యింతవింతదలంపఁగ శాంతిమంతు
డెవ్వఁడో యొక్కయోగి యీయెడవసించి
తపముసలిపెడుఁ గాఁబోలు నిపుడుగాక
యుండునే యిట్టి మహిమంబు లొనరుటెట్లు.

వ. అని పొగడుచు మఱియును.

క. ఇక్కడఁ గాదేమనలన్
ముక్కపటిచె నొక్కబోయ మును మునుకొనివా
డెక్కడఁబోయెనో యిపుడన
గ్రక్కుననాకాశవాణి గంభీరముగన్.

క. ఈవల్మీకంబుననదె
శ్రీవల్లభుభక్తసులభు సీతారమణుఁ
భావింపుచు నున్నాఁడనఁ
గా వారలరాక యెఱిఁగి గ్రక్కున నతఁడున్.

శా. ఆవల్మీకముఁజించికొంచు నుదయాహార్యాంతరాళంబు నం
దావిర్భావమునొందు భాస్కరునిచాయన్ శోణశోణప్రభా
వ్యావల్గత్కిరణంబులోయన జటాప్రాంతంబు శోభిల్లఁగా
వేవేగంజనుదెంచి యమ్మునుల సేవించెం బ్రియంబిచ్చఁగన్.

క. సేవించి నిలిచి యంజలిఁ
గావించి మునీంద్రులార కరుణాంబుధులా
రా వినుఁ డేమీవలసం
బావనభావంబుఁ జెంది మాన్యుఁడనైతిన్.

వ. అనినవిని యమ్మునీంద్రులందఱు నానందంబున.

క. ఈజటలీ కృష్ణాజిన
మీజపమాలికయు శాంతి యెట్లుగలిగెనో
యీజగదొంగకు నోహో
శ్రీజానిస్మరణమహిమ సెప్ప న్వశమే.

సీ. ధరనెన్నిపుణ్యతీర్థములైనఁ గలుగనీ
రామనామముసరిరావు దలప
నిర్మలస్థితిమించు నిధులెల్లగలుగనీ
రామనామముసరిరావు దలప
నానావిధములైన దానముల్గలుగ నీ
రామనామముసరిరావు దలప
నతిశయంబుగమహావ్రతములుగలుగ నీ
రామనామముసరిరావు దలప
రామనామంబె సారంబురామభద్ర
రామచంద్ర రఘూద్వహారామయనుచు
ననయము జపింపవలయు. దక్కినవియేల
రామనామంబునకు సరిరావుదలప.

వ. ఇదియంతయు రామనామస్మరణంబుకాని వేఱొక్కటిగా దెట్టి పాపిష్ఠుండైన నిష్ఠాగరిష్ఠుండగుచు శ్రీరామస్మరణంబు సేయు సకలభోగంబులు గలుగుట నిస్సంశయంబు వీఁడు ప్రహ్లాద నారద పరాశర వ్యాస పుండరీకాదులలో నొక్కఁడుగాని సామాన్యుండుగాఁడని సన్నుతింపుచు సముచితంబుగా వాని వీడుకొని యథేచ్ఛం జనిరి. వాఁడు నవ్వల్మీకంబునం బుట్టుట కతన వాల్మీకియను నామధేయంబు వహించె నవ్వాల్మీకి మహామునియు నంతకంత కంతరంగంబున నుప్పొంగు భక్తి విశేషంబున నిరంతర జపశీలుండై యుండ నతని చిత్తశుద్ధికి నలరి రామభద్రుం డొక్కనా డతని యగ్రభాగంబున.

సీ. కోర్కులపంటగల్గుటకు ప్రాలెడుమేఘ
మనఁగ వినీలకాయంబు మెఱయ
బ్రణతులకాయువుల్ బ్రాయు తూలికనాఁగ
వాలికతూపొక్కకేల నమర
హస్తదైర్ఘ్యముచూపు నమువునఁ గాంచన
ఘనకార్ముకము భుజాగ్రమున వ్రేల
నీలాద్రిమేఖల నిండారునీరెండ
చెలువునబంగారు వలువదనరఁ
మహితకరములఱిగిగండమండలమున
దాండవముజూప నుద్దండపుండరీక
పత్రరుచిహిండనంబులఁ బాలువెట్టు
కాలుఁగన్నులఁ గృపయొల్కఁగానుపించె.

సీ. పసిడిగింజెంపుసుప్పుటికప్పు లోహోహో
కమ్మకస్తూరితిలకమ్ము భళిర
శరచాపములువూను సరవియమ్మమ్మ మా
ణిక్యకోటీరంబు నీటువాపు
నిగనిగమనుచిన్న నగవులాహో మణి
మకరకుండలముల మహిమమేలు
తళుకుగుంకుమపు గంధపుబూతయయ్యారె
హారవల్లికల యొయ్యారమహార
మించననెంచఁదగులీలఁ గాంచి మంచి
మించిజిగిమించు నెమ్మోని మెలతగూడి
చల్లఁజూపులఁ గరుణారసంపుఁజల్లు
జల్లుచును నిల్చె శ్రీరామచంద్రుఁడెదుట.

గీ. జానకీజానియిట్లు సాక్షాత్కరింప
నత్తపస్వియు నానంద మత్తచిత్త
వృత్తుఁడగుచును నతులుగావించి లేచి,
కరయుగంబు నిటాలభాగమునఁ జేర్చె.

సీ. జయదశరథ సుధాజలధిరాకాచంద్ర
జయతాటకాభిధా చటులబాణ
జయగాధినందన సవనరక్షణదక్ష
జయసుబాహూత్సాహ శమనబాహ

జయగౌతమాంగనాశాపవిమోచన
జయకృతానంగజిచ్చాపభంగ
జయభూమికన్యకోపయమన లీలాలోల
జయవాలి నిగ్రహాశ్చర్యశౌర్య
జయపయోనిధిలంఘన జాంఘికబల
జయదశానన ఖండనచండకాండ
జయవిభీషణ పోషణాసక్తచిత్త
జయయయోధ్యాభిషిక్త శ్రీ జనకజాప్త.

ఉ. శ్రీరఘురామ భానుకులశేఖర మీపదపద్మసేవ మం
దారనగంబు ముంగిట నిధానము తంగెటిజున్ను కొంగుబం
గారము వేల్పుమానికము కైవసమైనధనంబు చేరువౌ
మేరువు కామధేనువు సమీపసుధాంబుధి మాకు నెప్పుడున్.

సీ. కట్టఁగాలువకదా కల్లోలినీభర్త
చెఱకుఁబట్టెముగదా శివునిధనువు
కలువరేకులజోక గద సప్తసాలముల్
పలుకుటీగెయెఁగదా తలఁప లంక
కందుకంబుగదయ్యె దుందుభికాయంబు
కాలఁగీలినబొమ్మగద యహల్య
సూటికంబముగదా సురవైరిదేహంబు
పెట్టుఁజెట్టుఁగదా విభీషణుండు

తెలుపునకు నజ్ఞుఁడా శేషతల్పుఁ డుంచు
కరణిఁగద కబంధభూజవిఖండనంబు
నీకు నీమహత్త్వంబు వర్ణింపఁదరమె
ప్రకటగుణసాంద్ర దశరథరామచంద్ర.

వ. అని సన్నుతించిన సంతసించి రామభద్రుండు నిర్ణిద్ర తాత్పర్యంబున నమ్మునివర్యుని మస్తకంబున హస్తస్పర్శనంబు గావించి యో మునికులతిలకా! నీ భక్తికి మెచ్చితి. మచ్చరితంబు భవ్యంబగు కావ్యంబుగా నొనరింపుమని యానతిచ్చి చనియె. అంత నవ్వాల్మీకి మహాముని యు నాజానకీవల్లభుని భక్తిసులభత్వంబుఁ గొనియాడి సుధాబిందుబంధురతరంగరింగణాధార ధౌరంధర వివుణీ మృదులపద సందర్భరసగర్భితార్థ చమత్కార పారాయణంబుగా రామాయణంబు వక్కాణించె నట్టి రామాయణంబు సకలలోక ప్రసిద్ధంబగు తెలియంగుదురే కదా! ఇంక నేమివినవలతురని యడిగిన నమ్ముని పుంగవులందఱు నప్పర్వతుం బూజించి నీవలననిట్టి పుణ్యకథ వినంగలిగె, కృతార్థులమైతిమని సన్నుతించి వెండియుఁ దత్కథావిశేషంబు ప్రశంసించుచుండిరంత.

క. శ్రీకరమై తగు నవ్వా
ల్మీకి చరిత్రంబు భక్తిమెఱయఁగ నెపుడున్.
చేకొని జదివిన వినినన్
చేకురువారల కభీష్ట చిరశోభనముల్.

—గద్య.—

ఇది శ్రీరామచంద్రసాంద్ర కరుణాకటాక్షలబ్ధ సిద్ధసారస్వతవిశేష, నిరర్గళ వాగ్వైభవాశేష, సరససాహిత్యకళాభోజ; సత్యసంభూషిత ముఖాంభోజ, సకలసామ్రాజ్యధౌరేయ, నిత్యవితీర్ణి ధారారాధేయ, నిరతావారితాన్నసత్రసంతోషితప్రతిదివసపంచాశత్సహస్రభూసుర, బహువారావర్తిత మహాదానవైభవావర్తిత కీర్తిభాసుర, నిజనామాంకితాకలంకవస్తుసమగ్ర, బహుళాగ్రహారభూషిత, చోళధారామండలనిఖిలభోగవిభవనిర్జితాఖండల సాధితసముద్రాంతరద్వీప పరనృపాలసంస్తుతప్రతాప, నేపాళభూపాలస్థాపనాచార్య, కర్ణాటరాజపూజనీయధౌరంధర్య, రామసేతు శ్రీరంగవిజయరాఘవపురకుంభకోణాది దివ్యస్థలప్రతిష్ఠాపిత రామభద్రసర్వజనసంభావిత, గాంభీర్యముద్రావినిర్జితసముద్ర సదాశ్రితభరణ దీక్షాదక్ష దక్షిణసింహాసనాధ్యక్ష, రాజాధిరాజసన్నుతా సాధారణశౌర్య దిగంతప్రసిద్ధతరౌదార్య సుజ్ఞానజనకసతతసంసేవితజనక పోషితవిద్వత్కవియూథ, భువనశోభితగుణసనాథ, బలవత్పరిపంథిగృహీత సామంతమహీకాంతవిమోచనశ్లాఘనీయబాహాబల, మూర్తిమాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల, చినచెవ్వనృపాలపుత్ర, సజ్జనస్తోత్రపాత్ర, రూపరేఖావిజిత కుసుమసాయక సకలధర్మసంధాయక, రఘునాథనాయకకృతంబైన వాల్మీకిచరిత్రంబను మహాప్రబంధంబునందు

తృతీయాశ్వాసము.

ఆంధ్రవిజ్ఞాన సమితి,

విజయనగరము.

అధ్యక్షులు, కోశాధిపతులు :

రావుసాహేబు వేపకొమ్మ జి. సుబ్బయ్యపంతులుగారు,

బి. ఇ. యం. ఐ. ఇ,

చీఫ్ ఇంజనీయరు శ్రీ విజయనగరం ఎస్టేటు.

ఉపాధ్యక్షులు :

అడిదము రామారావు పంతులుగారు,

రిటైర్డు సీనియరు తెలుగు పండిట్, శ్రీ మహారాజావారి కాలేజి.

కార్యదర్శి :

గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రి,

కృత్యసమాలోచనసమితి :

మహ మహోపాధ్యాయ, కళాప్రపూర్ణ,

తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రిగారు,

శ్రీమాన్ పరవస్తు రామానుజస్వామిగారు, యం. ఏ.,

ప్రిన్సిపాల్ శ్రీ మహారాజావారి సంస్కృతకళాశాల.

శ్రీమాన్ టి. నరసింహాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ. యల్. టి.,

లెక్చరర్ భాషాశాఖ శ్రీ మహారాజావారి కాలేజి.

డాక్టరు, బురాని శేషగిరిరావు పంతులుగారు,

యం. ఏ. పిహెచ్. డి.,

ఆకుండి వేంకట శాస్త్రిగారు,

పండితులు, శ్రీ మహారాజావారి సంస్కృతకళాశాల,

ఆంధ్రయూనివర్సిటి సెనెటు, ఎకడిమిక్కౌన్సిలు, బోర్డాఫ్ స్టడీసు సభ్యులు.

సమితి యుద్దేశములు.

ఆంధ్రవాఙ్మయ ప్రపంచమున నింతవరకెన్నియో యుద్గ్రంథములు వెలువడియున్నవి. వెలువడుచున్నవి. అవి యన్నియు ఆంధ్రవిజ్ఞానాభివృద్ధికి సహకారములగుచున్నను, ఆంధ్రవిజ్ఞానస్రవంతిని ఆంధ్రావనిలో సర్వతోముఖముగ ప్రవహింపజేయదలంచి, మేమీ "ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి" ని నెలకొల్పినారము.

ఇందు ప్రాచీనాధునిక సారస్వత, చారిత్రిక, నైతికాది సంబంధ బంధురములగు హృద్య గద్య పద్యగ్రంథములు, సంవత్సరమునకు నాలుగింటికి తక్కువగాకుండగ బ్రచురించ నిశ్చయించితిమి.

శాస్త్ర సంబంధములగు ప్రాచీనగ్రంథములను, రసభరితములగు ప్రాచీన ప్రబంధరాజములను, అధునాతన కవిపుంగవులు, విద్వాంసులు, కళాభిజ్ఞులు మున్నగువారిచే రచియింపబడిన ప్రకృతోపయోగములైన గ్రంథరాజములను మాసమితికి పంపిన, వాటిని సవిమర్శముగ పరిశీలించి, ముద్రణార్హములగునేని వాటిని ముద్రించుటకు ప్రయత్నించెదము. ఇంతియెగాక, ముద్రితగ్రంథములవలన లభించినలాభములో కొంతపాలు తద్గ్రంథాధికారికి కోరినచో లభించగలదు.

సమితి యాదాయమంతయు, గ్రంథప్రచురణకు, గ్రంథకర్తలకు ప్రాచీన గ్రంథసంపాదనకు వినియోగింపబడగలదు, గాన ఆంధ్ర భాషాభిమానులు, ఆంధ్రభాషోద్ధారకులు, ఆంధ్ర విజ్ఞాన సంవర్ధకులగు ఆంధ్రమహాశయులు మాయీ సమితిలో పోషకులుగను, చందాదారులుగను, జేరి, మా యుద్యమమునకు చేయూత నొసంగి. మాకుతోడ్పడి భాషాభివృద్ధిని చేయుదురుగాక యని యాశించుచున్నారము.

నిబంధనలు.

పోషకులు:- సంవత్సరమునకు 10. రూపాయిలు తక్కువగాకుండగ నిచ్చువారు యీసమితికి పోషకులుగ పరిగణింపబడుదురు. సమితినుండి వెలువడిన గ్రంథములన్నియు వినామూల్యముగా పొందగలరు.

చందాదారులు:-సంవత్సరమునకు 4- రూపాయిలు ముందుగా నిచ్చువారు చందాదారులుగ నుండగలరు. సమితివారే తపాలాఖర్చులను భరించి గ్రంథముల నందింపజేయుదురు.

చందా నిచ్చువారు తప్పక రశీదును పొందవలెను. చందాసొమ్ము అధ్యక్షునిపేరిట పంపవలెను. గ్రంథములు వి. పి. గా పంపబడవు.

చందాదారులుగా జేరని యితరులకు తపాలాఖర్చులుగాక గ్రంథము 1 రూపాయికి లభించగలదు.

ఆంధ్రవిజ్ఞాన సమితి ప్రథమ గ్రంథరాజము.

రాధామాధవసంవాదము

వెలిదిండ్ల వేంకటపతి మహాకవి ప్రణీతము. శృంగార రసభరితము.

(1700 సంవత్సరపు కృతి)

విక్రమ సంవత్సరారంభమున వెలువడినది.

ఆంధ్రవిజ్ఞాన సమితి - ద్వితీయగ్రంథరాజము.

విస్మృతకళింగాంధ్రకవులు

కృతికర్త: అడిదము రామారావు పంతులు గారు.

ఆంధ్రసారస్వతాభ్యుదయ కారకులగు మహాకవుల జీవితచారిత్రికములను కీ. శే. కం. వీరేశలింగం గు. శ్రీరామమూర్తి పంతులువారలు తమకు లభ్యమైనంతవరకు స్వీకరించి, ముద్రించిరి వారలకు లభ్యముకానట్టి యాక్రిందనుదాహరించిన కవిపుంగవుల జీవితవృత్తాంతములను, వారలగ్రంథములను సంపాదించి, సవిమర్శనముగ వారివారి చరిత్రములను వ్రాసి యీసమితి ద్వితీయ గ్రంథముగ ప్రచురించుచున్నారము. ఈగ్రంథము గద్యపద్యాత్మకమై సకల జనానందకరమై వెలయుచున్నది.

1700 మొదలు 1900 వరకు.

కృతికర్త - కృతులు.

1. శ్రీ పూసపాటి తమ్మభూపాలుడు - శ్రీకృష్ణవిజయము.
2. పెనుమళ్ళ సోమమంత్రి - సీమంతినీ కల్యాణము.
3. శ్రీ పూసపాటి వేంకటపతిమహీపాలుడు - ఉషాభ్యుదయము.
4. అడిదము బాలభాస్కరకవి - శుద్ధాంధ్రరామాయణము, లక్షణ సారము (సూరకవి జనకుడు)
5. గోకులపాటి కూర్మనాథకవి - వరాహలక్ష్మీనరసింహశతకము, మృత్యుంజయ విలాసము, (యక్షగానము) చోరసంవాదము.

మున్నగు కవులజీవితచరిత్రాదికము ప్రథమసంపుటముగ వెలువడినది.

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి తృతీయగ్రంథము.

వాల్మీకిచరిత్రము

తంజావూరు-రఘునాథరాయ ప్రణీతము.

ఇందు, మహర్షుల తపఃప్రభావములు, నారదసమాగమము, వివిధ క్షేత్రమహిమాభివర్ణనము, వాల్మీకివృత్తాంతము, ఆదికవిపుంగవుని యైహికాముష్మిక జ్ఞానసమాలోచనము, రంభోర్వశుల గర్వభంగము, బోయలచర్యలు, మున్నగు విషయములు స్వభావోక్తిగ వర్ణింపబడినవి. రఘునాథభూపాలుని కవిత్వము చమత్కారపదభూయిష్టమై, పండితపామర కర్ణరసాయనమై మృదుమధురశైలితోనొప్పి, యౌచిత్యపోషకమై యెంతయోమనోహరముగ నున్నది.

అధ్యక్షులు,

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి

విజయనగరము.

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి నాల్గవగ్రంథము.

ధర్మజ్ఞచరిత్ర

కృతికర్తలు:—శ్రీ వేపకొమ్మ గురువేంకటసుబ్బయ్యగారు:
శ్రీమతి వేపకొమ్మ ఆదిలక్ష్మమ్మగారు.

ఇది మహామహోపాధ్యాయ, కళాప్రపూర్ణ, తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రిలవారి యుపోద్ఘాతయుక్తము భక్తిరస భరితము.

ఇందు, కైలాసగిరి శిఖరమున, నుమామహేశ్వరులు కొలువుదీరియుండ, శ్రీమహావిష్ణువు శివభక్తుఁడగు ధర్మజ్ఞుని యుదంతమును పార్వతికి చెప్పుట, ఆశ్రమంబులలో గృహస్థాశ్రమమే యుత్తమమైనదనియును, గార్హస్థ్యమునుండి ముక్తిని బొందవచ్చుననియును, పంచాక్షరిమంత్ర ప్రభావము, ప్రాణాయామక్రమము, యోగపద్ధతి శివస్తుతి, మున్నగునవి, భక్తిరసముట్టిపడునట్లు వివరింపఁబడినవి.

కండచక్కెర ముక్కలవంటి పద్యపరంపర
మృదుమధుర పదకలితమగు వచనరచన
భక్తిరస సంభరితమగు కథాసంవిధానము
సచ్ఛీలురకు, సద్ధర్ములకు సర్వధా సదాశివప్రదము.

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి,
విజయనగరము.

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి మైదవగ్రంథము (అచ్చగుచున్నది)

రుక్మవతీపరిణయము

(ప్రౌఢప్రబంధము.)

రేకపల్లి సోమప్పకవి ప్రణీతము. (1750 సం॥ ప్రాంతము)

ఈప్రబంధరాజ మింతవఱకు ముద్రణభాగ్యమును బొందలేదు.

పాండితీప్రకర్షకు,
పాఠక హృదయాకర్షణమునకు,
వివిధవిషయ సమీకరణమునకు
ఈకృతి సాహితీరత్నాకరమని చెప్పవచ్చును.

ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి,
విజయనగరము.